

**SOSYAL DIŞLANMA KARŞISINDA EŞCİNSEL
KİMLİĞİN KURULUMU**

**Hazırlayan
Leyla YILDIRIM**

Sosyoloji Anabilim Dalı

T.C.
KARAMANOĞLU MEHMETBEY ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

SOSYAL DIŞLANMA KARŞISINDA EŞCİNSEL KİMLİĞİN KURULUMU

Hazırlayan
Leyla YILDIRIM

Sosyoloji Anabilim Dalı
Yüksek Lisans Tezi

Danışman
Doç. Dr. Ahmet Zeki ÜNAL

KARAMAN – 2016

SOSYAL DIŞLANMA KARŞISINDA EŞCİNSEL KİMLİĞİN KURULUMU

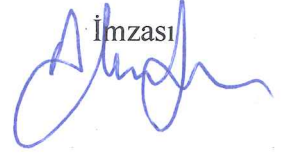
Tezin Kabul Ediliş Tarihi:23.12.2016

Jüri Üyeleri (Unvanı, Adı Soyadı)

Başkan: Doç. Dr. Ahmet Zeki ÜNAL

Üye: Yrd. Doç. Dr. Fatih KAHRAMAN

Üye: Yrd. Doç. Dr. Sefer KALAMAN

İmzası

Bu tez, Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yönetim Kurulunun 24.11.2016 tarihli ve 2016/31-210 sayılı oturumunda belirlenen jüri tarafından kabul edilmiştir.

Enstitü Müdürü : Doç. Dr. İdris Nebi UYSAL

TEŞEKKÜR

Toplumsal cinsiyet dersleriyle bana hangi alanda ilerlemem gerektiği konusunda geniş bir ufuk açarak tezimin konusunu belirlememde çok önemli bir yeri olan Doç. Dr. Oya Açıklın Rashem'e;

Eksiklik ve yanlışlıklarına rağmen büyük bir sabır ve anlayışla tezimin işleyiş sürecinde yanımda olan danışmanım Doç. Dr. Ahmet Zeki Ünal'a;

Dışlanma konusuna yönelik öneri ve katkılarından dolayı Yrd. Doç. Dr. Fatih Kahraman'a Önerdiği kitaplarla teorik çerçevem konusunda kafamdaki soru işaretlerinin cevaplarını bulmamı sağlayan Arş. Gör. Erdinç Kineşci'ye;

Yardıma ihtiyacım olan her durumda yardım ve desteklerini esirgemeyen Yrd. Doç. Dr. Sefer Kalaman ve Arş. Gör. Nilüfer Öztürk Aykaç'a;

Stresli ve sıkıntılı bir süreci benimle beraber göğüsleyen Annem, Babam ve Sevgili Kardeşim Yasemin'e;

Son olarak da

Bu süreçte yaşadığım zorluklara rağmen çalışmamı tamamlamak için gösterdiğim gayret ve irade için kendime

Teşekkürü bir borç bilirim...

ÖZET

Bu tez çalışması eşcinsellik konusunu toplumsal kimlik ve sosyal dışlanma olguları ekseninde ele almıştır. Çalışmanın amacı eşcinselliğe yönelik dışlanma pratiklerinin nasıl ortaya çıktığını ve bu pratiklerin nasıl ve hangi toplumsal kurumlarla birlikte sürekli olarak yeniden inşa edildiğini anlamak ve aktarmaktır. Eşcinselliğe yönelik dışlamayı farklı yönleriyle ele alan bu çalışmada eleştirel bir yaklaşımla egemen cinsiyet/cinsellik söylemi üzerinden hareket edilmiştir. Bu nedenle çalışma, amaç ve yaklaşım tarzına uygun olarak çalışma, Queer teori çerçevesinde şekillenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Eşcinsellik, Kimlik, Sosyal Dışlanma

ABSTRACT

This thesis study deals with the matter of homosexuality in terms of gender and social exclusion facts. The aim of the study is, to understand and transmit how practices of social exclusion come in sight and how they are reconstructed with which social institutions continuously. In this study, that handles social exclusion oriented to homosexuals from different aspects, it is conducted from the hegemon gender/sexuality discourse via a critical approach. Therefore, the subject matter takes form within the frame of Queer Theory, properly the style of aim and approach.

Keywords: Homosexuality, Identity, Social Exclusion.

İÇİNDEKİLER

TEŞEKKÜR	III
ÖZET	IV
İÇİNDEKİLER	V
GİRİŞ	1
BİRİNCİ BÖLÜM: SOSYAL DIŞLANMA	10
1. Sosyal Dışlanma Kavramının Tanımlanması.....	10
2. Sosyal Dışlanmanın Oluşumu ve Nedenleri.....	13
3. Sosyal Dışlanmanın Türleri.....	18
İKİNCİ BÖLÜM: KİMLİK	23
1. Kimlik Kavramının Tanımlanması.....	23
2. Kimlik Oluşumuna Yönelik Yaklaşımlar.....	27
3. Cinsel Kimlik Ve Eşcinsel Kimliğin İnşası.....	29
3.a. Cinsel Kimlik Kavramı ve Cinsel Kimlik Gelişimi.....	29
3.b. Doğal Eğilim ve Tercih Çıkmazında Eşcinsellik	32
3.c. Eşcinsel Kimliğin Kurulumu	41
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM: EŞCİNSELLİK VE DIŞLANMA	46
1. Kavramsal ve Tarihsel Bir Çerçeve de Eşcinsellik Üzerine Bir Değerlendirme.....	46
2. Homofobi, Heteroseksizm ve Hegemonik Erkeklik Üçgeninde Eşcinsellik.....	49
3. Günah Söyleminden Hastalık Söylemine Eşcinsellik	60
4. Kamusal Alanda Eşcinsel Olmak Ve Toplumsal Dışlanma Süreci.....	66
4.a. Aile ve Dışlanma	66
4.b. Eğitim ve Dışlanma	71
4.c. Çalışma Hayatı ve Dışlanma	77
4.d. Medya ve Dışlanma.....	83
5. Hukuki Çerçeve Ve Eşitlik Arayışı.....	87
5.a. Hukuksal Süreçler ve Gelişmeler	87
5.b. Önyargı, Suç ve Şiddet.....	91
5.c. Eşcinsel Hareket ve Örgütlenme	95
SONUÇ	100
KAYNAKÇA	108

GİRİŞ

Sosyal dışlanma ve kimlik kavramlarından bahsettiğimizde farklılık ve benzerlikler noktasından hareket edeceğimiz bir konudan bahsediyoruz demektir. Benzeşimlerin getirdiği bütünleşme ve gruplaşma mantığı öteki yüzünde her zaman farklılıkların ayrımcılık ve dışlanma pratiklerini beraberinde getirmiştir. Bireylerin ya da grupların geçmişte ve günümüzde din, ırk, etnisite, cinsiyet ve cinsel kimlik vb. pek çok farklı özellik nedeniyle dışlandıklarını ve ayrımcılık pratiklerine maruz kaldıklarını gördük, okuduk ya da yazdık. Bu yüzden özel olarak kendi farklılığımızla, genel olarak ise grupsal ya da toplumsal dolayda bu olgu ve pratiklere hiçbirimiz yabancı değiliz artık. Burada bu aşına olduğumuz olgu ve pratikleri toplumsal cinsiyet düzenine bağlı olarak işleyiş gösteren toplumsallaşmış bir cinsellik mekanizması üzerinden ele almak istiyorum. Bu cinsellik mekanizması içerisinde egemen toplumsal söylemin ürettiği ve pekiştirdiği “normal cinsel kimlik” algısının karşısında eşcinsel kimliğin nasıl kurulduğunu ve kurulum sürecinde ortaya çıkan dışlanma pratiklerinin oluşumunu anlamaya ve aktarmaya çalışacağım. Öncelikle toplumda eşcinsellere yönelik bir sosyal dışlanmanın var olduğunu düşünüyorum ve temel hipotezimi (eğer bu dışlanma gerçekten mevcut ise) bu sosyal dışlanmanın doğrudan egemen toplumsal cinsiyet düzeniyle ilgili olduğu şeklinde kuruyorum. Bu bağlamda bir eril tahakkümden bahsedeceğim için feminizmin sınırlarından yola çıkacağımı belirtebilirim. Fakat buna rağmen çelişik görünen bir ifadeyle teorik çerçevemi feminizm olarak belirlemeyeceğim. Bu anlamda toplumsal cinsiyet konusuna eğilen bir sosyal bilimci olarak feminizm ve queer teori arasındaki bir çıkmaza düşmüş buluyorum kendimi. Burada ilk olarak neden tereddütsüzce “feminist teori” diyemediğimi açıklamak istiyorum. Bu durum öncelikle feminizm ve queer teorisinin geçen zaman zarfında birbirlerine karşı almış

oldukları duruşla ilgili sanırım. Başlangıçta queer teorinin LGBT ve feminist çalışmalardan hareketle büyüyen bir akım olduğunu düşündüğümüzde buna anlam vermek zor gözüküyor gerçekten. Kadından yani kadın cinsiyetinden ya da kadın kimliğinden yola çıktığımızda feminizmin genel olarak gayet tutarlı ve makul gelmesini sanırım hepimiz anlayabiliriz. Şimdiye kadar da hep bu perspektiften baktığım için queer teorinin feminizme yönelttiği eleştirisini tam olarak anlayamamıştım. Benim çalışmamda başlangıç olarak yola çıktığım nokta toplumsal ilişkileri bağlamında eşcinselliğin ya da eşcinsellerin dışlandığı ve gerçekten bu dışlanma mevcutsa bunun toplumda nasıl gerçekleştiği noktasıydı. Bu noktada eşcinsel bir kadının dışlanmışlığını gay bir erkeğin dışlanmışlığından üstün tutmuyor ya da daha şiddetli bulmuyordum (ve halen tutmuyor ve bulmuyorum). Toplumsal cinsiyet kavramına feminist teori bağlamında baktığımda gay erkeklerin, trans bireylerin ve heteroseksüel erkeklerin belirli oranlarda dışarıda kaldığını fark ettim. Durum böyleydi ama gerçekten böyle olması gerekli miydi? Kafamdaki soru buydu (halen feminizmin sadece kadın kimliğini önceleyen ve sabitleyen bir konumda bulunmasıyla ilgili kafamda sorular var, çünkü queer teorinin feminizme yönelttiği bu eleştiriyi biraz indirgemeci buluyorum).

Ben bütün cinsiyet kimliklerinin ve cinsel kimliklerin mevcut toplumsal cinsiyet düzeninden bir ölçüde (derecesini tam olarak kestiremiyorum) yara aldıklarını düşünüyorum. Yani bu sarsıcı ve olumsuz etki farklı şekillerde herkesi etkiliyordu bana göre. Bu yüzden mevcut toplumsal cinsiyet düzeni içerisinde kadınlığın deneyimlerini erkek olmanın deneyimlerine, lezbiyen olmanın deneyimlerini gay olmanın deneyimlerine göre kıyaslayarak ele alamazdım ve almadım da. Çünkü bütün bu deneyimler kendi özel koşullarında değerlendirilmelidir. Bunun yanında diğer özellik ve kimlikleriyle dışlanmış grupların deneyimlediği dışlanmışlık durumlarının da bu şekilde ele alınması gerektiğini

düşünüyorum (sanırım bu noktada Butler'ın "azınlıklar koalisyonu" fikrine yakın bir görüş benimsiyorum).

Kısacası benim için burada önemli olan şey öncelikle bu grupların bir şekilde sosyal dışlanmayı deneyimlemiş olmasıydı. Bu konuda danışmanımın beni uyardığı bir eksikliğin haklılığını da daha iyi idrak edebiliyorum aslında. Danışmanım sosyal dışlanma konusundaki alt yapımı da sağlam tutmam gerektiğini söylemişti. Böyle yaparak bu taslakta oluşturduğum sosyal dışlanma modelini daha sonraki çalışmalarında yerine farklı dışlanmış grupları koyduğumda da kullanabilmeliydim. Böylece anladım ki ben dışlanmışlık üzerinde dururken aslında belirli grupların dışlanmalarına sebebiyet veren normallik kavramını sorgulamaya yöneliyordum. Çeşitli toplumsal alanlarda ve kategorilerde normallik söylemlerinin oluşturulması bu normalin dışında kalan özellik ve kimlikteki grupların dışlanmasına yol açıyordu. O yüzden bu dışlanmanın doğasını bir bütün olarak anlayabilmem için soluğu feminizm ve diğer bütün teorilerden çok daha yeni olan queer teorisinin sınırlarında almalıydım. Ama bir sorunum vardı ki queer teoriye çok yabancıydım (Tek bildiğim en dar anlamıyla queer teorisinin cinsiyet ve cinsellik ekseninde normalliği sorgulayan çalışmalardan oluştuğuydu). Tabii ki gerçekleştirdiğim okumalarla bunu kırmama rağmen teorisinin bütün hatlarına tam anlamıyla aşına olduğumu söylemek megalomanca bir tavır olurdu (halen bir eksiklik olduğunu düşünmemin sebebi ülkemizde queer çalışmaların henüz çok yeni olmasından kaynaklanıyor sanırım. Çünkü bu alanda yeterli sayıda çeviri kaynak bulmak halen güç). Eksikliklerime rağmen şimdilik queerin çıktığı kavramsal bağlamdaki sınırlarımı (aslında iddia edilen sınırsızlığımı), çalışma sahası ve eleştirilecek noktalarını kavradığımı düşünüyorum. Queer teori sanılanın aksine daha geniş bir çalışma alanına sahip ve bu teori alanındaki çalışmalara yönelik soru işaretlerimin de bu alanın genişliğinden kaynaklandığını düşünüyorum. Queer teori her ne kadar cinsiyet

ve cinsellik konularını merkeze alarak yola çıkmış olsa da bugün bunların yanında sınıf, ırk, etnisite ve sakatlık çalışmalarını da içine alacak kadar genişlemiştir.

Bunun yanında ikinci bölümde kimlik konusundan bahsedeceğim için açıklamak istiyorum ki queer teoriden yola çıktığımızda kimlik kavramından bahsetmek biraz sorunlu ve çelişkili gibi gözükebilir. Bunu söylememiz sanırım queer teorinin doğasından kaynaklanan bir durumdur. Bu ilk olarak 1990'larda ortaya çıkan queer teorinin merkezine "kimliksizleşme" hareketini yerleştirmiş olmasından ileri gelmektedir. Bu durum aslında modernliğe özgü olan kimlik politikalarının getirdiği sabit kimlik anlayışlarına getirilen eleştirilerin bir ürünüdür. Öncelikle bunu ifade etmek kimlik kavramını tamamen rafa kaldırdığımız anlamına değil, kimliği tartışmak için masaya yatırdığımız anlamına gelmektedir. Dışlanma kavramını ve kimlik kavramını önüme alarak başladığım bu çalışmada ilk olarak belirtmeliyim ki bahsettiğim cinsel kimlik ve cinsiyet kimliği kavramlarını sabit ve değiştirilemez kavramlar olarak cinsiyeti ve cinselliği belirli ölçütlere çivilemek için kullanmıyorum. Yaptığım tanımlamalar sadece merkeze koyduğum dışlanmış kitleyi daha iyi tasvir edebilmek ya da tanımlayabilmek adına kullanılacaktır.

Queer teoriye daha sonra tekrar değinmeyi düşündüğüm için burada geniş olarak ele almayacağım. Tartışacağım noktaları da ilerleyen kısımlara saklamak istiyorum. Sonuç olarak en nihayetinde kuramsal çerçevemi oluştururken diyebileceğim şey feminizmin sınırlarından bir adım öte queer teorinin sınırsızlığında gezindiğim olacaktır.

Eşcinsellik konusu üzerine yapılmış farklı çalışmalar mevcuttur. Bu konuyu sosyal dışlanma ve kimlik bağlamlarında ele alanlar olduğu gibi çok farklı yönleriyle ele alan çalışmalar da bulunmaktadır. Ulaşabildiklerim arasında bulunanlardan ilki 2012 yılında Kerem Cevdet Kural tarafından hazırlanan bir tez çalışmasıdır. Bu tez çalışması kamu

yönetimi ve siyaset bilimi anabilim dalında oluşturulmuştur. Çalışma cinsel azınlıkları dezavantajlı gruplar tanımlamasıyla ele alarak hegemonik pratikler üzerinde durmuştur. İkinci tez çalışması ise 2014 yılında Ahmet Kavas tarafından hazırlanan bir yüksek lisans tezidir. Yapılan bu tez çalışması Güzel Sanatlar alanı Resim Dalında oluşturulan bir çalışmadır. Sanatsal anlamda eşcinsel imgenin kuruluşu üzerinde durulmuştur. Bir diğeri ise 2014 yılında Burcu Şenel tarafından hazırlanan bir tez çalışmasıdır. Şenel, çalışmasında eşcinsel ve biseksüel kadınlarla görüşmüş ve onların gündelik hayatta maruz kaldığı ayrımcılık pratiklerini ve kullandıkları mücadele stratejilerini konu etmiştir.

Literatüre göre olmasa da ilgi alanıma göre çok yeni bir konuyu ele aldığım için bu tez çalışmasını bir anlama ve keşfetme çalışması olarak nitelendiriyorum. Bu yüzden bu konuyu sadece dışlananlar ya da sadece dışlayanlar perspektifinden ele almayacağım. Öncelikle sosyal dışlanmanın cinsiyet ve cinsellik etrafında gelişen doğasını anlamak ve aktarmak istiyorum. Eşcinselliğe karşı olan sosyal dışlanmayı anlamak için daha genel ve bütüncül bir bakış açısının gerektiğini düşünüyorum. Bu yüzden konuya toplumsal alanın her yönüyle ve egemen söylem ve onun ürettiği toplumsal cinsiyet düzenini göz önünde bulundurarak yaklaşmak niyetindeyim. Bu tez çalışmasındaki temel varsayımım, bir cinsel azınlık grubu olarak tanımlanan eşcinsellerin kimlik inşaları sırasında sosyal bir dışlanmaya maruz kaldığı savı olacaktır. Bunun yanında eşcinsellerin bu maruz kaldığı dışlanmanın egemen söylem tarafından üretilen toplumsal cinsiyet düzeni ile sıkı sıkıya bağlantılı olduğunu düşünüyorum bu yüzden bir diğer savım bu olduğu için konuyu cinsiyet ekseninden hareket ederek ele alacağım. Tez çalışmamın süresi 2016 yılı içerisinde iki dönemden oluşan on iki aylık bir süreci kapsamaktadır ve bu zaman diliminde ulaşabildiğim kaynaklar ışığında çalışmamı tamamlayacağım. Daha öncede belirttiğim gibi sosyal dışlanmayı farklı kimlik ve özellikler dolayında ele almak mümkündür ama konum dâhilinde

sosyal dışlanma ve kimlik oluşumu olgusunu sadece eşcinsellik bağlamında ele alarak sınırlandıracağım.

Genel olarak üç bölümden oluşacak olan bu tezin birinci bölümünde sosyal dışlanma olgusuna kavramsal olarak bakacak ve bunun yanında sosyal dışlanmanın nedenleri ve türleri üzerinde genel olarak duracağım. İkinci bölümde ise kimlik kavramına yönelik genel bir değerlendirmenin ardından kimliğin ve daha özelde cinsel kimliğin gelişimine yer vereceğim. Bununla birlikte yine aynı bölümde bir cinsel kimlik olarak eşcinsel kimliğin heteroseksüel kimlikten, sosyal dışlanmanın etkisiyle, ne tür farklılıklar içeren bir inşa süreci içerisine girdiğini anlatmaya çalışacağım. Üçüncü bölümde ise tezimin temel üç kavramı olan Eşcinsellik, kimlik ve sosyal dışlanma kavramlarını sentezleyerek eşcinsel kimliğin toplumsal alanda hangi dayanak ve kaynaklarla ve dahası hangi alanlarda dışlanmaya uğradığını anlamaya ve aktarmaya çalışacağım.

1. Araştırmanın Konusu

Bu çalışmanın konusunu ifade ederken sanırım öncelikle bu konuyu nasıl belirlediğim kısma bir açıklama getirmeliyim. Bu konuyu seçerken ki hareket noktamın iki dönemlik bir süreçte almış olduğum toplumsal cinsiyet dersleri olduğunu söyleyebilirim (ki bu derslerin verimliliği ve üzerimdeki etkisi için Oya Açıkalın Rashem'e sanırım tekrar teşekkür etmem gerekiyor). Bu iki dönemlik süreçte Segal, Conell ve Butler gibi önemli isimlerin eserleri üzerinden toplumsal cinsiyet analizleri gerçekleştirmeye çalışmıştık ve metinler üzerine gerçekleştirdiğimiz tartışmalar özellikle mevcut toplumsal cinsiyet düzeni içerisinde kadınların yeri kadar eşcinsellerin yerini de sorgulatmıştı bizlere. Bunun yanında ders dışında yapmış olduğumuz film tartışmaları da eklenince uzun zamandır dikkatimi çeken bu konuyu çalışmaya karar vermiştim. Conell'ın bahsetmiş olduğu cinsiyet

hierarchyesine baktığımız zaman egemen bir erkekliğin inşa ve yeniden üretim sürecinde eşcinsellerin durumu fazlasıyla olumsuz gözükmekte ve bu tabloda bana göre eşcinsellerin durumu cinsiyet ve cinselliğin kesiştiği bir noktaya denk düşmekteydi. Bu alanda bir literatür taraması yaptığımda bu konuyla ilgili olarak çok fazla çalışma yapılmadığını fark ettim ve ilgilim doğrultusunda bu konuyu seçmeye karar verdim.

2. Araştırmanın Amacı

Önceki satırlarda da belirtmiş olduğum gibi yapmış olduğum çalışmayı kendi adıma bir keşfetme ve anlamlandırma çabası olarak adlandırıyorum. Bu anlamda çalışmam, bir sosyal dışlanma çalışması için bir ilk adımı oluşturuyor. Bununla birlikte girişte hipotezimi kurarken de belirttiğim gibi eşcinsellere yönelik dışlanmanın toplumda nasıl gerçekleştiğini anlama amacı güden bir çalışma gerçekleştirdiğimi söyleyebilirim. Bununla birlikte bu dışlanmanın temelinde yatan şeyin toplumsal cinsiyet mekanizması (buna mekanizma dememin sebebi bunun toplumda belirli kurum, yaptırım ve pratiklerle bir çark gibi işliyor olmasından kaynaklı) ile ilişkili olduğunu varsaydığım için bu yönde kurmuş olduğum hipotezimi sınama amacını da taşımaktayım.

Bahsetmiş olduğum toplumsal cinsiyet hiyerarşisine baktığımızda hiyerarşinin daha alt basamaklarına ötelenen eşcinsel grupların toplumsal hak ve özgürlükler bakımından günümüzde halen daha zor bir konumda bulunmaları, bu anlamaya çalışmış olduğum dışlanma durumuyla doğrudan bağlantılıdır. Bu anlamda sorunun oluşumuna dair nedenleri ve süreçleri anlamaya çalışmanın çözüm yolu için iyi bir başlangıç olacağını düşünüyorum.

3. Araştırmanın Önemi

Genellikle cinsiyet ve cinsellik çalışmalarından ibaretmiş gibi algılanan queer teorinin, bugün, daha yakından bakıldığında ırk, etnisite, sakatlık v.b. pek çok çalışmayı da içine alabilecek kadar geniş alana yayılım sağladığını görmekteyiz. Teorinin genişleme yönü ve hızına baktığımızda sonuç olarak ortaya akademik dünya açısından verimli bir çalışma alanı doğmakta olduğu söylenebilir. Öncelikle kendi adıma queer teori ve queer aktivizminde gördüğüm karşı çıkma stratejisinin oldukça çarpıcı ve yeni dünya paradigmatlarıyla da bir o kadar uyumlu bulunduğumu söylemeliyim. Dışlanan gruplara, dışlanmasına yol açan etiketiyle baş kaldırma ya da karşı çıkma imkanı veren bir teori, sadece ötelenen cinsiyet ve cinsellik eksenindeki gruplara değil, farklı türde dışlanmış gruplara da hitap ederek daha kapsayıcı çalışmalara yön verebilir. Queerin zihnimde oluşturduğu soru işaretleri ve üzerimde bıraktığı bu çarpıcı etki aslında çalışmamın özgün değerini de belirlediğini düşünüyorum. Bu anlamda queer merkezli bir sosyal dışlanma çalışması gerçekleştirmeye çalışmak sanırım tezimin önemi açısından ön plana çıkan temel nokta.

4. Araştırmanın Metodolojisi

Bu tez çalışması literatür kaynak taramasına dayalı teorik bir çalışmadır. Nitel araştırma yöntemlerine uygun olarak taradığım kaynaklarla eşcinselliğe yönelik dışlanmanın nasıl ve hangi sebeplere dayalı olarak oluştuğunu anlamaya çalıştım. Okuduğum temel kitaplar dışında yararlandığım kaynaklara internet taraması üzerinden erişim sağladım ve bu literatür taraması sonucunda eşcinsellik ile ilgili çok fazla yerli kaynağa ulaşamamış oluşumu bu alandaki bir eksikliğin göstergesi olarak değerlendiriyorum. Yabancı dil konusundaki eksikliğimi de dile getirerek, bu tez çalışması için yerli ve Türkçe çevirisi olan

yabancı kaynakları baz aldığımı belirtmeliyim. Ulaşmış olduğum bütün kaynakları okumuş olmakla beraber bunlardan doğrudan kendi alanım ve konumla bağlantılı olanlardan ise bu tez çalışması için yararlandığımı söyleyebilirim.

BİRİNCİ BÖLÜM: SOSYAL DIŞLANMA

1. Sosyal Dışlanma Kavramının Tanımlanması

Sosyal dışlanma Fransa kökenli bir deyimdir. Klasik sosyolojinin bir ürünü olan dışlanma kavramı özellikle Fransa'da 1960'lı yıllardan itibaren tartışılan bir kavram olmuştur. Bu dönemde politikacılar, uygulamacılar, bürokratlar, gazeteciler ve akademisyenler; yoksullardan ideolojik ve üstü kapalı bir biçimde “dışlanmış (les exclus)” olarak söz etmişlerdir. Bununla birlikte dışlanma söylemi, ekonomik krize kadar yaygınlık kazanmamıştır. 1980'li yıllar boyunca birbiri ardına patlak veren sosyal ve siyasal krizlerden dolayı, git gide artan sosyal dezavantajlarla birlikte ve genişleyen yeni sosyal grupları ve sorunları kapsayacak biçimde bir terimin tekrar tanımlanmaya çalışılması ve bunların yan anlamlarının yayılmasıyla, dışlanma kavramı kullanılmaya başlanmıştır. Dışlanma terimini ilk kullanan, daha sonraları Chirac Hükümeti döneminde sosyal işlerden sorumlu Devlet Bakanı olarak görev yapmış olan Rene Lenoir'dir. Lenoir, 1974 yılında *Les Exclus: Un Français sur dix* (Dışlanmışlar: On Fransız'dan Biri) isimli kitabı yayınlamıştır. Kitabında dışlananları ekonomik büyümenin sonuçlarından yararlanamayan kişiler olarak belirtmiş ve dışlananların, sadece yoksul kişiler olmadığını, bunun yanında çok çeşitli kümeleri içerdiğini belirtmiştir. R. Lenoir, o dönemde Fransız nüfusunun yüzde onunun çeşitli biçimlerde; zihinsel ve fiziksel engelliler, intihar eğilimli insanlar, çok yaşlı ve sakatlar, başı boş istismar edilen çocuklar, ilaç (madde) bağımlıları, suçlular, tek ebeveynli aileler, çok sorunlu hane halkları, marjinal kişiler, a-sosyal kişiler ve diğer sosyal uyumsuz kişiler şeklinde dışlanmış olduğunu belirtmiş ve ayrıca tüm bu kişilerin sosyal koruma dışında kalan sosyal gruplar olduğunu ifade etmiştir (Sapançalı, 2005: 13).

Ekonomik temelli olarak ortaya çıkmış olsa bile sosyal dışlanma kavramı sadece ekonomik boyutu ile tanımlanamamaktadır. Ekonomik tanımının yanında sosyal, siyasal ve kültürel pek çok anlama sahip olması, kavramı çok yönlü ve benzer kullanımlarının yanında daha kapsayıcı kılmaktadır. Bu yüzden literatüre baktığımızda sosyal dışlanmanın pek çok tanımını bulmak mümkündür.

Örneğin;

Adaman ve Keyder (2005)'e göre Sosyal dışlanma, kişilerin—yoksulluk, temel eğitim/becerilerden mahrumiyet ya da ayrımcılık dolayısıyla—toplumun dışına itilmeleri ve toplumsal hayata dilediklerince katılımlarının engellenmesi sürecine karşılık gelmektedir. (Adaman ve Keyder, 2005: 6). Çalışmalarında yapmış oldukları tanıma bakarsak burada özellikle sosyal dışlanma ve yoksulluk ilişkisi bağlamında bir tanımlama yapıldığını görürüz. Sosyal dışlanma literatürüne genel olarak baktığımızda ekonomik yetersizlik durumu ve sosyal dışlanma olgusu arasında ki karşılıklı ve karmaşık ilişki sürekli olarak dikkat çekmiştir. Bu yüzden Adaman ve Keyder çalışmalarında bu karmaşık ilişkinin bir sonucu olarak sosyal dışlanmanın “yoksulluk hallerini içeren ama onun tek boyutluluğunu ve anlık niteliğini aşan bir kavram” olduğunu ifade etmektedirler (Adaman ve Keyder, 2005: 9).

Gordon W. Allport'a göre, “tek tek bireyler ya da insan gruplarının talep ettikleri eşit muamele kendilerine kısıtlandığı anda, bir dışlanmışlık söz konusudur. Dışlanma, bireylerin bireysel yetenekleri ve hizmetleri ile ilişkisi olmayan her türlü farklı sosyal ve tabii koşullarda oluşan davranışları kapsamaktadır.” (Hekimler, 2012: 4).

Lars Eric Petersen, sosyal dışlanmışlığın genel olarak, “başka bir gruba veya kategoriye ait olmak” durumundan kaynaklandığını ifade etmektedir (Kalisch, aktaran Hekimler, 2012: 4).

Sharon S. Brehm, Saul M. Kassin ve Stephen Step'e göre ise sosyal dışlanmışlık, “belli bir grubun kendi üyeleri dışındakilere yönelik ayrımcı davranış ve tutumlarından oluşmaktadır” (Babstübner, aktaran Hekimler, 2012: 4).

Sosyal dışlanma ve yapabilirlik arasında bağlantı kuran Amartya Sen'e göre, sosyal dışlanma yapabilirlik yoksunluğunu biraz daha genişleten bir kavramdır. Yapabilirlik yoksunluğu sonucu toplumsal yaşama katılamama sosyal dışlanmayı oluşturabilmektedir (Tartanoğlu, 2010 : 5).

Bu tanımlamaların yanında sosyal dışlanma tanımlarını belirli ölçütler dâhilinde gruplandırılan ya da kategorileştiren yaklaşımlar da mevcuttur. Örneğin Sapancalı (2005), sosyal dışlanmaya ait tanımların üç grupta toplanabileceğini belirtmektedir.

Birinci grupta yer alan tanımlar dışlanmayı birbiriyle bağlantılı ve çok boyutlu durum veya süreçler olarak tanımlamışlardır. Burada sosyal dışlanma, dinamik bir biçimde işleyen birbirinden farklı, fakat her birisinin kısır bir döngü içerisinde birbirine eklemlediği ve birbirini etkilediği olgulardan kaynaklanan toplumun dışında kalma veya dâhil olamama durum veya süreçleri olarak açıklanmıştır. İkinci grupta yer alan tanımlarda ise, sosyal dışlanma daha çok insanlar ve ilişkiler boyutuyla değerlendirilmiş ve üç düzeye oturtulmuştur. Buna göre; dışlanma bireyleri, grupları ve bir bütün olarak toplumu içerir. Bu tanımlarda sosyal dışlanma genellikle sosyal ilişkilere göre tasavvur edilmektedir ve dışlanma süreci sosyal bağın, sosyal ve sembolik karşılıklı ilişkinin kırılması olarak görülmektedir. Burada, sosyal dışlanma hem insanların topluma katılımının durması

şeklinde bir süreç, hem de kendisinin topluma katılma yetersizliği (katılamama) sürecidir. Üçüncü gruptaki tanımlarda ise, sosyal dışlanma, toplumsal sistemin işleyişi için gerekli bir veya birden çok alt sistemin yetersizliği olarak tanımlanmıştır. Benzer bir şekilde alt sistemler, insanların dışlanmasına neden olan şeyler veya katılımı engelleyen faktörler olarak görülür. Bu sistemler birçok şekilde ifade edilebilir. Bu bakış açısından sosyal dışlanma; demokrasi ve hukuk sistemi (yurttaşlık hakları), işgücü piyasası (ekonomik bütünleşme), sosyal refah sistemi (gerçek anlamda sosyal bütünleşme), aile ve toplum sistemi (kişiler arası bütünleşme) gibi alt sistemlerden biri ya da birkaçının eksikliği olarak tanımlanmaktadır (Sapançalı, 2005: 24-25).

Sosyal dışlanmayı çok farklı şekillerde tanımlamak mümkün olduğu gibi bu tanımları çok farklı kategorilere ayırmak da mümkündür. Aslında bütün bu durumlar bize sosyal dışlanma kavramının tanımı üzerine ortak ve genel bir tanımlamanın mümkün olmadığını göstermektedir. Ama tanımlarda benzer ve ortak noktalar bulmak mümkündür. Bu yüzden kavram ile ilgili olarak söyleyebileceğimiz en genel ifade sosyal bütünleşmenin zıttı olarak tanımlandığıdır.

2. Sosyal Dışlanmanın Oluşumu ve Nedenleri

Sosyal dışlanmanın tanımlanmasında olduğu gibi dışlanmayı ortaya çıkaran nedenler konusunda da farklı yorum ve görüşler mevcuttur. Kavramın ekonomik bir temel üzerinde inşa edildiği göz önünde bulundurulursa bu nedenlerin başında ekonomik olanların gösterilmesi anlaşılır olmaktadır. Ama elbette ki bu nedenler ekonomik unsurlardan ibaret değildir. Ayrıca bu nedenlerin birbirlerinden bağımsız olarak var olduğunu söylemek de yanlış olacaktır. Çünkü sıralanabilen bütün nedenler birbirlerine bağlı ve etkileşim içerisinde. Bunun yanında kavramın geniş bir anlam kümesine sahip olması onun ortaya

çıkmasına sebep olan durumların çeşitliliğinden de kaynaklanmakta olduğunu söyleyebiliriz.

Sosyal dışlanmanın nedenlerini anlayabilmek için öncelikle sosyal dışlanma literatüründe önemli bir isim olan Silver'in üç paradigmasını ele alabiliriz. Silver kısaca, bu üç paradigmayla sosyal dışlanmanın tanım, neden ve unsurlarının üç temel görüş altında toplanabileceğini ifade etmektedir. Bunlardan dayanışma paradigması, Durkheimci bir anlayışla toplumla birey arasındaki bağın gevşemesini dışlanmanın sebebi olarak belirlemiş, toplumdaki biz duygusunun kırılması ve anominin ortaya çıkmasına vurgu yapmıştır. Bu da muhafazakâr-korporatist refah devleti tipine denk düşmektedir. Ancak bu paradigma sınıfsal bir çözümlmeyi göz ardı etmektedir. Uzmanlaşma paradigması, tipik Anglo-Amerika liberalizmiyle uyumlu bir biçimde, sosyal farklılaşmaya, ekonomik işbölümüne ve alanların bölümlenmesine vurgu yapar. Dışlanma bu paradigmaya göre, sosyal alanlar arasındaki serbest geçiş ortadan kalktığında ortaya çıkar. Klasik liberal görüşe atfen, alanlar arasında geçiş yapmak bireyin elinde olduğu vurgusu yapılmaktadır. Son paradigma olan tekelci paradigma ise, sosyal demokrat Avrupa geleneğine uygun olarak, sosyal dışlanmanın grup tekelliliğine uygun olarak ortaya çıktığını savunur. Weber'in statü grupları, güç ilişkilerini ifade eder. Statü gruplarının içine kapanması tekelleşmeye, bu da eşitsizliklere yol açar. Bu paradigmada, grup tekellerinin içerici sosyal demokrat bir vatandaşlık -T.H. Marshall'ın vurguladığı gibi- temelinde yumuşayabileceğine vurgu yapılmaktadır (Silver, aktaran Tartanoğlu 2010: 4).

Diğer sınıflandırma ise yine sosyal dışlanma literatüründe önemli bir yere sahip başka bir isme, Ruth Levitas'a aittir. Levitas, sosyal dışlanmayı ve onun ortaya çıkışını üç bakış açısıyla özetlemiştir. Bunlardan ilki İngiliz sosyal politikasına özgü yeniden dağıtım tartışması (RED), ikincisi ahlaki sınıfsal tartışması (MUD), üçüncüsü ise Durkheimci bakış

açısını yansıtan ve daha çok Avrupa Birliği ve Fransa'nın sosyal dışlanma görüşüne atıf yapan sosyal entegrasyon tartışması (SID). Yeniden dağıtım tartışmaları sosyal dışlanmanın sebebi olarak yoksulluk ve eşitsizliği görürken, çözüm olarak kaynakların yeniden dağıtılmasına ağırlık vermektedir. Alt sınıf tartışmaları ise; yoksulun kendi özelliklerinden dolayı toplumdan dışlandığını varsaymaktadır. Sosyal entegrasyon tartışmalarında ise; sosyal dışlanmanın sebebi işgücü piyasalarından dışlanmadır. Burada ücretli emeğe aşırı bir vurgu yapılarak sosyal dışlanmanın tanımı daraltılmaktadır. Ücretsiz emek tamamen göz ardı edilirken, toplumsal cinsiyete dayalı iş bölümü ve bunun sosyal dışlanmaya yol açıcı etkileri dikkate alınmamaktadır. Ayrıca çalışanlar arasında da toplumsal birçok süreçten dışlananlar ve eşitsiz konumda olanlar bulunabilmektedir (Levitas, aktaran Tartanoğlu 2010: 5)

Kısaca söylemek gerekirse aslında Levitas üçlü bakış açısında dışlanmanın nedenlerini üç başlık altında sınıflandırmıştır. Yani bu görüşe göre dışlanma üç nedensel çerçevede ortaya çıkmaktadır. Bunlardan ilki bireysel nedenlerdir ve Levitas'ın bahsetmiş olduğu sınıfsal tartışmaları bu gruba denk gelir. Burada dışlanma bireysel özellikler sonucunda ortaya çıkar. İkincisi yapısal ve toplumsal nedenlerdir. Burada yapısal bütünleşme üzerinden Durkheimci bir paradigmanın izlerini görebiliriz. Üçüncü grup ise hukuksal bir zemindeki nedenleri ifade etmektedir. Bu durumda dışlanma bireylere verilen haklar konusundaki eşitsizlik sonucunda ortaya çıkmaktadır. Yukarıda ifade edilen kaynakların adil dağıtılamamasının eşitsizliğe ve sonucunda dışlanmaya yol açması gibi hakların eşit dağıtılamaması da beraberinde dışlanmayı birlikte getirecektir.

Sosyal dışlanmanın nedenlerini Adaman ve Keyder dört başlık altında değerlendirmiştir. İlk olarak üretim ve paylaşım süreçlerine bağlı olarak ekonomik olarak şekillenen nedenlerden bahsetmişlerdir. İkinci olarak kültürel yapılara bağlı olarak ortaya

çıkan ve içselleştirilen farklılık ve benzerliklerin dışlanmaya neden olan etkisine değinilmiştir. Üçüncü olarak hukuksal süreç ve yapıların dışlanmayı oluşturunca etkisinden söz ederken diğere bir dışlanma nedeni olarak da kurumsal yapıların etkisine yer verilmiştir (Adaman ve Keyder, 2005: 14).

Yukarıda da görüldüğü gibi sosyal dışlanmanın toplumsal, bireysel, siyasal, ekonomik, psikolojik vb. pek çok nedeni vardır. Bunlardan tek tek söz etmek mümkündür ama nedenler açmlandığında birbirleriyle sıkı sıkıya bir ilişkinin var olduğu görülecektir. Bu yüzden bu nedenleri maddeler halinde belirtmektense bir bütün olarak ve bir çatı altında açıklamak daha makul gözükmektedir. Faruk Sapançalı *Sosyal Dışlanma* (2005) adlı kitabında sosyal dışlanmanın nedenlerini iki genel başlık altında toplamıştır. Sapançalı burada yapısal gerekçeler ve kişisel gerekçeler olmak üzere bir ayrıma gitmiştir. Aslında sıralanan nedenlere bakarsak oluşumun belirli bir süreç içerisinde zincirleme durumların etkisiyle ortaya çıktığı gözlemlenebilir. Küreselleşmenin etkisiyle işgücü piyasasında ortaya çıkan değişim (serbest işgücü piyasasına geçiş) beraberinde işgücü piyasasına katılmama durumuyla birlikte sosyal dışlanmaya zemin hazırlamıştır. Küreselleşmenin etkisiyle birlikte ulusal bir ekonomik anlayıştan uluslararası bir boyuta geçilmiş, böylece ulus-devlet etkisini yitirirken sosyal dışlanmanın ortaya çıkma riski de artmıştır. Bu süreçlerin yanı sıra ve bunlarla bağlantılı olarak Sapançalı, özelleştirme, kamu sosyal harcamalarının azaltılması, Fordizmden esnek birikime geçiş, gelir dağılımındaki eşitsizlik, göç hareketleri gibi nedensel süreçleri yapısal gerekçeler başlığı altında değerlendirir. Bunun yanında aile yapısındaki değişim, cinsiyete dayalı ayrımcılık ve yaşa bağlı nedenleri de sosyal dışlanmanın kişisel gerekçeleri olarak belirtmiştir.

Elbette ki bu nedenler ve gerekçeler daha kapsamlı olarak incelendiğinde bunlara daha fazlasını eklemek her zaman mümkündür. Özellikle kavramın ekonomiyle sıkı

sıkıya bağlantılı olduğunu düşündüğümüzde sosyal dışlanma kavramını pek çok yan kavramla birlikte ele almak neredeyse kaçınılmaz hale gelmektedir. Sosyal dışlanma ve dışlanan gruplar hakkında yapılan farklı çalışmalara baktığımızda kavram ekonomik bağlamda yoksulluk, yoksunluk vb. gibi yan kavramlarla ele alındığını görmekteyiz. Fakat konunun genel çerçevesi, sosyal dışlanmayı üreten motivasyonun söylem üzerine kurulu olduğu tezi üzerinden şekillendiği için ekonomik ölçütleri bu söylemin sadece bir ayağı olarak değerlendireceğim. Bu açıdan baktığımızda sosyal dışlanma, mevcut söylemin ürettiği bir mekanizma olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu mekanizmanın işleyişine baktığımız zaman ilerleyen bölümlerde eşcinsellik üzerinden de görebileceğimiz gibi özel olarak bireylerin, genel olarak ise grupların belirli özellik ve bu özelliklerinin toplamında ifade edilen kimlikleri nedeniyle söylemin ürettiği ve çerçevelediği toplumsal yapı tarafından nasıl ve neden dışlandıklarını anlatmaya çalışacağım. Bu anlamda sosyal dışlanmanın nasıl psikolojik-bilişsel yapıların ötesinde toplumsal bir zihniyetin ürünü olduğunu görmüş olacağız.

Burada öncelikle psikolojik ve bilişsel bir durumun varlığından söz etmemin sebebi, üçüncü bölümde de bahsedeceğim gibi, insan zihninin doğal olarak kategorilere ayırma yeteneğine sahip olmasından ileri geliyor. Neyi nasıl kategorileştireceğimiz ise içinde bulunduğumuz toplumsal yapının sınırları içerisinde belirleniyor. Burada kalıp yargılar (stereotipler) dediğimiz kavram devreye giriyor ki bu nokta aslında toplumsal bağlamda düşündüğümüzde kimlerin ya da hangi grupların, hangi özellikleriyle egemen söylemin belirlediği sınırların dışında kaldığını gösteriyor bize. Bu ölçütler dâhilinde egemen söylemin çizdiği sınırı ihlal eden kişi ya da gruplar Goffman'ın ifadesiyle “damgalı birey ya da gruplar” olarak adlandırılabilir ki Goffman (2014), burada damgayı “nitelik/sıfat ile stereotip arasındaki özel ilişki” olarak tanımlıyor. Örneğin eşcinsel bir bireyin

özelliklerinden birisi eşcinsel olmasıysa bireye vurulan damga doğrudan eşcinselliğin o kişinin bulunduğu toplumda neyi ifade ettiği ile alakalı olmaktadır. Tabi ki burada eşcinsellik bir toplumda neyi ifade etmektedir sorusunu sorduğumuzda doğal olarak bu toplumsal yapıdaki cinsiyet düzeniyle ilgileniyoruz demektir. Bu yüzden ilerleyen bölümlerde eşcinselliğe yönelik gerçekleşen sosyal dışlanmayı egemen toplumsal cinsiyet düzeni etrafında irdeleyeceğim.

3. Sosyal Dışlanmanın Türleri

Sosyal dışlanmanın türlerinden bahsedebilmek için pek çok öncelik ve özelliğin göz önünde bulundurulması gerekmektedir. Sosyal dışlanmayı oluşturan pek çok neden, özellik ve sürecin iç içe geçmiş olması bu biçimleri net bir şekilde ayırabilmeyi de zorlaştırmaktadır. Ayrıca nedenleri açıklarken bahsettiğimiz gibi sosyal dışlanma biçimleri de birbirleriyle bağlantılı olarak orta çıkmaktadır.

S. R. Osmani'ye göre, sosyal dışlanma emek piyasasından, eğitim düzeninden, kamusal alandan ve siyasi süreçten dışlanma şeklinde gerçekleşebilir (Osmani, aktaran Şahin, 2009: 69).

K. Amartya Sen'e göre ise dışlanmanın farklı türleri vardır. Bunlar; Eşitsizlik ve görelî yoksulluk, iş gücü piyasasından dışlanma, kredi piyasasından dışlanma, cinsiyet ağırlıklı dışlanma ve eşitsizlik. (Sen, aktaran Şahin, 2009: 69).

Bu durumda tanımlara baktığımızda aslında biz sadece sosyal dışlanmanın olduğu alanlardan değil bu alanlara bağlı olarak dışlanma türlerinden de bahsetmekteyiz.

Adaman ve Keyder (2005), sosyal dışlanma konusunda ki çalışmalarında farklı yazarlardan hareketle benzerlik gösteren dışlanma türlerini dört başlık altında toplamışlardır.

Bunlar ekonomik dışlanma, mekânsal dışlanma, kültürel dışlanma ve politik dışlanmadır (Amanda ve Keyder, 2005: 12).

Bu isimlerin yanında Sapançalı (2005), sosyal dışlanmanın biçimlerini, ekonomik dışlanma, toplumsal dışlanma ve siyasal dışlanma olarak üç genel başlık altında ele almıştır.

Görüldüğü gibi sosyal dışlanma türlerinden bahsederken ekonomik, toplumsal, siyasal, kültürel vb. pek çok dışlanma biçiminden söz etmek mümkün olabilir. Ve bu dışlanma biçimleri farklı ölçütlerde ve farklı şekillerde adlandırılabilir ve sınıflandırılabilir. Eşcinselliğe yönelik dışlanmayı anlatacağım üçüncü bölümde bu farklı dışlanma türlerine ayrıntılı olarak değineceğim. Ama burada ilk olarak diyebiliriz ki bütün sayabileceğimiz dışlanma türleri birbirleriyle bağlantı içerisindedir. Domino teorisinin mantığında olduğu gibi tek bir alanda dışlanmaya maruz kalan birey ya da grup için, bu etki diğer alanlarda da yıkıcı etkisini sürdürecektir. Örneğin eril bir iş gücü piyasasında kadının, heteroseksüel bir iş gücü piyasasında ise homoseksüellerin ekonomik dışlanmanın ardından toplumsal alandaki pek çok hak ve hizmetten mahrum kalması bu dışlanma sürecinin zincirleme bir şekilde nasıl işlediğini sanırım açık bir şekilde gösterebilir. İkinci olarak ise bu dışlanma biçimi hangi güç kaynağından alıyorsa ona bağlı olarak işleyecektir. Toplumdaki iktidar anlayışını şekillendiren güç mekanizması hangi grubun (ya da çoğunluğun) elinde bulunuyor ve ona göre şekilleniyorsa karşısında yer alan gruplar (ya da daha çok azınlığın) bu oluşumdan pay alabilme imkânları da o derece kısıtlanmış olacaktır.

Kişisel ya da toplumsal özellikleri nedeniyle toplumsal alandan dışlanan birey ya da grupların bu dışlanmaya sebebiyet veren özelliklerinin Goffman'ın teorisinden bakarsak damga olarak adlandırıldığını belirtmiştim. Ben burada damgayı gerçekte var olan

bir ya da birtakım kişisel veyahut toplumsal özellik ya da durumlardan yola çıkarak, bu var olanın toplumsal bağlamda yeniden tanımlanması ya da isimlendirilmesi olarak ele almak istiyorum. Sonraki bölümlerde bahsedecek olduğum, eşcinselliğin farklı dönemlerde farklı adlandırmalarla tanımlanması durumunu buna örnek olarak gösterebiliriz (örneğin belirli süreçlerde eşcinselliğin hastalık eşcinsellerin ise hasta olarak tanımlanması buna örnektir. Üçüncü bölümde bunlara detaylı olarak değineceğim).

Goffman (2014) tanımlamış olduğu bu kavramın farklı kategorilere ayrılabilceğini belirterek üç damga kategorisinden söz eder. Bunlardan ilki fiziksel deformasyonlara bağlı olarak bahsedilen damga türüdür. İkicisi kişisel eğilim, tercih, davranış, yatkınlık ve karakteristik özelliklere bağlı damga türüdür. Goffman eşcinselliği bu damga kategorisi içerisine yerleştirir. Üçüncü damga türü ise ırk, ulus ve din gibi etnolojik damgalardır. (Goffman, 2014: 31). Buradan hareketle bakarsak Goffman bir damga kategorizasyonunun yanında bu damgalara bağlı olarak farklı dışlanma türlerinin de ayrımını yapmış olur.

Goffman burada damgalanmış birey ya da grupların normal olarak adlandırılanlar tarafından toplumsal kimlikleri dolayısıyla itibarsızlaştırılmış kişiler ya da gruplar olduklarını dile getirir. Burada Goffman'ın ifade ettiği toplumsal anlamdaki bu itibarsızlaştırma ifadesi sürekli sözünü ettiğimiz toplumsal dışlanmayı tanımlamaktadır. Bu itibarsızlaştırma süreci farklı kişiler ve gruplar için farklı şekillerde işlemektedir. Goffman, bu noktada toplumda sembollerle sağlanan bir iletişim ağında bu kişi ve grupların belirli damga sembolleri taşıdıklarını ifade eder. Bu yüzden ben burada Goffman'ın yapmış olduğu ayrıma binaen bu sembollerin doğrudan görülebilir ya da fark edilebilir olup olmamasına göre de farklı kategorizasyonların oluşturulabileceğini düşünüyorum. Zaten Goffman bunları isimlendirerek ayırmamış olsa da belirli yerlerde buna işaret eder. Bu noktada

Goffman bu sözünü ettiği damga sembollerinin bazen açık göstergeler halinde bulunduğunu belirtir. Örneğin fiziksel deformasyona sahip bir birey ya da siyahi bir bireyin damga sembolü eşcinsel bir bireyin (tabii ki eşcinsel kimliği bilinmedikçe) damga sembolüne göre daha açık bir şekilde anlaşılabilir. Tabii ki bu nokta eşcinsel bireylerin diğer dışlanan gruplara kıyasla daha az dışlanmaya maruz kaldığı anlamına gelmemektedir ki Goffman kitabın ilerleyen bölümlerinde kişinin damgaya müsait özelliği ya da kimliğini saklamasının o kişiye hangi yük ve sorunları beraberinde getirdiğini açıklamaktadır. Aldatıcı görünüm sergilemeyi tercih etmek de öncelikle beraberinde bir öğrenme sürecini getirecektir ki sonrasında bu, bireyin hayatını farklı alanlara bölecektir. Ve tabii ki her zaman tetikte durmayı gerektirecek bir yakalanma riskini de unutmamak gerekir.

Goffman'ın işaret ettiği noktalardan birisi de kaç damga türü ya da kaç dışlanma türünün olduğunu tam anlamıyla belirlemenin mümkün olamayacağı konusudur. Elbette ki her toplumda ya da her dönemde belirlenen sabit normlar üzerinden olası dışlanma türlerinin neler olabileceği konusunda pek çok gruplama yapılabilir. Fakat dünya üzerinde insanların maruz kalmış olduğu dışlanma türleri ister görünür ister görünmez, ister doğrudan ister dolaylı olsun çok çeşitlilik arz etmektedir. Toplumsal alandan bağımsız konuştuğumuzda bile birincil derecede adlandırabileceğimiz insan ilişkileri içerisinde dahi dışlanmaya maruz kalabileceğimiz durumlar vardır. Bunları da içerisine kattığımız zaman dışlanmayı deneyimlememiz neredeyse imkânsız hale gelmektedir. Goffman'ın bu noktada söylediği şey çok haklı bir noktaya işaret etmektedir;

“Bugün Amerika’da, bunu abartmaksızın söyleyebiliriz, yüzünün kızarması için hiçbir sebep olamayan tek bir kusursuz adam mevcuttur. Bu adam; evli genç bir aile reisi, beyaz, kentli, kuzey ırkıdan gelen, heteroseksüel, protestan, üniversite diplomalı, tam zamanlı bir işe sahip, sağlıklı kilosunu ve boyunu yerinde ve spor yapan biridir. Her Amerikalı

erkek dünyaya bu modelin gözüyle bakmaya meyillidir ve tam da bu sebepten ötürü ortak bir değerler sisteminden bahsedilebilir” (Goffman, 2014: 179).

Buradaki tanıma bakarsak bile dışlanan grubun eril bir iktidar algısı üzerinden tanımlandığını görmekteyiz. Sanırım bu tanımda, cümlenin en başına erkek ya da adam ifadesi geldikçe kadınların dışlanmama ihtimaline girebilmeleri bile imkânsız görünmektedir. Burada Goffman’ın yapmış olduğu tanımlama bana ilk olarak Conell’in hegomonik erkeklik tanımlamasını hatırlattı. Conell (1988) toplumsal cinsiyet düzenine bağlı bir iktidardan bahsederken hegomonik erkekliği bu özellikler üzerinden tanımlar.

Konumuza geri dönmek gerekirse, toplumsal bağlamda ortaya çıkan her türlü dışlanma mevcut egemen söylemin toplumun hangi alanlarında neyi ya da neleri normal olarak kabul ettiği ile ilgili olduğunu söyleyebiliriz. Yani biz bu noktada toplumsal dışlanma türlerinin neleri içerdiğini belirleyebilmemiz için öncelikle bu normalin ne olduğunu ortaya koymalıyız. Böylece dışlanan grupların hangi normdan sapmayla dışlandıklarını bulabiliriz. Örneğin yukarıdaki Goffman’ın tanımı üzerinden gidersek sayılan ölçütlerin dışında kalanlar (ki kalmayan çok azdır herhalde) belirlenen normlardan sapmayla birlikte dışlanacak ya da her zaman dışlanma tehlikesiyle yüz yüze kalacaktır. Bu yüzden üçüncü bölümde eşcinsellere yönelik dışlanmayı ele alırken eşcinsellerin hangi toplumsal normlardan sapmayla birlikte dışlandıklarını anlamaya ve aktarmaya çalışacağım. Bunun için öncelikle ikinci bölümde cinsel kimlik ve eşcinsel kimlik kavramlarını açıklamaya başlayarak hareket edeceğim.

İKİNCİ BÖLÜM: KİMLİK

1. Kimlik Kavramının Tanımlanması

Kimlik kavramı pek çok disiplin tarafından kullanılan bir kavramdır. Bunun yanında literatüre bakıldığında farklı yaklaşımlar tarafından ele alınarak kavrama çok farklı tanım ve yorumların getirildiğini görebiliriz. Psikoloji alanında benlik ve kişilik kavramlarıyla birlikte ele alınıp açıklanan kimlik kavramı sosyal psikoloji ya da sosyoloji gibi alanlarda daha çok toplumsal bir perspektiften ele alınmıştır. Elbette ki kavramın konu edilişi sadece bu alan ya da disiplinlerle sınırlı değildir. Sosyal bilimler içerisindeki pek çok disiplin kavramı birbirine benzer ya da farklı konularla bağlantılı olarak kullanmıştır.

İngilizcede “identity” olarak ifade edilen kimlik kavramı Latince “aynı” demek olan “idem” kökünden gelmektedir. Gleason, kavramın İngilizcede 16. Yüzyıldan beri kullanıldığını ve cebir ve mantıkta da teknik bir anlamının olduğunu belirtir (Gleason, aktaran Özdemir, 2010: 13). 1950’lere kadar kimlik, felsefe de dâhil olmak üzere çeşitli metinlerde kendilik, kendinin bütünlüğü, kişilik, bireylik gibi anlamlarla kullanılmakla birlikte henüz analitik bir kavram içeriği kazanmamıştır. 50’lerle birlikte kimlik ve kimliğin tanımlanması, insanın toplumdaki yerini nasıl belirlediği, konumlandığı, nerede, neyle anlam bulduğu, “Ben Kimim?” sorusuna nasıl cevap verdiği soruları etrafında sorunsallaştırılmaya başlamıştır. Gleason’ın ele aldığı eser örneklerinde 50’lerden itibaren dini ve milli aidiyetlerin, kimlik arayışının bir parçası olarak incelenmeye başladığını ve 70’lere gelindiğinde kimlik ve kimlik krizi kavramlarının giderek popülerleştiğini anlıyoruz (Özdemir, 2010: 13).

Kimlik en geniş anlamıyla, bireyin tüm özelliklerini kapsar; hem kişinin kendisini nasıl gördüğü, hem de toplum tarafından nasıl görüldüğüne ilişkin konular, kimlik kavramıyla ilgili konulardır (Aşkın, 2007: 213). İçinde hem bireyselliği hem toplumsallığı barındıran boyutlar bulunduğundan kimlik kavramı, benlik ya da kişilik gibi kavramlarla karıştırılmakta ya da eş anlamlı olarak kullanılmaktadır. Fakat kimlik kavramı bu kavramlardan pek çok açıdan farklı bir kavramdır. Kişilik ya da benlik, elbette ki iki kavramı birbirinden ayıran ayrıntı, farklılık ve özellikleri bir kenara bırakarak genel bir şekilde söylersek, bireyin öz varlığının temelini oluşturan ve onu diğerlerinden ayıran özellikler bütünüdür. Kimlik kavramı ise bireyin onu diğerlerinden ayıran kişisel özelliklerini toplumsal bir bağlantıyla bütünleştirerek ifade eder. Kimliğin oluşturduğu anlam bütünlüğü kaynağını toplumsal zeminden sağlamasıyla kişilikten ya da benlikten ayrılır. Elbette ki kavramların tanımları ve özellikleri arasındaki farklara değinirken kavramların birbirleriyle etkileşim halinde olduğunu da göz ardı etmemeliyiz.

Psikologlar, benliği ve kişiliği kimliğin merkezine koyarak bu bağlamda kimliği çözümlenmeye ve tanımlamaya çalışırlar. Buna göre kimliği, bireyi, diğer bireylerden ayırt eden tutarlı ve yapılanmış göstergeler olarak tanımlamak mümkündür (Aşkın, 2007: 214). Bunun yanında kavramın farklı tanımlarını ve bu tanımlara bağlı olarak kavramın içeriğini oluşturan farklı yorumları görmek mümkündür.

Örneğin, Manuel Castells kimliği insanların anlam ve tecrübe kaynağı olarak tanımlar. Ona göre kimlikler, nedensel kaynakları nereye dayanırsa dayansın, yalnızca toplumsal aktörler onları içselleştirdiğinde ve kendi anlamlarını da bu içselleştirme etrafında örgütlendiğinde kimlik haline gelirler (Castells, 2008: 13).

Calhon'a göre ise kimlik, kendini bilmek ve ötekiler tarafından bilinmek ile ilgili bir kavramdır. Bunun yanında Calhon tüm bunların bir inşa olduğunu dile getirir (Calhon, aktaran Castells, 2008: 12). Aslında burada da görebileceğimiz gibi kimlik kavramı pek çok kişi tarafından bir inşa süreci olarak tanımlanmıştır.

Malesevic, kimlik kavramının kökeninin matematikte olduğunu işaret eder. Buna göre matematiksel olarak sıfır fark ve nisbi sıfır olmayan fark, kimliğin iki ayrı tanımlamasını verir. Sıfır fark, bir şeyin kendi dışında edinilmemiş, mutlak / bağımsız / koşulsuz doğasını ifade eder. Sıfır olmayan fark ise, bir şeyin bağımlı / koşullu doğasını tanımlar. Burada n'in tanımı, n ve n olmayan farktan türetilir. Biraz daha somutlaştırırsak, sıfır fark, Ali = Ali, sıfır olmayan fark, Ali \neq Ayşe anlamına gelir; birincisinde Ali, Ali'ye referansla, ikincisinde Ali, Ayşe'den farkına göre tanımlanır. Kimliğin sosyal bilim söyleminde de aynı ilkesel içeriği koruduğunu çıkarsamak çok zor değildir (Özdemir, 2010: 10).

Fark ve benzerliklerden hareketle çıkarsayabileceğimiz bu genel ilkeyi kimlik tanımını yaparken de söylemek mümkündür. Fakat söz konusu sosyal bilimlerde olduğunda matematiksel kesinliklerle konuşmak zordur ve Malesevic'in dediği gibi, "insanların dünyasında mutlak sıfır fark diye bir şey yoktur" (Malesevic, aktaran Özdemir, 2010: 11). Aslında buradan da anlaşıldığı üzere genel ya da genel geçer kabul görececek bir kimlik kavramsallaştırılmasının yapılamaması insanın ve insanla bağlantılı olarak sosyal bilimlerin doğasıyla ilgili bir durumdur. Ama yine de kesin bir kavram tanımlaması yapılamasa da yapılan kavramlar üzerinden ortak olarak belirtilen noktaları tespit etmek mümkündür.

Öncelikle neredeyse bütün kimlik tanımlarında göze çarpan temel özellik, benzerlik ve farklılığa yapılan vurgudur. Jenkins kimliği "kimin kim ve neyin ne olduğunu

bilme kapasitesi” olarak tanımlarken aslında bu bilme kapasitesinin kişinin kendisi ve diğerleri hakkındaki benzerlik ve farklılıkları da ifade ettiğini gösterir. Bu aslında hiç yeni bir durum değildir. Jenkins, Marx’tan Simmel’e 19. Yüzyıl sosyolojisinin farklı geleneklerinde bu vurgunun yer aldığına dikkat çeker. Çağdaş kimlik çalışmalarında kolektif kimliğin köklerini klasik sosyoloji geleneğine dayandırmanın genel bir eğilimi yansıttığını söyleyebiliriz. Bu fikre göre Durkheim’in kolektif bilinç, Marx’ın sınıf bilinci, Weber’in anlama (verstehen) ve Tönnies’in cemaat (gemeinschaft) kavramları sosyolojide biz olmayı, benzerlikleri, paylaşılan özellikleri vurgulayan ilk kolektif kurgulardır (Cerulo, aktaran Özdemir, 2010: 11).

Kimlik kavramıyla ilgili ikinci bir ortak nokta ise kimliğin bir süreç olarak algılanmasıdır. İster psikoloji temelli yaklaşımlara bakalım ister sosyoloji temelli olanlara, bunların hepsinde kimlik bireyin yaşam dinamizmine uygun olarak kurulmakta, inşa edilmekte, oluşmakta ya da belirlenmekte olan bir süreç olarak tanımlanır.

O halde kimlik sadece bir olma ya da haline gelme süreci olarak anlaşılabilir. Birinin kimliği ya da kimlikleri, kim olduğumuz her zaman çok boyutlu, tekil ve çoğuldur. Asla sona ermiş ve değişmez bir mesele değildir. Öyle ki ölüm bile bunu donduramaz. Bazı kimlikler, azizlik ve şehitlik mesela, ancak mezardan sonra edinilebilir (Jenkins, aktaran Özdemir 2010: 12).

Tabi ki öncelikle kimlik kavramından söz ederken pek çok farklı kimlik tanımlamasının bulunduğunu belirtmek gerekir. Bireysel kimlik, sosyal kimlik, siyasi kimlik, kültürel kimlik, dini kimlik, milli kimlik, etnik kimlik, cinsel kimlik ve cinsiyet kimliği olmak üzere daha pek çok kimlik türünü sıralamak, tanımlamak ve açıklamak mümkündür. Fakat genel bir çatı altında değerlendirdiğimizde hepsi farklı alanlarda da olsa

bireyin kişisel ya da toplumsal özellik ve tercihlerinin ürünü olarak ortaya çıkan kavramlardır. Fakat konuyla ilgili olarak ilerleyen bölümlerde daha çok bireysel kimlik, sosyal kimlik ve cinsel kimlik üzerinde durmaya ve bu kavramlar üzerinden konuyu anlatmaya çalışacağım.

2. Kimlik Oluşumuna Yönelik Yaklaşımlar

Kimliğin nasıl oluştuğunu açıklayan çeşitli yaklaşımlar mevcuttur. Bu yaklaşımlardan bazıları kimliğin bireysel bir düzlemde oluştuğunu savunurken kimisi toplumsal ya da birey-toplum ilişkisi bağlamında etkileşimsel bir düzlemde oluştuğunu savunmaktadır. Bunların yanında kimlik oluşumunu açıklayan psikolojik temelli yaklaşımlar olduğu kadar kimliğin oluşumunu sosyolojik bir zemin üzerinden açıklayan pek çok yaklaşım vardır.

Psikoloji içerisinde gelişim evrelerine bakarsak kimliğin olgunlaşma sürecinin ergenlikten itibaren başladığını görürüz. Bu durum aslında psikoloji alanındaki pek çok düşünür ya da uzman tarafından da kabul edilmiş ve uzlaşım sağlanmış bir geçerliliktedir. Bu yüzden bu bağlamda pek çok kuram ele alınabilir, fakat kimlik konusuna gelişim dönemleri içerisinde özellikle önem veren ve literatürde sıklıkla adı geçen Eric Erikson'un psiko-sosyal gelişim kuramından bahsetmek daha doğru olacaktır. Ona göre kimlik oluşturma süreci kişinin çeşitli konularda seçimler yapmasını içerir. Bu seçimler meslek, dini inanç, siyasi görüş, cinsellik, ilişkisel rol tanımı (nasıl bir eş, nasıl bir evlat) gibi çeşitli konuları içerir (Hortaçsu, 2007: 19). Aslında Erikson'a göre kimliğin oluşumu bir keşif sürecidir. Birey yaşamının her döneminde "ben kimim" sorusunu sorar fakat bu soru ergenlikle birlikte yoğunluk kazanır (Atak, 2011: 166). Bu yoğunluğun sebebi bireyin karar alma ile ilgili bilişsel becerilerinin, sorumluluk duygusunun vb. özelliklerin bu dönemde belli bir olgunluğa ulaşmasından kaynaklanır.

İkinci olarak Henri Tajfel'in çalışmalarıyla birlikte ön plan çıkan "toplumsal kimlik" kuramından söz edebiliriz. Kuramın temelinde bireyin bir grup üyeliği doğrultusunda sosyal kimliğini oluşturduğu görüşü yatmaktadır. Kuram, grup üyeliğini kurumsal ya da biçimsel olarak değil; 'biz'liği, ait olmayı içeren psikolojik bir kavram olarak ele almaktadır (Madran, 2003: 5). Kuramın temel olarak ilgilendiği dört temel kavram vardır. Bunlar; sosyal yapı, sosyal kimlik, sosyal karşılaştırma ve sosyal sınıflandırma kavramlarıdır. Bu görüşe göre insanlar kendilerini ve diğerlerini belli özellik ve ölçütler doğrultusunda sınıflandırma eğilimindedirler. Sosyal sınıflandırma aslında bireylerin gündelik yaşamlarını kolaylaştırmak adına gerçekleştirdikleri bir süreçtir fakat beraberinde kalıp yargıların tohumlarını da atmaktadır (Madran, 2003: 7). İlk bölümde ele aldığımız dışlanma konusuyla bağlantı kurarsak aslında ürettiğimiz ya da adlandırdığımız "öteki"lik kategorilerinin de bu sınıflandırma sürecinin bir ürünü olduğunu görebiliriz. Bu durumda dışlanmanın da daha kimlik oluşum sürecinin başlarında ortaya çıktığını söylemek hiç de yanlış olmayacaktır. Zaten kurama göre diğer ortaya çıkan süreç karşılaştırma sürecidir. Birey nasıl kendisi ve diğerleri arasında bir kıyaslama yapıyorsa kendi ait olduğu grup ve diğer gruplar arasında da bir kıyaslama yoluna gidecektir. Bu kıyaslama ve karşılaştırma durumu beraberinde kendi grubunu kayırmayı getirecektir.

Kimlik oluşumunu açıklayan diğer bir görüş ise kimliğin söylemsel olarak inşa edildiğini savunanlardan oluşur. Zira kimliği bir anlatı olarak tarif etmeye girişmek ve söylemle ilişkisini kurmak, yapıların, dilin ve sembollerin dünyasına geçmektir. Bu görüşe göre kimlik kurgusal olarak inşa edilmiş ve içeriği dil ve sembollerle oluşmuştur (Özdemir, 2010: 18). Söylem yaklaşımına göre dil ve diğer iletişimsel araçları bağlamsal olarak bir araya getirmek, biçim ve anlamın ırk, sınıf, etnisite, toplumsal cinsiyet gibi ortak kimlik kategorilerine nasıl dönüştüğünü teorileştirmeye ve işlemselleştirmeye izin verir. Kimlik, bir

yaratım ve müzakere süreci olarak algılanır ve bu süreçte merkezi rolü oynayan elbette dildir. Çünkü dil anlam inşasının merkezindedir ama tek değildir. Dille birlikte diğer kültürel sembol sistemlerinin de anlam inşasında ve kimliğin kurulmasında önemli rol oynadığını belirtmek gerekir (Özdemir, 2010: 19).

Diğer bir görüş ise kimliğin oluşum sürecini ilişkisel ya da etkileşimsel boyutta açıklayanların bakış açısıdır. Burada sembolik etkileşimcilikten hareketle kimliğin toplumsal yapı, toplumsal eylem ve toplumsal ilişkilerin karşılıklı etkileşiminden oluştuğu ifade edilmektedir. Bu bağlamda konuyu daha iyi anlamak için sembolik etkileşimciliğin öncü isimlerinden olan George Herbert Mead'ın benlik teorisinden söz edebiliriz. Mead benliği tanımlarken benliği oluşturan ikili bir ayrım gerçekleştirir. 'Ben' ve 'beni' kavramları benliğin iki yönünü oluşturmaktadır. Mead'ın 'ben' olarak ifade ettiği şey kişinin kendi hakkındaki düşünceleridir. Yani kişinin kendi gözüyle kendisini nasıl gördüğüdür. 'Beni' olarak ifade edilen şey ise kişinin başkaları tarafından nasıl görüldüğü ya da tanımlandığıdır. Bu benliğin toplumsal yönünü oluşturur. Bu görüşe göre kimliğin oluşumu da bu şekilde gerçekleşmektedir. Bireyin kimliğini oluşturan sadece kişisel özellikler ya da toplumsal özellikler toplamı değildir. Bu iki yön birlikte ve bir etkileşim halinde bireyin kimliğini oluşturur.

3. Cinsel Kimlik Ve Eşcinsel Kimliğin İnşası

3.a. Cinsel Kimlik Kavramı ve Cinsel Kimlik Gelişimi

Cinsel kimlik kavramını açıklarken öncelikle bazı kavramlar arasındaki farkları belirlemek gerekir. İlk olarak cinsel kimlik kavramı ile sıklıkla karıştırılan "cinsiyet kimliği" kavramını tanımlayarak başlayalım. Cinsiyet kimliği, her bireyin, doğuştan gelen cinsiyetine uygun düşün düşmesin, dış görünüşün ya da bedensel işlevlerin tıbbi, cerrahi ya da başka yöntemlerle iradi değişikliklerini de içerebilecek bedensel bilinç, giyim kuşam, söz ve

davranışlar da dâhil olmak üzere, özel ve kişisel cinsiyetini duyumsama ve yaşama olarak anlaşılmaktadır (Jogjakarta İlkeleri, aktaran Öztunalı 2015: 76). Yani kadın, erkek ve üçüncü cins olmak üzere bireylerin cinsiyet özelliklerinden söz ediyorsak cinsiyet kimliğini dile getiriyoruz demektir. Tabii ki burada şu noktanın altını çizmek gerekiyor ki bu cinsiyet özellikleri indirgemeci olarak ikili bir kategorizasyona sahip olan biyolojik temelli bir yaklaşımdan farklılık arz etmektedir. Tanımda da belirtildiği üzere burada, bireylerin kendi duygu, düşünce, istek ve tercihleri doğrultusunda toplumsal alanda inşa ettikleri cinsiyet kimlikleri ifade edilmektedir.

Cinsel kimlik ise, kişinin cinselliği oluşturan çekim duygusunu ya da bağlanma ve sevgiyi içeren romantik ilgiyi hangi cinse karşı hissettiğini ve kendisini cinsel yönelim konusunda nasıl tanımladığını belirten kavramdır. Bu noktada çoğu zaman literatürde karıştırılan ve birbiriyle olan bağlantısından dolayı birbirlerinin yerine kullanılan cinsel yönelim kavramının da cinsel kimlik kavramıyla eş anlamlı olmadığını belirtmeliyiz. Cinsel yönelim kavramı diğer bileşenlerle birlikte cinsel kimlik kavramını oluşturmaktadır. Bu açıdan baktığımızda cinsel kimlik kavramı cinsel yönelim kavramından daha genel bir ifadeye sahiptir. Bir kadının bir kadına ya da bir erkeğe karşı romantik ya da cinsel açıdan ilgi duyması cinsel yönelimini ifade ediyorken bu kadının ilgisi doğrultusunda kendisini heteroseksüel ya da homoseksüel olarak tanımlaması, onun cinsel kimliğini ifade etmektedir. Zaten yukarıdaki kimlik tanımlamalarında da gördüğümüz gibi kimliğin önemli bir boyutu da kişinin kendisini nasıl tanımladığıdır. Örneğin eşcinsellik ya da biseksüellik birey tarafından kabul edildiği ve kendiliğe ait özellikler olarak tanımlandığı sürece, sadece bir cinsel eğilim olmaktan çıkıp birer cinsel kimliği ifade etmeye başlar. Bu açıdan bakıldığında eşcinsel kimlik kişinin sadece aynı cinsten kişilere karşı ilgi duyması değil, kendisini bu özelliğiyle tanımlamasıyla ilgilidir.

Cinsel kimliğin oluşumu genellikle psikolojideki gelişim kuramları tarafından ele alınmaktadır. Bu gelişim kuramları belirli yaklaşımlar doğrultusunda, benzer ve farklı noktalarla belirli gelişim evrelerinden bahsederler. Cinsel kimlik gelişimi de bu gelişim evrelerindeki süreçlerden birisidir.

Gelişimi zihinsel olarak ele alan bilişsel gelişim teorisinden model olarak öğrenmeyi merkezine yerleştiren sosyal öğrenme teorisine kadar pek çok gelişim kuramı mevcuttur. Ama bu gelişim kuramlarını incelediğimizde bireyin cinsel gelişimini ele alan en geniş ve en kapsamlı teori, psikanalitik bir temele dayanan psikoseksüel gelişim kuramı olmuştur.

Freud genel olarak beş gelişim döneminden bahseder. Bunlardan ilki Oral dönemdir. Bu dönem 0-18 ay arasındaki yaş grubunu ifade eder. Bu dönemde bebek emme ve yutma yetileriyle birlikte ağızdan haz almaktadır. Ayrıca bu dönemde bebeğin ilk iletişim kurduğu ve ihtiyaçlarını karşılayan kişi anne olduğu için anneyle duygusal bir bağ kurulacaktır. İkinci dönem Anal dönemdir. Bu dönem 1,5-3 yaş aralığına tekabül eder. Bu yaş aralığında haz kaynağı anüs ve çevresidir. Bu dönemde çocukların karşı cins ebeveynlerine ilgi duymalarından dolayı Oidipus ve Elektra komplekslerinden bahsedilir. Bu dönemin sonunda kız çocuk annesiyle, erkek çocuk ise babasıyla özdeşleşeceği için Oidipus ve Elektra kompleksleri de sona erecektir. Latent ya da gizil dönem olarak adlandırılan 6-12 yaş aralığında ise cinsel duygular ergenlik dönemine kadar bastırılır. Genital ya da ergenlik dönemi diyebileceğimiz 12 yaş sonrası dönemde ise bu bastırılan cinsel duygular daha güçlü olarak ortaya çıkar. Bu dönemde yaşanan hormonal ve fiziksel değişimlerle birlikte cinsel kimlik de olgunlaşmaya başlar.

Tabi ki Freud'un kuramı cinsel kimlik gelişimini büyük oranda biyolojik ve bilinçaltı süreçlere indirgeyerek ele almıştır. Bu yüzden kuram konusunda eleştiri, itiraz ve tepkiler mevcuttur, fakat kapsamlı bir teori sunduğu için pek çok sosyal bilimcinin ve araştırmacının çalışmasına dayanak oluşturduğunu da göz ardı etmemek gerekir. Ayrıca Freud, din, ahlak ve toplum kuralları tarafından çoğu zaman tabu haline getirilmiş olan cinsellik konusuna açıklık getirmeye çalışması bakımından da sosyal bilimler alanında önemli bir yer tutmaktadır.

Freud'un ele aldığı çocuk cinselliği uzun yıllar eleştirilere maruz kalmıştır. Ama bugün, baktığımızda uzmanlar cinsel kimliğin çocukluktan itibaren geliştiği konusunda hemfikirdirler. Uzmanlar tarafından 3-6 yaş aralığı, cinsel kimlik keşfi ve cinsel kimliğin oluşumunun başlangıcı için temel yaş aralığı olarak görülmektedir. Tabi ki cinsel kimliğin olgunluk kazanmaya başlaması ancak ergenlik döneminden itibaren gerçekleşen bir durumdur.

3.b. Doğal Eğilim ve Tercih Çıkmazında Eşcinsellik

Cinsel bir kimlik olarak eşcinselliği ele aldığımızda, bugün bile hala ortak bir görüşe ulaşamamış bir durum karşımıza çıkıyor. 'Eşcinsellik nasıl ortaya çıkmaktadır?' sorusunu sorduğumuzda olumlu ya da olumsuz yargılardan bağımsız olarak ele alırsak iki genel cevap üzerinde tartışmaların yoğunlaştığını görmek mümkündür. Özellikle LGBT hareketi içerisinde eşcinsel haklarını savunan bir kesim eşcinselliğin doğuştan gelen doğal bir cinsel eğilim olduğu görüşünü savunmaktadırlar. Bu görüşü savunanlar eşcinselliğin bir tercih olması söylemine karşı çıkmaktadır. Çünkü bu görüşü savunanlara göre, tercih etme konusu eşcinselliğin gerektiğinde değiştirilebilecek bir durum olarak algılanmasına yol açmaktadır. Tabi ki eşcinselliğin doğuştan gelmesiyle ilgili söylem sadece eşcinsel hareketi destekleyen bir gruba özgü değildir. Tarihsel süreçte ve hatta belki bugün bile eşcinselliğin

bir hastalık olduğunu düşünen gruplar tarafından da eşcinselliğin doğuştan gelen bir özellik olduğunu savunanlar olmuştur. Diğer yandan baktığımızda içinde eşcinsellerin de bulunduğu bir kesim ise eşcinselliğin, cinsel eğilimleri doğrultusunda gerçekleştirdikleri bir tercih olduğunu vurgulamaktadırlar. Nasıl ki birey siyasi görüşlerini, dini görüşlerini vb. görüşleri tercih ederek bireysel alanında ve toplumsal alanda bir kimlik inşa edebiliyorsa bu görüşe göre, birey tercihleri doğrultusunda bir cinsel kimlik oluşturabilmeli ve bu hakka sahip olmalıdır. Yine aynı şekilde eşcinselliğe olumsuz bir bakış geliştiren gruplar içerisinde de eşcinselliğin tercih edilerek ortaya çıktığını ve sosyal bir sapma olduğunu savunan görüşler de mevcuttur. Bu görüşü savunanlar genellikle eşcinselliğin değiştirilebileceğini, tedavi edilebileceğini ya da iyileştirilebileceğini düşünmüştür.

Elbette ki bu görüşler birden bire ortaya çıkmış değildir. Tarihsel süreç içerisinde bakarsak eşcinselliği açıklamaya çalışan belirli yaklaşımların uzantıları ya da devamı olarak ortaya çıktığını görebiliriz. Gerek tıp alanında gerek biyolojide gerek sosyal bilimlerde eşcinselliğin ortaya nasıl çıktığını açıklayan kuramlar, yaklaşımlar ve görüşler mevcuttur.

Bilimsel temelli yaklaşımlara bakarsak eşcinsellikle ilgili cinsel yönelimi açıklamaya çalışan ilk yarı bilimsel çalışma Karl Heinrich Ulrichs'in çalışması olmuştur. Bir hukukçu, seksolog, yazar ve şair olarak tanınan Ulrichs, bugün dünyanın ilk eşcinsel aktivisti olarak da bilinmektedir. 1864'te *Erkek Erkeğe Aşk Muamması Üzerine İncelemeler* adlı kitabını yayımlamıştır. Kendisi de eşcinsel olan Ulrichs, bilimsel açıdan ilhamını cenin gelişiminin ilk aşamalarında cinsel organların farklılaşmadığını keşfeden o dönemin embriyolojisinden almıştır. Gelişmekte olan ceninde karşı cinsiyetin de var olmasının, eşcinsel arzuların da eşit derecede doğal olduğunu analogi yoluyla kanıtladığını savunmuştur (Baird, 2004: 26), yani Ulrichs'e göre hemcinsel karşı duyulan arzu doğuştan getirilmektedir.

Diğer bir bilimsel temelli çalışma ise Havelock Ellis'in 1897'de yayımladığı *Cinsel Terslik* adlı kitaptır. Ellis burada eşcinselliğin doğuştan gelme bir nevroz ve anomali olduğunu savunmuştur. Kitabın diğer bir yazarı daha vardı ve bir gay olan John Addigton Symonds ise bu görüşe boğun eğdi; çünkü bunun kamuoyunda şefkat ve hoşgörü yaratacağı yönünde, sonradan boşa çıkacak bir umudu vardı (Baird, 2004: 99).

Bu bilimsel temelli çalışmalar içerisinde eşcinselliği biyolojik süreç ve durumlara dayandırarak açıklamaya çalışan görüşler de vardı. Örneğin Richard Goldschmidt, eşcinselliği cinsiyet kromozomlarının uyumlu olmamasından kaynaklandığını öne sürmüştür. Bu görüş o dönem içerisinde bazı düşünürler tarafından desteklenip kabul edilse bile 1950'lerde kuram çürütülmüştür. Bazı bilimciler ise eşcinselliği açıklayabilmek için cinsiyet hormonları ve cinsel salgı bezleri üzerinde çalışmalar gerçekleştirmiştir. Hatta bu çalışmalar çerçevesinde gay ve lezbiyenlerin iyileştirilmesi için hormon tedavileri uygulanmıştır. Ama sonuç itibariyle bakarsak testosteron verilen geylerin çoğunluğunda cinsel dürtü güçlenmiş ama arzu nesnesi değişmemiştir (Baird, 2004: 104). Bu çalışmaların yanında eşcinselliği beyinin farklılığına dayalı olarak açıklamaya çalışanlar da olmuştur. Örneğin bir sinir anatomisi uzmanı olan Simon Le Vay, cinsel yönelimin beyinin neresine yansıdığını bulmak için AIDS'den ve farklı sebeplerden ölen, cinsel yönelimi belirsiz ve heteroseksüel olan erkek ve kadınların beyinlerini inceleyerek bir sonuca varmaya çalışmıştır. Fakat bu kuramda eksiklikler yüzünden eleştirilere maruz kalmıştır (Baird, 2004: 105). Belli bir grup araştırmacı ise cinselliği kalıtsal etkenlerle açıklamaya çalışarak eşcinsellik geni üzerinde durmuşlardır. Örneğin biyolog Dean Hamer gey erkekler üzerinde genetik bir araştırma yürütmüştür.

Eşcinselliğin oluşumu konusunda bir grup kuramcı da sosyal çevreye bağlı olarak eşcinselliğin sonradan oluştuğu görüşünü savunmaktaydı. Örneğin bunlardan baştan çıkarma kuramı, bireyin başka bir eşcinsel birey tarafından eşcinsel yapılabileceğini savunuyordu (Baird, 2004: 100). Bazıları ise aile ve ebeveynlerin rolüne vurgu yaparak, bunlardan kaynaklı durumların bireyi eşcinsel olmaya yöneltebileceğini düşünüyordu (Baird, 2004: 101). Bu kuramlardan en fazla ön plana çıkanlar özdeşleşme modelini temel olarak bir açıklama getirenler olmuştur. Bu kuramcılar eşcinselliğin özdeşleşme sürecinde ortaya çıkan durumlardan kaynaklandığını belirtmişlerdir.

Burada psikanalizle bağlantılı olarak Freud'un eşcinsellikle ilgili yaklaşımını örnek vermek daha uygun olacaktır. Freud, ilk baskısı 1905'te çıkmış olan *Cinsiyet Üzerine* adlı eserinin birinci bölümünde bu konuya yer verir. İlk olarak Freud "cinsel nesne" kavramını tanımlayarak başlar. Ona göre cinsel nesne, cinsel arzunun yöneltildiği nesneyi (yani kişiyi ya da cinsi) ifade etmektedir. Devamında ise cinsel nesneyle ilgili sapmalar başlığı altında "dönüklük" kavramına yer verir. Ona göre üç tür dönüklük vardır. Bunlardan ilki Freud'un "kesin dönükler" olarak adlandırdığı karşı cinse karşı ilgisiz kalıp, kendi cinsinden olanı cinsel nesne haline getirenlerdir. İkincisi çift "yaşayışlı dönükler"dir. Bunlar tek taraflı olmaksızın cinslerden herhangi birini cinsel nesne olarak seçebilenlerdir. Üçüncü tür dönüklük ise "fırsat düştüğünde dönük olanlar"dır. Yani belirli koşullar içinde (özellikle normal birleşme için gerekli nesneyi bulamadıklarında) ya da taklitçiliğe kapıldıkları için, kendi cinslerinden bir kimseyi cinsel nesne olarak kabul eder ve cinsel gereksinimlerini giderirler.

Freud burada dönüklük kuramını açıklarken dönüklüğün doğuştan gelen karakterinden bahseder. Ama bir yandan da kuramda açıklananlarla bu durumun çelişeceğini

belirtir ve şöyle açıklar: “Dönüklük yalnız kesin dönüklerde doğuştan gelme olarak kabul edilmiştir. Bunu belirtmek için, cinsel dürtünün başka bir yöne çevrilmesini yaşamlarının hiçbir anında asla tanımamış olduklarını ileri süren hastaların kendi tanıklıkları üzerine dayanılmıştır. Ne var ki, çift yaşayışlı dönüklerin ve özellikle fırsat düştüğünde dönüklük gösterenlerin bulunduğu olgusu, dönüklüğün doğuştan gelme bir karaktere sahip olduğu varsayımı ile uzlaşmamaktadır. İşte bunun için böyle bir varsayımın savunucuları kesin dönükler kategorisini ayırmak için belli bir eğilim gösterirler ki bu dönüklüğün tek ve genel bir açıklamasını redde götürecektir. Böylece kimi durumlarda dönüklüğün doğuştan gelme bir karaktere sahip olduğunu ve kimi durumlarda da kaynağının değişik nedenlere dayandığını kabul etmek gerekecektir”. (Freud, 1905: 11). Bunun devamında Freud cinsel dürtünün sonradan edinilmiş bir karaktere sahip olduğunu düşünenlerin de bulunduğunu ekleyerek devam eder: “Bu görüşlere katılınca insan, doğuştan gelme bir dönüklüğü tümüyle yadsımaya gidebilir. Böylece, doğuştan dönük oldukları söylenenlerin, dikkatlice incelendiklerinde, belki de çocukluk çağında karşılaştıkları bir olaydan dolayı libidoları belirlenmiş olan ve bu olayı unutmuş bulunan kimseler olduklarını göstermenin kabil olduğu ileri sürülerek (Havelock Ellis) tartışma açılabilir. Böyle bir anlayışın savunucuları için, dönüklük, cinsel dürtünün koşullarının dış rastlaşması ile belirlenmiş değişikliklerinden başka bir şey değildir”. (Freud, 1905: 11). Tüm bunları değerlendirdikten sonra ise Freud aslında iki görüş içerisinde de eksikliklerin bulunduğunu şu şekilde dile getirir: “Bu kuramlardan biri ya da öteki kabul edilse, yani doğuştan gelme ya da sonradan edinilmiş de olsa dönüklüğün özünü açıklamaz. Birinci varsayım doğrudur dersek, dönüklükte doğuştan şeyin ne olduğunu kesinlikle belirtmemiz gerekir. Ya da, bir kimsenin, belli bir cinsel nesneye yönelen bir dürtüyü doğuştan getirdiğini söylemekten ibaret olan kabaca bir açıklamayla yetiniriz. İkinci varsayımda sorun, çeşitli etkilerin herhangi bir kişisel yatkınlığı araya

sokturması gerekmeden edinilmiş karakterleri açıklamaya yetip yetmediğini öğrenmek için konulur ki bu, bildiğimize göre hiç de mümkün değildir” (Freud, 1905: 12).

Freud dönüklükle ilgili bölümün sonuç kısmında sahip olduğu verilerle dönüklüğü açıklamasının mümkün olmadığını da belirtmektedir. Tüm bunlarla birlikte Freud’un eşcinselliğin nasıl oluştuğuyla ilgili fikirlerini çözümlenmek zor gözükmektedir. Çünkü ilerleyen bölümlerde cinsel kimlik gelişiminden bahsederken ve bunun yanında 1910 yılında kaleme aldığı Leonardo da Vinci’yi incelediği yazısında ve 1920 yılında kadın eşcinselliğini Oidipus kompleksiyle ele aldığı yazısında çocuğun özdeşleşme aşamasında ortaya çıkan durumlarla eşcinselliğin oluşumunu açıklamıştır. Bu açıklamalara göre çeşitli nedenlerle çocukluk döneminde baba figürünün olmayışı erkek çocukta anneye özdeşleşim kurmaya, anne figürünün olmayışı ise kız çocukta baba ile özdeşleşmeye yol açmaktadır. Bu nedenlerle erkek çocuk ileriki yaşlarda bir erkeği cinsel nesne olarak seçip cinsel arzusunu ona yöneltecekken, kız çocuk ise bir kadını cinsel nesne olarak seçip cinsel arzusunu ona yöneltecektir (Aksoy, 2009: 61). Bunun yanında 1935 yılında, Amerikalı bir kadının yazdığı mektuba karşılık Freud’un cevap niteliğinde yazmış olduğu mektupta Freud’un eşcinselliği cinsel gelişimin bir çeşidi olarak ifade etmiş olduğunu görürüz:

“Mektubumuzdan oğlumuzun bir eşcinsel olduğu somucuna vardım. Onun hakkında verdiğiniz bilgilerde en çok, bu dönemde kendinizden söz etmemenizden etkilendim. Bundan neden çekindiğinizi size sorabilir miyim? Eşcinsellik elbette bir avantaj değildir, ancak utanılması gereken bir şey de değildir, kusur değildir, rezalet değildir, bir hastalık olarak sınıflandırılmaz; eşcinselliğin cinsel gelişimin bir çeşidi olduğunu düşünmekteyiz. Geçmiş ve modern zamanların pek çok saygı duyulan kişisi eşcinseller olmuştur (bunların en önemlilerinden bir kaçı: Platon, Michelangelo, Leonardo da Vinci vb.) Eşcinselliği suç olarak görmek ve gaddarlık etmek de büyük haksızlıktır. Eğer bana inanmazsanız, Havelocks Ellis’in kitaplarını okuyun ...” (Freud’dan Eşcinsellik Üzerine Bir Mektup [Kaos GL], 2006).

Eşcinselliğin oluşumunu gelişim dönemlerindeki nesne seçimiyle açıklayan düşünürlerden birisi de yine psikanalitik bir gelenekten beslenen Heinz Kohut'tur. Heinz Kohut (2004), Bay Z'nin iki analizi adlı makalesinde "Bay Z" adını vermiş olduğu hastasını bebeklik döneminden itibaren ele alarak analiz etmeye çalışır. Bay Z kendisini sosyal hayattan fazlasıyla yalıtılmış bir lisansüstü öğrencisidir. Kadınlarla iletişimi ve herhangi bir ilişkisi olmayan bay Z'nin kendisine en yakın olan kişi annesi olarak gözükmektedir. Bebeklik döneminde herhangi bir sorun yaşamasa da çocukluk döneminde babasının başka bir kadına âşık olup evi terk ettiğini ve bay Z beş yaşındayken babasının eve geri döndüğünü görmekteyiz. Fakat bu dönüşten sonra aile içi ilişkiler eski halini almamıştır. Bu arada bay Z'nin ergenliğe kadar olan dönemde rehber danışmanı (bir erkek danışman) aralarında olan yakınlaşmadan da bahsedilir. Bay Z her ne kadar ikinci analiz sürecine kadar kadınlarla birlikteliği olsa da ikinci analiz sürecinde Kohut'a bu ilişkilerden bir doyum sağlamadığını dile getirir. Tüm bunları değerlendirdiğimizde Kohut'un analizinde üstünde özellikle durduğu konular Freud'unkiyle benzerlik göstermektedir. "Gelişim sürecinin önemli aşamalarında baba figürünün eksikliği sonucu erkeğin anneye özdeşleşmesi ve bir erkeği cinsel nesne olarak belirlemesi" üzerinden bir çıkarım yapılmaya çalışılmıştır. Fakat bu çıkarımın Freud'unkinden farkı Kohut'un özellikle nesne seçimi üzerinde patolojik durumlar üzerinde durmasıdır. Bay Z'nin hayat hikâyesinde özellikle mazoşist mastürbasyon düşlemleri (Bay Z'ye ait) ve annesinin sahip olduğu narsistik özellikler üzerinde durulur.

Eşcinselliği açıklayan görüşlere yeni bir yaklaşım getirenlerden birisi de hiç şüphesiz Alfred Kinsey'in arkadaşlarıyla birlikte gerçekleştirmiş olduğu çalışmadır. Kinsey eşcinsel eğilimi diğer cinsel eğilimlerden ayırmamış ve cinsel eğilimi bütünsel bir anlayış içerisinde açıklayan yedi aşamalı bir skala oluşturmaya çalışmıştır. Kinsey, Pomeroy ve

Martin, yaptıkları kapsamlı görüşmelerde geçmişlerinde hem heteroseksüel hem de eşcinsel deneyimler ve/veya psikolojik yanıtlar olan erkek ve kadınların oldukça fazla olduğunu gördüler. Bunun üzerine, “çoğu kişi için heteroseksüellik ya da eşcinselliğin bir ya hep ya hiç meselesi olmadığı” sonucuna vardılar. Bu durumu değerlendirmek üzere “her kişinin geçmişteki görece heteroseksüel ve eşcinsel deneyim ve arzu miktarlarına dayalı bir sınıflandırma” geliştirdiler. Kinsey’in yedi aşamalı skalası olarak bilinen sınıflandırma şöyledir:

- 0- Tamamen heteroseksüel, hiç eşcinsel değil
- 1- Büyük ölçüde heteroseksüel, sadece ara sıra eşcinsel
- 2- Büyük ölçüde heteroseksüel, ama ara sıradan fazla eşcinsel
- 3- Eşit derecede heteroseksüel ve eşcinsel
- 4- Büyük ölçüde eşcinsel, ama ara sıradan fazla heteroseksüel
- 5- Büyük ölçüde eşcinsel, sadece ara sıra heteroseksüel
- 6- Tamamen eşcinsel, hiç heteroseksüel değil
- X- Toplumsal-cinsel temas ya da tepki yok

Kinsey’in getirdiği yenilik, cinsel yönelimi ikili bir yapı içerisinde görmeyi bırakıp onu sürekli olarak gören iki kutuplu bir bakış açısı sunmasıydı. Ona göre her insanın cinsel yönelimi iki uç kutup arasında bir yerlere düşmekteydi (Baird, 2004: 100).

Açıkladığımız bütün teorilere bakarsak bu konu hakkında benzer ve farklı ne kadar fazla görüş ortaya atıldığını görebiliriz. Hele ki bunların sadece ön plana çıkan kuram ve görüşlerin sadece belli bir kesimini oluşturduğunu düşündüğümüzde işin boyutunu daha iyi anlayabiliriz aslında. Eşcinsellik doğuştan mı yoksa bir tercih mi tartışmalarının yanında eşcinselliğin doğuştan oluşunu bile farklı şekillerde açıklayanlar mevcut. Tartışmalar alt

kollara ayrıldıkça konu hakkında uzlaşımsal bir birliğin olmadığını çok net olarak görebiliyoruz. Ama bunun da ötesinde Vanessa Baird'in ifade ettiği gibi kaynağı çok mu önemli ya da kimin umurunda? Baird (2004) bunu şu şekilde dile getiriyor: *“Peki ama yönelimin kaynağı gerçekten önemli mi? Bunu saptamak zorunda mıyız? Muhtemelen cinsel yönelimin birden çok kaynağı var. Bazı kuramlar bazı insanların durumunu daha iyi açıklıyor, bazı kuramlarsa başka insanların. Bazılarımız bütün mümkün ‘açıklama’ları ikna edici bir biçimde savunabiliriz. Her kuramı destekleyecek kişisel geçmiş parçaları bulunabilir. Somuç itibariyle –çoğu eşcinsel hakları grubunun katılacağı gibi- cinselliğin kökenleri medeni, siyasi ve insani hakları etkilememelidir. Eşitliğe bilimsel gerekçeler bulunması gerekmez.”*

Evet, Baird'in ifade ettiği gibi öncelikle söylememiz gerekir ki eşcinselliğin kaynağı ne olursa olsun bu, dışlanma sürecini haklı kılmayacaktır. Öte yandan tartışmaya geri dönersek temel kutuplaşmaya sebep olan şeyin aslında bir kavram kargaşasından kaynaklandığını da görebiliriz. Yukarıda cinsel kimliği açıklarken de ifade ettiğimiz gibi cinsel kimlik ve cinsel eğilim kavramları birbirine karıştırılan kavramlardır. Cinsel eğilim doğuştan gelen doğal bir özelliği ifade ediyorken, cinsel kimlik dediğimizde bireyin cinsellikle ilgili tercih ve inşa süreçlerini de işin içine katıyoruz demektir. Bu doğrultuda bakarsak eşcinsel eğilim de bütün cinsel eğilimler gibi doğuştan gelen bir özelliktir. Bununla birlikte bireyin bu eğilimi doğrultusunda cinselliğini nasıl inşa edeceği ve yaşayacağı bir tercih konusu olabilir. Örneğin eşcinsel eğilime sahip bir kişinin bu özelliğini kabul etmesi ya da görünürlük kazandırmasının yanı sıra baskı ve dışlanma gibi nedenlerle gizlemeyi de isteyebilmesi bir tercih meselesi olarak algılanabilir. O yüzden burada eşcinsellikle ilgili herhangi bir kaynağa işaret etmek yerine yanlış anlaşılmayı ortadan kaldırmak ve dışlanmaya yönelik unsurları bulabilmek için kavramları iyi anlamak ve tanımlamak daha

sağlıklı bir tutum olarak gözükmektedir. Çünkü önyargılar her zaman bilgi eksikliği doğrultusunda üretilirler ve biliyoruz ki dışlanma sürecinin oluşumundaki tek başına olmasa da en büyük etkenlerden birisi bu eksiklik ve ön yargılardır.

3.c. Eşcinsel Kimliğin Kurulumu

Eşcinsel kimliği kimlik gelişim sürecinin doğal bir parçası olarak aldığımızda heteroseksüel gelişimden çok da farklı olmadığını ele aldık fakat uzmanlar bu gelişim sürecinin biyolojik olarak farklı olmadığını ama sosyal dışlanmanın etkisiyle birlikte eşcinsel kimlik gelişim sürecinin aşamalarında farklı süreçlerin de boy gösterdiğini ve beraberinde zorlukları izlediğini dile getirmişlerdir.

Eşcinsel kimlik gelişimi hakkında farklı modeller ileri süren yazarlar olmuştur. Bu yazarlardan biri olan Vivien Cass (1979), G/L/B bireyin kendi cinsiyetine yönelik ilgisini fark etmesiyle belirginleşen, o zamana kadar geliştirmiş olduğu heteroseksüel kimlikle uyumsuzluk nedeniyle kafa karışıklığı yaşadığı, çevrenin homofobik tepkileri ve reddinden kaynaklanan korku, kaygı, suçluluk ve utanç duyduğu aşamaları tanımlamıştır. Kişisel gelişim ve çevre ile etkileşimin imkân verdiği seyirde kişinin bütünlüklü bir kendiliğinin bileşeni olarak olumlu bir eşcinsel kimlik geliştirdiği gösterilmiştir. Cass'ın formasyonundaki basamaklar şunlardır: Kimlik şaşkınlığı, kimlik karşılaştırması, kimlik, kimlik toleransı, kimlik kabulü, kimlik gururu ve sonunda kimlik bütünleşmesidir. Yani son noktada bütünlük elde edilir. Ama bu basamaklar her zaman sırayla gitmez. Gelişim gidişler, hızlanma ve duraklamalar mümkündür. (Yüksel, 2010: 81).

Cass'ın modeli haricinde oluşturulan pek çok eşcinsel kimlik gelişimi modeli vardır (Cass, Troiden, Grace, Coleman modelleri). Fakat bu modellere baktığımızda hemen hemen benzer gelişim evrelerinden söz edilmiştir. Bu evreler:

Duyarlılaşma Evresi: Bu dönemde kendi cinsine yönelik ilgi çok belirsizdir. Ancak eşcinsellerin büyük bir kısmı bu dönemde sosyal özellikler ve cinsiyet normlarına uygunluk açısından akranlarından farklı olduklarını hissettiklerini belirtmektedirler.

Kimlik Bocalaması Evresi: Bu evre kendi cinsine olan ilginin belirmesiyle başlar. Bu dönemde kişinin eşcinsel olma ihtimali ortaya çıkar ve kendini bir cinsel özne olarak da aykırı, yabancı, dışarda hissetmeye başlar. Heteroseksüel kimliği ile eşcinsel olma ihtimali arasındaki uyumsuzluk bunaltıya sebep olur. Kişi bu bunaltıya farklı şekillerde tepkiler verir. Bunlardan en sık ve en yaygın olanı inkâr ve baskılamadır.

Kimlik Karşılaştırması Evresi: Birey bu evrede kendini ait hissettiği cinsel kimlikle kendisine dayatılan heteroseksüel kimlik arasında bir karşılaştırma yapma durumuna yönelecektir. Özellikle bu evrede bir yas süreci gerçekleşir. Çünkü birey heteroseksüel kimliğini kaybetme durumundadır ve bu heteroseksüel kimlikle birlikte kaybedeceği şeylere odaklanır. Bununla birlikte bir kaçma ve uzaklaşma eğilimi içerisindedir. Bu durum kendisini aile, okul ve yakın çevreden uzaklaşma olarak kendisini gösterir. Çünkü birey fark edilmek ve açığa çıkmaktan dolayı kaygı yaşamaktadır. Bu yüzden kendini ele vermeyecek şekilde giyinmeye ve davranmaya özen gösterir.

Kimliği Hoş Görme Evresi: Bu dönemde birey eşcinsel olduğu fikrini hoş görmekle birlikte, tam olarak kabullenmemiştir. Cinsel ve duygusal ihtiyaçlarını kabullenmesiyle birlikte, bunların doyumuna yönelik sosyalleşme girişimleri olur. Gay/Lezbiyen alt-kültürü keşif girişimlerinde bulunur, eşcinsellikle ilgili yazılı materyallere yoğun bir şekilde başvurulur. Cinsel ya da duygusal yakınlıklar yaşanmaya başlanır. Bu dönem içerisinde de kimliği ile ilgili sorunlar yaşayabilen bireyin bu dönemde en önemli ikilemi açılıp/açılmama durumudur. Kimliğini dışarıya açıklayamaması sonucunda ikili bir yaşam sürmeye

başlaması olasıdır. Ve bu durumda birey cinsel hayatını ya da duygusal hayatını gizli bir şekilde yaşayacaktır.

Kimliği Kabul Evresi: Gelişim ve deneyimlerle ulaşılan sonraki evredir. Birey kimliğini hoş görmekten çok kimliğinin normal ve geçerli bileşenlerinden biri olarak kabul eder. Bu gelişmeyle öncekilerden farklı olarak yüzeysel olmayan eşcinsel ilişki arayışı ve denemeleri gerçekleşir. Bu dönemdeki iki temel strateji bireyin kısmi meşrulaştırma veya tam meşrulaştırmadan birisini seçmesidir. Ayrıca bu dönemde homofobik tepkilere de daha fazla şekilde öfke duyulmaya başlanır.

Kimlikten Gurur Duyma Evresi: Bu dönemde ötekileşme ve engellemedeki artışla birlikte belirginleşen öfkeyle heteroseksüel tepkiler küçümsenmeye, eşcinsellik yüceltmeye başlanır.

Kimlik Sentezi Evresi: Son evre olan bu evrede, eşcinsellik bütünleşmiş bir kendilik içinde çoklu kimlik özelliklerinden biri olarak yerini alır, gereğinden az ya da fazla önem atfedilmez. Eşcinsel ve heteroseksüel kendilikle ilgili çatışmalar son bulmuştur. Toplum eşcinsel/heteroseksüel ikilisi içinde değerlendirilmez: Birey eşcinsellerde ve heteroseksüellerde ortak yönleri olduğu gibi farklı özellikleri de olduğunu kabul eder; onlar ve biz ayrımı son bulur. İlişkilerini cinsel yönelimler çerçevesinde değil, destek temelinde düzenler. Açılma otomatikleşmiş bir süreç haline gelir, kendi koşullarına uygun şekilde yaşam boyu devam eder.

Örneğin *Benim Çocuğum* Belgeseli bu konuda değerlendirilebilecek nitelikte gerçek röportajlara dayanan hayat hikâyelerinden oluşmuş bir film. Yönetmenliğini Can Candan'ın yapmış olduğu film bir eşcinsel dayanışma örgütü olan Lambda İstanbul'un aile grubunun üyesi olan beş kişinin katılımıyla gerçekleştirilmiştir. Aileler transeksüel ya da

eşcinsel olan çocuklarının cinsel ve cinsiyet kimliklerini öğrenirken yaşadıklarını ve çocuklarının kimlik gelişim süreçlerinde kendileriyle beraber ne kadar zorlandıklarını anlatmışlardır.¹

LGB bireyler için kimlik gelişim sürecinde belki de en zor süreç açılma süreci olarak değerlendirilmektedir. Açılma durumu aslında kişisel kimlik ve toplumsal kimlik ekseninden de bakarsak iki aşamalı bir durum olarak ortaya çıkmaktadır. Açılma süreci ilk olarak kendine açılmayı, ardından da kabulle birlikte başkalarına açılmayı birlikte getiriyor. “Cinsel Yönelim Ayrımcılığının Gündelik Hayata Yansımaları” adlı tez çalışmasında Burcu Şenel toplamda 14 kadınla görüşmüş ve onların hayat hikâyeleri üzerinden analizlerini gerçekleştirmiştir. Kendi ifadeleriyle açıklarsak açılma sürecini yaptığı görüşmeler doğrultusunda şu şekilde dile getirmektedir: “*Görüştiğim lezbiyen ve biseksüel kadınların hayatlarında da açılma ve cinsel kimliğiyle barışma süreci en sancılı geçen dönemlerden olmuş. Bir kadına ilgi duyan bir kadın olmak, zaman zaman bunu yok saymayı ya da düzelebilecek bir hastalık, gelip geçici bir dönem olarak varsaymayı getirmiş, zaman zaman da toplumsal cinsiyet ikiliğine sıkışarak erkek olduğu düşüncelerini beraberinde getirmiş. Diğer yandan internet gibi araçların getirdiği bilgi ve kişilere kolay erişim ile LGBTİ bireylerle karşılaşmalar, kadınlara “ben yalnız değilim” dedirten ve lezbiyen/biseksüel kimlikle barışmayı kolaylaştıran unsurlar olmuştur.*” (Şenel, 2014: 90).

Görüldüğü gibi açılma süreci kimlik gelişim ya da kurulum sürecinin en zor aşamalarından biri olarak karşımıza çıkıyor. Açılma süreci eşcinsel ya da biseksüel bireylerin sosyal dışlanmayla yüz yüze geldiği bir süreç olması açısından önem arz ediyor.

¹Burada bahsedilen kimlik gelişim aşamasındaki zorluklar, 2005 yılı Kanada yapımı olan “CRAYZ” filminde de görülmektedir. 1960 Kanada’ında orta sınıf bir aile üzerinden ele alınan film homofobik bir babanın beş çocuğundan biri ve eşcinsel bir genç olan Zachy’nin inkâr, baskılama ve kabul süreçleriyle cinsel kimliğini keşfetmesini konu almaktadır.

Şenel bu durumu yaptığı görüşmelerden hareketle şu şekilde dile getiriyor: “*Kadınlardan sıklıkla duyduğum, özellikle arkadaşları öğrendiğinde ‘benimle dalga mı geçerler?’ ya da ‘arkamdan mı konuşurlar?’ gibi kaygılar, kendilerine açıldıkları ilk dönemlerde çevrelerine görünür olmalarını engelleyenler arasında bulunmuş.*” (Şenel, 2014: 93).

Dışarıya karşı açılma süreci ise LGB bireyleri, hayatlarında daha büyük zorluğu göğüsleyecekleri bir aşamaya getiriyor. Çünkü eşcinsel hareketlerin çok büyük ilerleme kaydetmesine rağmen LGB bireylerin günümüzde bile sadece Türkiye’de değil tüm dünyada dışlanmaya ve şiddete maruz kaldıkları maalesef acı bir gerçek. Öte yandan tüm bunlara rağmen cinsel eğilimini açıklayan pek çok insan elbette bulunuyor. İngiltere’de uzun süredir saklanan bir sırrın açıklanması anlamına gelen “dolaptan çıkma” deyimini günümüzde başkalarına açılmayı ifade edecek şekilde kullanılmaktadır. “Coming out” olarak ifade edilen kelime bireyin kendi isteği ile cinsiyet kimliğini ya da cinsel kimliğini açıklaması anlamlarına geliyor.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM: EŞCİNSELLİK VE DIŞLANMA

1. Kavramsal ve Tarihsel Bir Çerçeve Eşcinsellik Üzerine Bir Değerlendirme

Homoseksüel kelimesi 1824'te Benkert soyadıyla doğan Alman-Macar Karoly Kertbeny tarafından icat edilmiştir. Yunancadaki homo (eş, aynı) ve ortaçağ Latincesindeki sexualis (cinsel) kelimelerinden oluşturulmuş bir bileşik isimdir. Homosexual kelimesinin İngilizceye girmesi için ise birkaç on yıl gerekmiştir. İlk olarak 1891'de John Addington Symonds *Modern Etikte Bir Sorun* adlı kitabında "homoseksüel içgüdüler" ifadesini kullanmasıyla İngilizceye girmiştir (Baird, 2004: 27).

Kavramın kullanılması ve özellikle gay ve lezbiyen hareketlerinin 20. Yüzyılda yaygınlaşmıştır, fakat 19. Yüzyıl içinde eşcinsellik haklarını savunan ve bir kavramsallaştırma oluşturmaya çalışanlardan birisi de Karl Heinrich Ulrichs olmuştur. Bugün dünyanın bilinen ilk eşcinsel aktivisti olarak da adlandırılan Ulrichs Yunan mitolojisinden esinlenerek eşcinsel erkekleri için Urning, heteroseksüel erkekleri için Dioning, eşcinsel kadınlar için Urningin ve heteroseksüel kadınlar için Dioningin terimlerini kullanmıştır (Baird, 2004: 26).

Eşcinsel davranış tarihsel süreçte pek çok farklı toplumda pek çok farklı şekilde ortaya çıkmıştır. Aslında heteroseksüel edim ve davranışlardan hiç de farklı olmadığını düşündüğümüzde cinselliğin ve cinsel eğilimin bir parçası olarak eşcinsel davranışı insanın var olduğu bütün zaman dilimleri içerisinde görmek mümkün olmuştur. Vanessa Baird (2004), Platon'un *Şölen* adlı eserinde eşcinsellik kavramının kullanılmamasına rağmen eşcinselliğe yönelik ifadelerin bulunduğunu söyler. Bu yüzden ona göre eşcinselliğin tarihi insanlığın tarihi kadar eskidir. Baird burada edebi eserlerden hareketle gözlemlenen eşcinsel

anlatılara, eski Amerikan yerlilerinde bulunan çift ruhluluk anlayışına, devrim öncesi Çin’de heteroseksüelliği yasaklayan lezbiyen kız kardeşlik topluluklarına, farklı Afrika ülkelerinde kadınlar arasında yapılan evliliklere, Aborjin topluluklarındaki lezbiyen geleneklere değinir. (Baird, 2004: 43).

Dediğimiz gibi eşcinsel edimi, davranışı ya da eğilimi tarihsel süreçte çok eski bir zamana ve çok farklı toplum ve toplulukların kültür ve yaşantılarına kadar dayandırmak mümkündür. Ama burada dikkat edilmesi gereken nokta bu ilişkilerin hangi bağlamlarda ortaya çıktığı ve nasıl algılandığıdır. Çünkü bazı toplumlarda görülen eşcinsel davranışlar bugünkü anlamıyla bahsettiğimiz bir eşcinsellik anlayışından çok uzaktır. Örneğin eşcinselliği içeren pek çok çalışmada Antik Yunan’da bulunan eşcinsel ilişkiler dayanak noktası olarak gösterilmektedir. Fakat buradaki ilişki bugünkü tanımlanan eşcinsellik kavrayışından çok uzakta yer almaktadır. Foucault *Cinselliğin Tarihi*’nde Yunan’da eşcinsellikten söz eder. Ona göre bu dönemde görülen eşcinsel ilişkiler sadece erkek erkeğe ilişkilerle sınırlıdır ve bu ilişki de dönem içinde cinsel özgürlük olarak değil toplumsal anlamda işlevsel boyutuyla var olmuştur. Pek çok heteroseksüel toplum yapısında olduğu gibi Antik Yunan’da da eşcinsellik doğaya karşı bir ilişki olarak değerlendirilirken cinsel haz üreme üzerinden ele alınmaktaydı. Yaşça ve statüce büyük erkeklerle oğlanlar arasında tanımlanan ilişki bir anlamda karşılıklı bir alışveriş ilişkisinden ibaretti. Oğlanlar, yaş ve statü bakımından büyük olan erkeklerin haz nesnesi durumundaydılar ve güzellikleriyle onlara haz sağlıyorlardı. Öte yandan oğlanlar ise bu ilişki içerisine maddi kazanç, bilgi edinme, statü ya da meslek kazanmaya yönelik gerekçelerle giriyorlardı. Bu ilişki süreci geçiciydi ve oğlanın yani yeniyetmenin erkekliğe geçişiyle beraber son bulunuyordu. Çünkü bir oğlan erkek olduktan sonra edilgen konumda olamazdı. Bu erkekliğin konumuyla ilgili bir durumdu. Burada yeniyetmeyi erkekten ayıran eşik önemliydi (örneğin ilk sakal tıraşını

olması gibi). Burada altı çizilen diğer bir nokta ise aşk duygusunun karşılıklı olmaması gerekliliği ve yetişkin erkekle oğlan arasında haz birliği olmamalıydı.

Eski Yunan'da olduğu gibi Osmanlı'da da oğlancılık anlayışını eşcinsellik olarak değerlendirenler, Osmanlı'da eşcinsellik başlığı altında inceleyenler vardır. Fakat Osmanlı'da eşcinsellik hiçbir zaman kabul görmemiştir. *#Tarih* dergisinin (Eylül 2014), yapmış olduğu çalışmaya bakarsak bu ilişkileri efendi-köle ilişkisi içerisinde algılamak gerekir. Ayrıca yapılan çalışmada bu tür ilişkiler haremlik-selamlık anlayışının da bir sonucu olarak ortaya çıkan ve gönüllülük esasına dayanmayan ilişkiler olarak değerlendirilmiştir. Eski Yunan'da olduğu gibi bu ilişkilerde geçici bir nitelik taşımaktadır ve oğlanların “tırışları gelinceye” kadar ilişkilerin sürdürüldüğü dile getirilmiştir

Cinsellik ya da cinsel ilişki dediğimizde işin içerisine tarafların karşılıklı haz, arzu, his, düşünce ve doyumlarını içeren ve tarafların iradesi ile gerçekleşen bir ilişkiden söz ediyoruz demektir. Bu anlamda baktığımızda bir cinsellik biçimi olarak eşcinsel ilişkinin de bu içerikle tanımlanması gerekir. O yüzden oğlancılık ve eşcinselliği bir ve aynı olarak değerlendiremeyiz. Oğlancılıktaki ilişki duygusal ve iradi olmayan bir ilişkiyi ifade etmektedir. Bu toplumsal yapılarda erkeklere ilgi duyan erkeklerin olması belki bize eşcinsel eğilimin varlığını gösterebilir, fakat eğilimin bir çocuğa duyulması işin boyutunu farklı bir noktaya getirmektedir. Bu tarz durumlar için farklı adlandırmalar yapmak ya da farklı kavramlar kullanmak (Pedofil ya da Pedarast mesela) mümkündür. Fakat bu nokta konunun sınırlarının ve kapsamının dışında kaldığı için sadece değinmekle yetineceğim. Ama burada önemli olan nokta birbirinden farklı olan şeylerin ayırımının iyi yapılması gerekliliğidir. Tarihsel süreçte eşcinsellik ahlaksızlık ya da sapkınlık gerekçeleriyle dışlanmış ve

ötekileştirilmeye maruz bırakılmış ise bunun en önemli sebeplerinden birisi de bilgi eksikliği ya da yanlış bilgilendirme olmuştur.

2. Homofobi, Heteroseksizm ve Hegemonik Erkeklik Üçgeninde Eşcinsellik

Fobi kelimesi, kelime anlamı olarak bastırılmış dürtülere karşı bir savunma olarak anksiyeteye referansta bulunur. Yunan mitolojisinde dehşet tanrısı Phobos'tan türeyen fobi, objektif bir gerçeklikten çok, akıl dışı korku, zihnimizde bulunan bir nefret ya da hoşlanmama anlamlarına gelir (Ataman, 2010: 116). Yani fobiyi tanımladığımızda karşımıza bireysel düzeyde cereyan eden bir düşünce bozukluğunun çıktığını görmekteyiz. Oysa homofobi kelimesi kişisel bir korku ve irrasyonel bir inanç olmasının ötesinde kültür ve anlamam sistemleriyle, kurumlar ve sosyal geleneklerle ilişkili olarak ele alınması gereken politik bir alanda oluşan, gruplar arası bir sürece işaret etmektedir. Bu anlamda bireysel ve kolektif davranışlar düzeyinde kişiler arası ilişkileri yapılandıran duygular ve niyetlerin oluşturduğu, geniş bir yelpazede ortaya çıkan bir sosyal psikolojik değişken olarak, ayrımcılık pratikleri ve şiddetle ilişkilidir (Göregenli, 2009b: 10).

Kavramın habercisi olan Dr. Wainwright Churchill, 1967'deki *Erkekler Arasından Homoseksüel Davranışlar* adlı çalışmasında "homoerotophobia" terimini kullanmıştır. Homofobi kavramını ise ilk kez kullanan Amerikalı bir klinik psikolog olan George Weingberg olmuştur (Ataman, 2010: 116). 1972'de yayınladığı *Society and the Healthy Homosexual* adlı çalışmasında kavramı kullanan Weingberg kitabında kelimeyi "eşcinsellerle aynı ortamda bulunmaktan duyulan korku" şeklinde tanımlamıştır. Bunun üzerine Mark Freedman "eşcinsellere karşı aşırı bir öfke ve korku tepkisi" tanımını geliştirdi. Yazar Audre Lorde ise 1978'de daha derin bir yaklaşım getirerek homofobiyi "kişinin kendi

cinsinden birine karşı duyduğu aşktan korkması ve bu yüzden başkalarında bu duyguyu gördüğünde nefretle karşılaşması” olarak tanımladı (Baird, 2004: 54).

Kısacası Yunanca homos (aynı) ve phobos (korku) kelimelerinden hareketle oluşturulan homofobi kavramı, çeşitli nedenlerle eşcinselliğe ve eşcinsellere karşı geliştirilen nefret, korku, hoşnutsuzluk ya da ayrımcılığı içeren bir kavramdır. Çeşitli nedenlerle diyerek tanımlamaya başlamamın sebebi homofobinin çok farklı nedenlerden kaynaklanarak oluşabildiği gerçeğidir. Homofobiyi oluşturan sebepler toplumsal, dini, ideolojik vb. pek çok durumdan kaynaklanabilir. Belirli dönemlerde eşcinselliğin tıbbi otoriteler tarafından hastalık kategorisine dâhil edilmesi, büyük ve tek tanrılı inanışlarda eşcinselliğin günah olarak görülmesi gibi pek çok durum eşcinselliğe karşı toplumsal bir nefret ya da korkunun oluşumunu desteklemiştir. Bu durumlara ilerleyen başlıklarda teker teker değineceğim için sadece örnek vermekle yetinmek istiyorum. Ama bu kaynakların hepsi için söyleyebileceğimiz en önemli şey herhalde kendi sınırlarının hâkim olduğu ölçütlerde bu yapılar tarafından oluşturulan “normal” kalıplarının varlığıdır diyebiliriz. Bu durumda dışlanmayı oluşturan şey, bu belirlenen normal normların dışına çıkmak ile tanımlanabilir.

Cinsel eğilim ve cinsel kimlik tanımlamalarımızdan hareketle ilk olarak homofobinin heteroseksüellikle ilgili ortaya çıkışından söz etmek istiyorum. Çünkü biliyoruz ki cinselliği yıllardır sadece heteroseksüellik üzerinden tanımlayan ve algılayan yaygın bir zihniyet kendi kurumsallaştırdığı pratiklere ters düşen bir cinsel eğilim ve kimliği kolayca tolere etmiş olamaz ve ne yazık ki de olmamıştır.

Cinsel açıdan normal olanın dışına çıkmak olarak baktığımızda eşcinselliğin saptığı norm, heteroseksüel olma normudur. Bu durumda homofobiyi anlamaya çalışırken

heteroseksizm adını verdiğimiz yeni bir kavrama ihtiyacımız vardır. Gordon Marshall (1999: 300), *Sosyoloji Sözlüğü*'nde heteroseksizmi, heteroseksüelliğe atfedilen ayrıcalıklı konum ve toplumsal pratikler olarak tarifler. Bu tanım, heteroseksüellerin toplumsal avantaj ve üstünlüklerine, heteroseksüeller için kazanımları olan toplumsal uygulamalara yani bu konudaki olumlu ön yargılara dikkatimizi çeker (Marshall'dan aktaran Başar, Nil ve Kaptan, 2010: 74). Kısacası diyebiliriz ki heteroseksizm doğal, normal, üstün ve kabul edilebilir olan cinsel eğilimin heteroseksüellik olduğunu öne süren; heteroseksüel olmayan her türlü davranış, kimlik veya ilişkiyi damgalayan, reddeden ve aşağılayan ideolojik sistem anlamına gelmektedir (Çabuk ve Candansayar, 2010: 85).

Heteroseksizm doğal olarak heteronormatif normlar üzerinden yükselir. Bu kural ve normlar toplumda var olan bireylerin cinselliklerini heteroseksüellik etrafında denetler ve cinsel yaşamın bu doğrultuda yürütülmesini sağlamaya çalışır ve bunu da dayatma yoluyla gerçekleştirir. Herkesin uymasının istendiği ve uyulmadığı takdirde dışlama mekanizmalarının devreye girdiği bu normlar homofobinin oluşmasına kaynaklık etmektedir.

Aslında bu durum sadece cinsel eğilimin ya da cinsel kimliğin değil başlı başına cinselliğin kontrol altında tutulmasını içerecektir ki, *Cinselliğin Tarihi*'inde bakarsak Foucault (2003) tarihte sürekli olarak cinselliğin değişen denetim mekanizmalarıyla kontrol altında tutulduğundan söz eder. Tarihsel süreçte mastürbasyondan tutalım da cinsel uyarılmayı ve cinsel arzuyu her yönden baskı altına alan süreç doğrudan beden denetim altına alınmaya çalışılmasının bir ürünüdür. Daha yeni tarihlere kadar (belki de halen aynı algılanmakta) cinsel ilişki tanımının penetre etme-edilme durumu üzerinden yapılması sadece heteroseksüelliğin çerçevelediği ve erkeğin hâkimiyetinde olan penis merkezli bir

cinsel ilişkiye atıfta bulunmaktaydı. Etkenlik/edilgenlik bağlantısında cinsel ilişkinin de öznesi sayılan erkeğin karşısında sadece doğacı görüşün pasif tanımlamasına uyan tek varlık (!) yani kadın olmalıydı. Böyle tanımlandığında ve böyle algılandığında erkek erkeğe ilişkiler ve kadın kadına ilişkiler tamamen dışarıda kalıyordu. Dahası heteroseksüelliği ve erkekliği (belki de hegemonik erkekliği) ayakta tutabilmek için kalmalıydı da. Sanırım bu bağlamda heteroseksüelliğin sıkı sıkıya bağlantılı olduğu erkeklik algısından daha doğrusu kurumsallaşmış bir erkeklik hiyerarşisinin en tepesinde yer alan hegemonik erkeklik kavramından söz etmek daha iyi olacaktır.

Conell (1988) *Toplumsal Cinsiyet Ve İktidar* adlı kitabında bir erkeklik hiyerarşisinden söz ederken farklı erkeklik tanımlamaları yapar. Bu tanımlamalardan “hegemonik erkeklik” kavramı, iktidarı elinde bulunduran bir erkeklik imgesine işaret etmektedir ve Conell’a göre bu erkeklik heteroseksüellikle sıkı bir ilişki içerisinde inşa edilir. Tabi ki bu inşa sürecinde, tanımlanan diğer erkeklik ve kadınlık tipleri de hegemonik erkekliğin oluşumunda ve sürdürülmesinde belirli paylara sahiptir.

Hegemoni kavramı ilk olarak Gramsci’nin *Hapishane Defteri*’nde, sınıf ilişkilerini açıklamaya yönelik olarak kullanılan bir kavram olarak karşımıza çıkmaktadır. Burada hegemoni kavramı, yönetici sınıfın yönetilen sınıf üzerindeki üstünlüğünü nasıl sağladığıyla, bu gücü nasıl kazandığı ve nasıl devam ettirdiğiyle yakından ilgilidir (Ertan, 2009: 156). Bu tanımlama çerçevesinde baktığımızda iktidarı elinde tutan sınıfın bu iktidarı elinde tutabilmesi ve sürdürebilmesi için bir yönetilen sınıfın varlığına ve iktidarını bir süreklilik içinde pekiştiren araçlara ve stratejilere ihtiyacı olacaktır. Bu bağlamda homofobi kavramı hegemonik erkekliğin iktidarını sürdürebilmesi ve koruyabilmesi için hem bir strateji hem de homofobiyi kurumsallaştırdığında bir araç durumundadır. Conell kitabında

hegomonik erkekliği heteroseksüellik üzerinden tanımlarken bu durumda “tabi kılınmış erkeklik”in de eşcinselliği ifade ettiğini belirtir. Ona göre eşcinsellere yönelik taciz, sokak şiddeti ve ekonomik ayrımcılık gibi davranışlar, kendi ifadesiyle “*hegemonik erkekliğin ideolojik ambalajının parçası olarak görülebilecek eşcinselliğe ve eşcinsel erkeklere yönelik küçümseme ile sıkıca birbirine bağlanmaktadır*” (Conell, 1980: 249).

O halde Conell neden büyük bir önemle homofobinin eşcinsel erkeler üzerine yönelen etkisinden söz eder? Çünkü eşcinsel erkekliğin inşası erkek iktidarını tehdit edici unsurları içerisinde barındırmaktadır. Erkeklik imajının kirletilmesine yönelik bir tehdit, iktidarı elinde tutan bir erkeklik sınıfını elbette rahatsız edecektir. Bu anlamda hegemonik erkekliğin egemen tanımlamalarının dışına çıkan erkek eşcinselliği doğrudan homofobinin odağına oturacaktır. Elbette bu durum kadın eşcinselliğinin daha az dışlanmaya ve homofobik tutumlara maruz kaldığı anlamına gelmez. Aksine kadının ikincil plana itildiği bir toplumda eşcinsel kadınların durumu daha da zor gözükmemektedir ki erkek eşcinselliğine yönelik olan bu olumsuz tutumun kadına ait olan bir doğadan kaçınma isteğini de içinde barındırdığını düşünürsek meselenin bir ucunun yine kadınlara dokunduğu açıktır.

Burada özellikle görülen durum eşcinsellere yönelik oluşturulan homofobinin büyük ölçüde cinsiyete dayalı kalıp yargılardan kaynaklandığı şeklindedir. Bu kalıp yargılar bize toplumda cinsiyet ve cinselliğin nasıl iç içe algılandığının da bir kanıtını sunmaktadır aslında. 1862 yılında erkek eşcinselleri tanımlamak için “Urning” terimini kullanan Karl Heinrich Ulrichs’in bu kelimeyi Yunan Tanrısı Uranos’tan esinlenerek bulması sanırım bu algılama için iyi bir örnek teşkil edebilir. Dünyanın oluşumunun anlatıldığı Yunan mitine göre Uranos gök tanrısıdır ve havayı simgelemektedir (sert ve düz), Gaia ise yer tanrıçasıdır ve toprağı simgelemektedir (besleyici ve büyütücü) (Berens, 2011: 15). Mitolojide

Uranos'un Gaia ile evliliği (birleşmesi) sonucunda doğan çocuklarından bahsedilir. "*Uranos ve Gaia bu çocuklardan başka iki farklı ırk daha üretmişlerdi. Bunlar devler ve titanlardı. Devler tek başlarına vahşi gücü simgelerken, titanlar onların fiziksel güçlerine zekâ özellikleri de eklemişlerdi*" (Berens, 2011: 17). "*Uranos Kaba ve gürültücü çocukları devlerden uzak dururdu, çünkü onların büyük güçlerinin sonunda kendisine zarar vereceğinden korkardı. Bu yüzden onları yer altı zindanı Tartarus'a attı. Çocuklarına yapılanın intikamını almak isteyen Gaia titanlarla birlikte Uranos'a komplo kurdu. Komployu başarıya ulaştıran oğlu Kronos oldu.*" (Berens, 2011: 18).

Mitolojide Kronos'un, babasının erkeklik organını bir orakla kesmesi tasvir edilir. Dolayısıyla Gaia burada Uranos'un erkekliğini elinden alarak onu cezalandırmaktadır. Burada erkek cinsel organının üreme rolü üzerinden hareket edersek, Uranos'un cinsel organının yara almasıyla tahtından edilmesi tanrısallığını ya da iktidarını kaybetmiş olmasına da işaret eder. Hikâyede Uranos'un iktidarını cinsel üretkenliğiyle sağlaması ve hikâyenin sonunda yine iktidarını cinselliği üzerinden kaybetmesi erkeklik (eril cinsiyet) - cinsellik (heteroseksüel cinsellik) ve iktidar algısını resmetmesi bakımından iyi bir örnektir. Diğer yandan burada dikkat çeken başka bir unsur ise, Uranos'un erkekliğini elinden alan oğlunun Kronos olmasıdır. Kronos zaman tanrısıdır. Burada zamanın erkekliği yaralamasını düşünürsek yaşlılıktaki iktidar kaybına gönderme yapıldığı sonucunu çıkarabiliriz.

Ulrichs her ne kadar eşcinselliğin doğal bir eğilim olduğunu ifade etse de kavramı oluştururken erkeklik kaybına gönderme yapması eşcinselliği algılamada mevcut kalıp yargıların dışına çıkmadığını gösterir. Ama tabii ki burada eşcinsellerin toplumsal cinsiyet düzeni içerisinde nasıl bir konuma yerleştirildiklerini göstermek amacıyla hareket

edip etmediğini bilemiyorum. Eğer bu yönden yorumlamak gerekirse bir erkeğin kendisine toplum tarafından tahsis edilen cinselliğin dışına çıktığında mevcut cinsiyetine ait konumunun da zarar gördüğünü söyleyebiliriz. Bu yüzden Conell (1988), eşcinsel kadın ve erkeklerin toplumsal cinsiyet hiyerarşisinde toplumsal olarak daha alt basamaklara yerleştirildiklerini ifade eder. Bu da eşcinsellere yönelik dışlanmanın toplumsal cinsiyet düzeni üzerinden nasıl kurulduğunun bir göstergesidir.

Cinsiyet- cinsellik ve eril iktidar arasında ki ilişkiyi göstermek için aslında çok geriye gitmeye ya da mitolojiden örnek vermeye de gerek yok aslında. 2016 yılının son aylarında duymuş ya da okumuş olduğumuz bir şiddet haberi üzerinden de rahatlıkla bu bağlantıyı görmek mümkün gözüküyor. Son günlerde adını magazin haberlerinde sıkça duyduğumuz sosyal medya fenomeni Kerimcan Durmaz'a yönelik gerçekleştirilen şiddete yönelik olayı örnek vermek istiyorum burada. Haberde Kerimcan Durmaz'ın Dj olarak sahne aldığı bir gece kulübünde darp edildiğini öğreniyoruz. İlerleyen günlerde çıkan haberlerde ise saldırganların polise teslim oldukları ve saldırı nedenlerini açıkladıktan sonra serbest bırakıldıklarını okuyoruz.

Haberin detayları ve görüntüleri geldikçe tabloyu bir bütün olarak görmek ve yorumlamak daha da kolaylaşıyor tabi ki. Saldırganların polis merkezine götürülürken gazetecilere verdikleri görüntü ve konuşmalar oldukça dikkat çekici ve aslında alışlageldik bir tutumun nesnel örneği gibi duruyor. Saldırganlardan birisi "Tek gözlü canavarlar bilsin, bu gençlik her şeyi biliyor Allah'ın izniyle" diye bağırıyor. İkinci saldırgan da arkasından "Sayın Cumhurbaşkanımız ve Devlet Bahçeliye sesleniyoruz. RTÜK bunları kaldırsın gençliğimizi ibne yaptılar bunu herkes bilsin" diyerek devam ediyor. Sonra saldırganların sözleri kapı önünde ıslık ve alkışlarla "Helal Olsun" diye bağırın bir grup tarafından

kesiliyor. Toplanan grup “Aslan kardeşlerim benim” diye bağırırken saldırganlardan biri kalabalığın verdiği gazla birlikte ateşli bir şekilde “Gençliğimizi ibne yaptırmayacağız” diyor. Arkada ki grupta yer alanlar konuşmaya devam ediyor “Burası Samsun herkes ayağını denk alsın” grupta ki bir başkası da “büyük memleketlere gitsinler, burası küçük memleket ibne kaldırmaz. Büyük memleketlere... İstanbul’a İzmir’e... burası Karadeniz, ibne kaldırmaz Karadeniz” arkadan başka bir ses de “savaş var memlekette savaş”. Ardından suçlular polis merkezine getiriliyor ve arkada ki grup yine yüksek sesle tezahürat tutarak “Bu vatan sizinle gurur duyuyor” diye bağırıyor. Arada yine benzer konuşmalar geçerken en son kalabalık grup gazetecilere gülümseyerek toplu bir poz veriyor ve görüntüler burada sona eriyor. (<https://www.youtube.com/watch?v=tDOh0cK6bsg>)

Peki bu saldırı homofobik bir saldırı mı? diye sorarsak durumun basit gibi görünmesine rağmen farklı bir karmaşayı da içinde barındırdığını görüyoruz. Çünkü öncelikle Kerimcan Durmaz'ın kendi ağzından yapılmış, kendisinin eşcinsel olmasıyla ilgili bir açıklamasının bulunmaması burada bir soru işareti oluşturuyor. Fakat buna rağmen ben bu saldırının homofobik bir saldırı olduğunu düşünüyorum ve bu düşünce Kerimcan Durmaz'ın eşcinsel olup olmamasıyla bağlantısız olarak değerlendirebileceğim bir düşünce. Evet, bu homofobik bir saldırıydı ve saldırganlar Kerimcan Durmaz eşcinsel diye ona saldırmadılar. Kerimcan Durmaz'ın zihinlerinde canlandırdıkları eşcinsel imgesine uyması nedeniyle ona saldırdılar aslında. Yani bu saldırı toplumsal olarak zihnimizde canlandırmış olduğumuz bir eşcinsellik imgesine karşı yapıldığı için homofobik bir saldırıydı. Çünkü biz eşcinsel erkeklerin makyaj yaptığı kadınsı davranışlar sergilediği kanısına sahiptik ve bu tanıma uyan birisi ister eşcinsel olsun ister olmasın potansiyel olarak tehlikeli bir imajı canlandırmaktaydı.

Bununla birlikte bu olaydan çıkarılabilecek tek yorum bu değildi aslında. Daha yakından bakarsak bu saldırı bir eşcinsellik imgesine yapılmasının yanı sıra Kerimcan Durmaz modelinde olan bir erkekliğe de yapılmış bir saldırıydı. Yani Kerimcan Durmaz, egemen erkek olarak tasvir edilen erkekliğe uymayan ya da onların gözünden, egemen erkekliği kirleten ya da aşağıya çeken bir erkeklik olarak algılanıyordu. Zaten yukarıda verilen görüntülere bakarsak saldırganların cinsiyetlerine(erkekliklerine) ait profilden bir karşılaştırma yapmak da mümkün aslında. Saldırganların konuşmalarına bakarsak “gençliğimiz” diye korumaya çalıştıklarının gelecek nesillere ait bir erkeklik mirası olduğu görülebilir. Aslında burada korunmaya çalışılan şey ahlak ya da dini değerlerden çok erkekliğe ait bu mirastır diyebiliriz.

Aslında burada bahsetmiş olduğum örnek olay da toplumsal algıda cinsiyet ve cinselliğin nasıl iç içe algılandığını göstermesi bakımından önemli diye düşünüyorum. Buradan hareketle, heteroseksüel erkeklik ve homofobi arasındaki ilişkiyi gösteren farklı çalışmalardan bahsedebiliriz.

Theodore ve Basow (2000) heteroseksüel erkeksiliğin, sosyal olarak kabul edilemez olarak görülen feminenlik etiketlenmesi korkusu olarak geliştiğini ve erkeklerin heteroseksüel olduklarının açıkça anlaşılması için, erkeksi özelliklerini olabildiğince ayırt edilebilir şekilde göstermeleri gerektiği yönündeki kültürel baskı olarak tanımlanabileceğini vurguluyorlardı. Yaptıkları çalışmada, heteroseksüel erkeksilikle homofobi arasındaki ilişkileri araştırmışlar ve gençlere kendilerinden bir erkek olarak kültürel beklentilerin neler olduğunu, bir erkeğin nasıl davranması gerektiğini düşündüklerini sormuşlardır ve kendilerinin bu özelliklere ne kadar uygun olduklarını değerlendirmelerini istemişlerdir. Ayrıca homofobiyi öngörmeye etkili olduğunu düşündükleri benlik saygısı değişkenini kullanmışlardır. Araştırmanın sonuçları kendileriyle ilgili çelişik atıfları olanların daha yüksek düzeyde homofobi eğilimi taşıdıkları ve düşük benlik saygısının da homofobiyi öngörmeye anlamlı bir değişken olduğunu göstermiştir. Kendilikle ilgili çelişik değerlendirmeler, eşcinselliğin tehlikeli olduğunu düşünmeye, korku, düşmanlık ve tehdit algılamaya neden olmaktadır (Göregenli, 2009b: 12).

Meer (2003), geylere karşı şiddet gruplarında yer alan 30 gençle yaptığı çalışmada (Hollanda'da) farklı etnik kökenlerden gençlerin, genel bir psikolojik arka planı ve kültürel ontolojiyi paylaştıklarını göstermiştir. Düşük düzeyde bireyselleşmiş, bağımsız olmayan, benlik saygısının ya çok düşük ya da abartılı biçimde yüksek -veya ikisi de- olduğu bir psikolojik aralan, homofobi ve şiddeti beslemektedir. Bu gençlerin en büyük korkusu,

bir geyin arzusunun objesi olmaktı; bunu onursuzluk ve efemine özelliklere sahip olmakla birleştirerek, kendileri için erkeksi statünün her şeyin üstünde olduğunu düşünüyorlardı (Göregenli, 2009b: 12).

Homofobi konusunda kavramsal çerçeve oluşturmada çok önemli çalışmalar yapmış olan Herek (1986), heteroseksüel erkeklerin, heteroseksüel kadınların verdiklerinden çok daha olumsuz tepkileri olduğunu vurgular: Herek'e göre bu süreç, sosyal bir düzlemde işlemektedir: Heteroseksüel erkekler, belirli davranış örüntülerine uymaya zorlayan sosyal standartlar ve akranları tarafından baskı altında tutulmaktadır. Bu süreç bir de psikolojik düzeyde işlemektedir: Heteroseksüel erkekler bu standartları içselleştirmektedirler ve erkeklik rollerinin değerlendirilmesinde başarısız olacakları anksiyetesini yaşamaktadırlar. Bu endişenin nedeni, heteroseksüel bir erkek olarak bireyin kendilik hissini veya kimliğini kaybetme korkusudur, çünkü bir erkeğin cinsel kimliği bir birey-insan olmaya eşittir. Heteroseksüel erkekler, kendilerini sosyal standartlara uymaya ve homofobik tutumlar ifade etmeye iten anksiyeteden kaçınmak için, kendi erkek kimliklerini gey erkeklere saldırarak yeniden beyan etmektedirler. Herek (1986), homofobiyle ilişkilendirilebilecek bir diğer önemli kavram olarak "kimlik" kavramı üzerinde durmaktadır. Kişisel kimlik bireyin ne olduğu kadar ne olmadığını da içermektedir. Kız çocukları, doğrudan genellikle mevcut kadın rol modellerini gözlemlemek aracılığıyla öğrenebilirken, erkek çocukların erkek olmayı öncelikle kadın olmamayı öğrenmek aracılığıyla öğrenmeleri söz konusudur; homofobi bu nedenle bireyin olduğunu (heteroseksüel) onaylama anlamıyla ve bireyin olmadığını (eşcinsel) ifade etmesinin psikolojik işlevine hizmet etme kapsamıyla heteroseksüel maskülenliğin önemli bir bileşenidir (Göregenli, 2009b: 13).

Bu yüzden toparlarsak Herek, en azından üç açıdan homofobinin heteroseksüellikle ilişkili olduğunu öne sürer. İlk olarak, homofobi, bireyin kendi heteroseksüel maskülenliğiyle ilişkili iç çatışmalardan sonuçlanan endişesini engellemenin bir yolu olan savunucu-anlamalı bir işlev görmektedir. Ayrıca homofobinin sosyal olarak da anlamalı bir işlevi vardır. Heteroseksüel bir erkek gey erkeklere karşı, kendisi için önemli olan başkalarının onayını kazanmak ve öz-saygısını yükseltmek amacıyla ön yargı ifade etmektedir. Üçüncü olarak da heteroseksüel bir erkek, kendi benlik ve kimlik tanımlamasını belirleyen daha geniş ve kapsamlı bir toplumsal ideolojinin parçası olarak homofobi ifade etmekte ve buna uygun davranmaktadır (Göregenli, 2009: 14).

3. Günah Söyleminden Hastalık Söylemine Eşcinsellik

Foucault, *Cinselliğin Tarihi* (2003) adlı kitabında cinselliğin tarihsel süreç boyunca farklı iktidar mekanizmaları tarafından denetim altına alındığından söz eder. Aslında bu durum esasında bedenin düzenlenmesiyle bağlantılı olarak ortaya çıkan bir durum olmuştur. Foucault bu durumun “cinsel bedenin” düzenlenmesi ile ilgili olduğunu belirtir. Ona göre cinselliğin düzenlenmesi ya da kendi ifadesiyle “tertibatı” iktidarın geliştirmiş olduğu söylem aracılığıyla gerçekleşir ki bu söylem iktidar mekanizmalarının şekil değiştirmesiyle birlikte farklılaşmaktadır.

Tarihsel süreç içerisinde bakarsak en büyük toplumsal denetim mekanizmalarından biri her zaman dinler olmuştur. Bütün dinler belirli kurallarla bireyin hem özel hem de toplumsal yaşamına dair önerilerde, yasaklamalarda ve kısıtlamalarda bulunmuştur. Neyin günah neyin günah olmadığı ya da neyin kutsalın doğasına uyup neyin uymadığı konusu çizilen sınırlarla belirlenmiş ve bu aşamada her zaman cinsellik, tehlikesiyle ve işlevselliğiyle kutsal alanın odak konularından birisi olmayı sürdürmüştür.

Kutsal metin ve dini otoriteler tarafından belirlenen ölçütler bireyin cinsel yaşamını düzenlerken belirlenen kuralların dışına çıkan cinsellikler sapkınlık ya da günah olarak değerlendirilmiştir. Bu bağlamda bakarsak eşcinsellikte pek çok kutsal inanç ve din tarafından kabul edilmeyen cinsellikler içerisinde yer almıştır. Eşcinselliğin günah olarak gösterilmesi özellikle İslamiyet, Hristiyanlık ve Musevilik gibi tek tanrılı dinlerde daha belirgin olmuştur.

Kur'an da Lut kavminin hikâyesine referansla eşcinselliğin Tanrı tarafından yasaklandığı savunulmaktadır. Buradan hareketle özellikle erkek eşcinselliğine yönelik bir tepki geliştirilmiştir. Burada anal ilişki "livata" olarak adlandırılırken bu tarz ilişkilerde bulunanlar "luti" olarak adlandırılmışlardır. Sodom'un yok edilmesiyle eşcinsellik arasında kurulan ilişki Yahudilik dini içerisinde de geçerli olmuştur. "Sodomi günahı" olarak adlandırılan eşcinsel ilişki Tanrı'nın yasakları arasında gösterilmiştir. Ayrıca Eski Ahit'te erkeklerle birlikte olan erkeklere ve kadınlarla birlikte olan kadınlara ölüm cezasının verileceği bazı bölümlerde belirtilmiştir.

Sodom, yaşanan eşcinsel ilişkiler nedeniyle Tanrı tarafından helak edilen bir şehir olarak anılmaktadır. Kuran'da ya da Eski Ahit'te yer alan hikâyede Sodumlu erkelerin Lut peygamberin evine erkek kılığında misafir olarak gelen meleklerle birlikte olmak istemeleri ve Lut'un buna karşı çıkmaya çalışılması anlatılmaktadır. Çoğu dini çevrelerde hikâyenin anlatıldığı ayetler eşcinselliğin günah olduğu şeklinde yorumlanırken son dönemlerde ayetlere yeni yorumlar getirildiği görülmüştür. Örneğin Piskopos John Selby Spong'un *Living in Sin* adlı kitabında, Sodom hikâyesinin yorumlanış biçimine karşı çıkmaktadır. Spong'a göre, hikâyenin esas üzerinde durduğu nokta eşcinsellik değil, konukseverlik ilkesinin ihlalidir. Lut'un evini saran ve ondan, iki konuğunu kendilerine

teslim etmesini isteyen Sodomlu erkeklerin amacı muhtemelen bu iki yabancıyı küçük düşürmek istemeleri idi. Burada rızaya dayalı olmayan şiddet ve baskıya yönelik bir durum anlatılmaktadır. Ayetlerde işaret edilen toplu tecavüz anlayışı ile bugünkü eşcinsellik anlayışı bir tutulmamalıdır. Tüm bunlardan hareketle Spong durumu şöyle ifade eder:

“Bu anlatıyı önyargısız bir şekilde okuyan herkesin Sodom’un gerçek günahının şehrin erkeklerinin konukseverlik yasasına uymayı reddetmeleri olduğunu keşfedeceğine inanıyorum” (Baird, 2004: 94-95).

Ayetleri bu şekilde ele aldığımızda görüyoruz ki her metni yazıldığı dönemin şartları içerisinde değerlendirmek gerekir. Her dönemin her kültürün kendisine has davranış tarzları ve toplumsal olarak kurumsallaşmış yapıları olmuştur. Burada yabancıları aşağılamak için kullanılan bu davranışta olduğu gibi bu davranışların ne anlama geldiği kendi dönemi içerisinde değerlendirilmelidir.

Bu hikâyede konukseverlik yasasının ihlali dışında, farklı açılardan yorumlanacak noktalarda bulmak mümkün aslında. Burada ki tecavüz algısında penetre edilme durumunun erkeğe yöneltilmesinin yabancının onurundan öte erkeklik onurunu zedelemeye yönelik bir anlam da taşıdığını söyleyebiliriz ki hikâyeye baktığımızda Lut’un kapısına dayanan erkeklere, meleklerle dokunmamaları karşılığında kızlarını teklif etmesi ayrıntısı, aynı durumun kadınlara yöneltildiğinde sorun teşkil etmediğini göstermektedir. Kadın toplumda cinsellikte ki konumu itibarıyla penetre edilen konumunda olduğu için cinsiyetlerin cinselliğine ait algıda korunmuş olacaktır. Bu anlamda kutsal kitaplar sadece heteroseksüel yasayı değil, toplumda kabul edilen erkeklik algısını da korumuş olmaktadır.

Hristiyanlık açısından bakacak olursak İsa tarafından eşcinsellik konusunda söylenen bir şey olmamıştır. Fakat ilk Hristiyan teolog olarak kabul edilen Havari Pavlus

İncil’de önemli yer tutan mektuplarında eşcinsellik konusuna değinmiştir. Romalılar ile ilgili yazmış olduğu bölümde şöyle belirtir:

“İşte böylece Tanrı onları utanç verici tutkulara teslim etti. Kadınları bile doğal ilişki yerine doğal olmayanı yeğlediler. Aynı şekilde erkeklerde kadınla doğal ilişkisini bırakıp birbirleri için şehvetle yanıp tutuştular. Erkekler erkelerle utanç verici ilişkilere girdiler ve kendi bedenlerinde sapkınlıklarına yanaşan karşılığı aldılar” (Romalılar, 1, 26-27).

Havari Pavlus’un mektupları Ortaçağ kilisesi ve Hristiyan düşüncesini etkileyen bir yapıda olmuştur. Özellikle bu dönem için önemli ilahiyatçılardan birisi olan Thomas Auginus da Pavlus’un izinden giderek doğaya aykırı olan ya da uygun olmayan ilişkiler içerisine eşcinselliği de dâhil etmiştir.

Burada öncelikle ele alınması gereken konu “doğal ve doğal olmayan ilişki” kategorilerinin sorgulanmasıdır. Çünkü buradaki doğallık vurgusunun “Tanrı’nın yarattığı şekliyle” olana işaret ettiğini varsayarsak doğal olarak ortaya çıkan bir eğiliminde dışlanamayacağı açıktır. Öte yandan yapılan doğallık vurgusu bilinçli olarak üremeye dayalı heteroseksist bir düzene gönderme yaptığını göz önünde bulundurursak homoseksüel ilişkinin din eksenli dışlanmasının en temel nedeni üremeye dayalı bir ilişki olmamasından kaynaklanmaktadır ki bu sadece Hristiyanlık için değil, bütün tek tanrılı dinler için geçerli bir ilke olarak karşımıza çıkacaktır. Özellikle tek tanrılı inançlara bakacak olursak hazzın belirli çerçevelerde sınırlandırıldığını ve bu inançlarda cinselliğin, haz almaktan çok üreme amaçlı yani neslin devamını sağlamaya yönelik bir faaliyet olarak ele alındığını görürüz.

Temelinde üreme ilkesine dayalı bir cinselliğin benimsenmesi demek heteroseksüel olmayan cinselliklerin dışarıda bırakılması anlamına gelecektir. Foucault kitabında bunu şu şekilde dile getirir:

“Üremeye yönelik olarak düzenlenmeyen ya da onun tarafından çehresi değiştirilemeyen hiçbir şeyin, ne yeri vardır ne yasası ne de söz hakkı... Bu tür şeyler hem kovulmuş, hem reddedilmiş hem de suskunluğa mahkûm edilmiştir. Bunlar yalnızca var olmamakla kalmaz, aynı zamanda da var olmamak zorundadır ve edim ya da söz biçiminde ilk ortaya çıktığında yok edilecektir” (Foucault, 2003: 12).

Foucault'nun ifade ettiği gibi cinselliğin heteroseksist bir yasayla belirlendiği bir toplumda belirlenenin dışında kalan cinselliklerin yok edilmeye çalışılması çok da şaşılacak bir durum değildir. Oluşturulan heteroseksist düzen, kendisini çevreleyen kurumsal yapılarla her daim desteklendiği sürece, tarihsel olarak formel bir değişime uğrasa da dışlanmanın özü değişmeyecek ve “günah” yerine başka bir söylemle varlığını idame ettirecektir. Mesela “hastalık” söylemi gibi...

Çok uzun yıllar varlığını toplumsal alanda sürdüren en önemli denetim mekanizmalarından birisi de tıp alanı olmuştur. Özellikle bilimin etkisiyle dinin büyüünün bozulduğu bir dönemde beden, dinin hâkimiyet alanından çıkarak tıbbın hâkimiyeti altına girmiştir.

Tıp en genel anlamıyla hastalık ve ölümlle mücadele etmek için ortaya çıkmış bilimsel çalışmalara dayalı bir alandır. Fakat bilimsel olmasının ötesinde toplumsal alanda bir sosyal kontrol mekanizması olarak ortaya çıkmaktadır. Buradaki tıp ve toplumsal alan arasındaki bağlantı Foucault'nun kurmuş olduğu bilgi ve güç arasındaki ilişkiye işaret eder. Bryn S. Turner, *Tıbbi Güç Ve Toplumsal Bilgi* adlı kitabında (2011: 48) Foucault'nun kurduğu bu ilişkiden hareketle modern dönemde rahibin yerini doktorun, dinin yerini ise tıbbın aldığından söz eder. Aslında ona göre bedenin bu iki denetim mekanizması arasında el değiştirmesi ikisi arasındaki karmaşık ilişkiye kadar dayanmaktadır ki bu yüzden Turner bedeni korumak ile ruhu korumak arasında bir bağ kurar ve buradan hareketle kurtuluş

anlamına gelen *salvation* ve sağlık arasındaki etimolojik bağlantıyı göstermeye çalışır (Turner, 2011: 30).

Homoseksüel terimi ilk kez 1869 yılında bir hastalık olarak kullanılmıştır. Homoseksüellik, mastürbasyonla birlikte insanın bedensel ve ruhsal dejenerasyona uğramasına neden olan iki hastalık olarak tanımlanmıştır (Candansayar, 2009: 71). Bu dönemden itibaren de yapılan tanımlama dâhilinde hasta bireyler olarak görülen eşcinseller iyileştirilmeye çalışılmışlardır. Bunun için pek çok farklı yönteme başvurulmuştur. Özellikle ellili yıllar ve yetmişler arası, eşcinselliği tedavi etmek için istem dışı, zorla tedavi uygulamalarının en yoğun olduğu dönemlerdir. Bu dönemde istem dışı olarak psikiyatri hastanelerine kapatılan eşcinseller, psikanaliz, elektrokonvulzif tedavi (EKT), elektrik şokuyla kaçınma tedavisi, apormofinle kusturma ve bilişsel, davranışçı terapi gibi yöntemlerle tedavi edilmeye çalışılmışlardır. Ellili yıllar tüm dünyada II. Dünya Savaşı sonrası özgürlük kavgalarıyla, baskıcı devlet uygulamalarının müdahalesi olarak geçmiştir. Bu dönemde eşcinseller başta olmak üzere Amerika Birleşik Devletleri ve Büyük Britanya olmak üzere batıda, komünistlerden sonra en çok baskı gören grup olmuşlardır. Ve bu dönemde çok sayıda eşcinsel, eşcinsellere yönelik toplumsal baskı korkusuyla kendi rızalarıyla tedavi olmaya çalışmıştır (Candansayar, 2009: 71).

Eşcinselliğin hastalık kategorisinden çıkarılması 1973'te gerçekleşmiştir. Bu tarihte Amerikan Psikiyatri Derneği yönetim kurulu eşcinselliği DSM (Hastalıkların Ve Sağlıkla İlgili Sorunların Uluslararası İstatistiksel Sınıflaması)'de sıralanan hastalıklar kategorisinden çıkartılmasına karar vermiştir. Karar, Amerikan Psikiyatri Derneğinin bir yıl sonra (1974) yapılan yıllık genel kurulunda, üyelerin çoğunluğu (% 58) tarafından onaylanmıştır. Amerikan Psikiyatri Derneği 2006 yılında yapmış olduğu genel kurulunda

söz konusu kararı tekrar ifade etmiştir. Benzer şekilde, 17 Mayıs 1990 tarihinde Dünya Sağlık Örgütü (WHO) eşcinselliği hastalıklar listesinden çıkarılmıştır. 1992’de bu karar ICD-10 (Hastalıkların Uluslararası Sınıflandırılması) listesine resmen kaydedilmiş ve 1994 yılından itibaren, WHO üyesi tüm ülkeler yeni sınıflandırmayı kullanmaya başlamıştır. Bu vesileyle de 17 Mayıs tarihi LGBT bireyler tarafından Uluslararası Homofobi Karştı gün olarak kabul edilmiştir (Ataman, 2010: 115)

4. Kamusal Alanda Eşcinsel Olmak Ve Toplumsal Dışlanma Süreci

Kamusal alanı en genel anlamıyla vatandaşların birbirleriyle karşılaştıkları ortak toplumsal alanlar olarak tanımladığımızda görüyoruz ki kamusal alan, kimlikler olarak farklılıkların ve benzerliklerin temas ettiği ve çarpıştığı alanlar olarak çıkıyor karşımıza. Zaten daha önceki bölümlerde bahsettiğim gibi sosyal dışlanma olgusu tam da kamusal alan diye bahsedebileceğimiz bu toplumsal alanlarda görünürlüğe kavuşmaktadır. Aşağıda yer vereceğim başlıklarla kamusal alanda eşcinsellere yönelik ortaya çıkan dışlanmayı farklı yönleriyle ele almaya çalışacağım.

4.a. Aile Ve Dışlanma

Ailenin bireyin toplumsallaşma sürecinde önemli bir yere sahip olduğunu artık hepimiz biliyoruz. Özellikle kimlik gelişim süreçlerine baktığımızda cinsel kimlik keşfi de dâhil olmak üzere en önemli gelişim dönemleri ebeveynlerin etkili olduğu yaş dilimleri içerisinde gerçekleşiyor. Bu açıdan baktığımızda olumlu bir gelişim süreci için ailenin desteği önem kazanmaktadır.

Cinsel kimliğin keşfedildiği bütünsel sürece bakarsak, heteroseksüelliğin normal cinsel kimlik olarak görüldüğü bir düzlemde, eşcinsel yönelime sahip bireylerin cinsel kimliklerini keşfederken daha zor bir süreçten geçtiklerini daha öncede belirtmiştik. Bu

yüzden bu süreçte ailelerin tutum ve davranışları özellikle eşcinsel yönelime sahip bireyler açısından daha önemli hale gelmektedir.

“Benim Çocuğum” belgeselinde çocuklarının trans ve eşcinsel olduğunu öğrenen anne-babaların röportajlarında, bu kimlik keşfi sürecinde sadece çocuklarının yaşadıkları zorlukları değil, ebeveyn olarak kendi yaşadıkları zorlukları da öğrenebiliyoruz. Bu kabullenme sürecinin her iki taraf için de zorluklar barındırıyor olması heteronormatif bir toplumsal zeminden kaynaklanmaktadır. Ebeveynler bu zorluklardan söz ederken toplum tarafından öğretilmiş cinsiyet ve cinsel kimlik kalıplarından sıyrılmaya çalışırken yaşadıkları çelişkiyi, toplumsal baskının kendileri ve çocukları üzerindeki etkisini dile getirmektedirler. Belgeseldeki röportajlara baktığımızda hiçbirinde, kabullenme sürecindeki zorluklara rağmen, aşırı olumsuz tepki, tutum ve davranışların ortaya çıkmadığını anlıyoruz. Maalesef bu süreç her zaman olumlu bir şekilde seyretmeyebiliyor. Medya üzerinden öğrendiğimiz

sonu cinayetle biten (ailesi tarafından öldürülen Ahmet Yıldız örneğinde olduğu gibi) hayat hikâyeleri de var ne yazık ki.

Aile içinde homofobi daha çok, sözel istismar, fiziksel tehdit veya fiziksel şiddet biçimlerinde yaşanmaktadır. Farklı cinsel yönelimlere sahip kadınların % 58'i bu üç tip mağduriyetin en az birini yaşadıklarını belirtmişlerdir; % 34'ü babaları, % 24'ü erkek kardeşleri, % 15'i ise kız kardeşleri tarafından, erkeklerin ise % 30'u anneleri, % 23'ü babaları, % 43'ü erkek kardeşleri, % 15'i ise kız kardeşleri tarafından şiddet görmektedirler. Cinsel yönelim anne, baba ve akrabaların istismar edici tepkileriyle cezalandırılmakta ve gey ve lezbiyen gençlerin % 26'sı evlerini terk etmeye zorlanmaktadır (Nocera, aktaran Göregenli, 2009b: 11).

Burada örnek olarak iki farklı kültür ve sınıftan gelen fakat eşcinselliğe yönelik tutum bakımından çıkış noktaları benzer olan iki farklı aile tepkisini karşılaştırmak

istiyorum. İlk olarak eşcinsel kızını evlenmeye ikna edecek erkeğe ödül vereceğini söyleyen Hong Kong’lu bir iş adamına yer verilen 2012 tarihli bir haberden bahsetmek istiyorum. (Eşcinsel Kızıyla Evlenecek Erkeğe Ödül [NTV] 2012). İkinci olarak ise Burcu Şenel’in 2014’te gerçekleştirdiği görüşmelerden birisinde bir babanın kızı için “Orosbu olacağına lezbiyen olsun” ifadesini ele almak istiyorum. İlk örnekte babanın eşcinselliğin değiştirilebileceğine yönelik inancını görüyoruz ki incelediğim pek çok örnekte ailelerin eşcinselliğe karşı tepkileri içerisinde bu düzeltmeye yönelik çabanın var olduğunu gördüm. Tabi ki bu çaba ailenin ötesinde daha genel olarak düşünüldüğünde toplumda normatif yasanın korunmasına yönelik bir çabanın da uzantısı olarak çıkıyor karşımıza. Bunun ötesinde her iki örnekteki tepkiye bakarsak penise yüklenen değerle ilgili bir durum açığa çıkıyor. Birinci örnekte babanın kızını düzeltmesi için bir erkekle ilişkiye yönlendirmesi penise yüklenen ilahi ya da iyileştirici boyutla ilgili gözükmekte. Burada penisin heteronormatif yasanın koruyucusu, denetleyicisi ve düzenleyicisi olarak karşımıza çıktığını görmekteyiz. İkinci örnekte ise namusu kirletme tehlikesine karşı korkulan bir penis var. Yani burada yasa bozucu olarak tanımlanabilecek penisi görüyoruz.

Şenel (2014), görüştüğü kadınların ailelerine açılmaları ile ilgili deneyimlerini anlatırken, bireylerin aileleriyle yaşadıkları tartışmaları, aileleri tarafından zorla psikolog ya da psikiyatlara gönderilmeleri ya da aşırı baskı nedeniyle evden kaçmaları gibi farklı yaşanmışlıkları aktarıyor. Elbette ki burada bütün eşcinsel bireylerin ailelerine açılmadıkları konusunu da göz önünde bulundurmak gerekiyor. Gökhan Kabacaoğlu’nun (2015) eşcinsel bireylerin açılma süreçleriyle ilgili, Ankara’da yaşayan 7 gey ve 7 lezbiyen olmak üzere 14 kişiyle yapmış olduğu çalışmada 8 katılımcının ebeveynlerinden birine ya da her ikisine birden açılırken 6 katılımcının ebeveynlerine cinsel kimliklerini hiç açıklamadığı sonucuna

ulaşmıştır. Bunlardan üç tanesi ebeveynlerine açılmayı arzu ettiklerini fakat verecekleri tepkiler nedeniyle açılmadıklarını dile getirmişlerdir.

Ailelerin farklı tepkiler vermesinin sebebi farklı etkenlerden kaynaklanabilmektedir. Sınıfsal faktörler, ebeveynlerin eğitim durumu, eşcinsellik hakkında sahip olunan bilgi ve tanışıklık düzeyi, bilgi eksikliğinden ve toplumsal kalıp yargılardan kaynaklı olumsuz tutumlar gibi pek çok faktör bunda etkili olabilmektedir. Ama ortak deneyimleri incelediğimizde kabul aşamasına doğru giden olumlu süreçlerde benzer evrelerden söz etmek mümkün gözükmemektedir.

Aileler önce diğer çocuklara kıyasla kendi çocuklarında bir değişiklik olduğunu fark ettiklerini ardından bu değişiklikleri ihtimallere ve tahminlere dayalı olarak isimlendirmeye çalıştıklarını belirtiyor. Eşcinsellik ihtimali değerlendirildiğinde ise korku ve endişe evresi başlamış oluyor. Böylece çocuklarının konuşma, davranış ve yaşam biçimlerinin daha dikkatli bir şekilde izlendiği bir süreç işliyor. Ardından aileler çocuklarının eşcinsel yönelimini kesin olarak anladıklarında ya da çocukları kendilerine açıldıklarında öncelikle kayıp hissiyle birlikte bir yas evresi gerçekleşiyor. Sonraki süreç ise bunun düzeltilebileceği, değişebileceği yönündeki umut ve çabaları getiriyor. Sonuç değişmediğinde ise kabul evresi gerçekleşmiş oluyor. Elbette ki kabul evresinden sonra her şeyin tam anlamıyla düzeldiğini söyleyemeyiz. Çünkü toplumdaki genel ön kabullere baktığımızda bu defa ailelerin tutumu toplumsal dışlanma korkusunu içerecek şekilde seyredecektir. Toplumsal dışlanma hem aileler hem de onların çocukları açısından potansiyel tehlike olma durumunu sürdürecektir ki röportajlarda ebeveynlerin en sık dile getirdiği durumlar çevrenin ne diyeceği ve çocuklarına zarar gelebileceği yönündeki endişelerdir.

Aslında bu süreçteki zorluğun en büyük kısmı toplumsal dışlanma pratikleri ve toplumsal değer-yargılarla bağlantılı olarak ortaya çıkıyor. Daha önceki bölümlerde de değindiğimiz gibi eşcinselliğe yönelik olumsuz söylemler, bir kontrol mekanizmasının parçası olarak üretilip aile olmak üzere bütün toplumsal yapıyı etkisi altına almış oluyor. Eşcinselliğe dair üretilen bütün olumsuz söylemlerde heteroseksüel düzeni ve buna bağlı olarak heteroseksüel aile yapısını korumaya dayalı bir amaç ta güdüldüğünü inkâr edemeyiz. Dinlerde ve doğacı görüşün temelinde yer alan üreme vurgusu, üremeyi dışarıda bırakan bütün ilişki biçimlerini ve cinsellikleri dışarıda bırakmaya ve olumsuzlamaya yönelik bir süreç olarak işlemiştir.

4.b. Eğitim Ve Dışlanma

Eğitim geçmişten günümüze, çok çeşitli açılardan tanımlanan bir kavramdır. Eski dönemlerde yapılan tanımlar, genellikle soyut bir bakış açısıyla sınırlı kalmıştır. Toplumsal mücadelelerin egemen olduğu modern dönemlerde ise, eğitim kavramının tanımlanmasında toplumsal ve siyasal koşullar belirleyici olmuştur. Yakın zamana kadar ise eğitim, eğitimcilerin büyük çoğunluğunca kabul gören biçimde, bireyin davranışlarında kasıtlı olarak istendik yönde değişiklik oluşturma süreci olarak tanımlanmıştır (Ertürk, aktaran Akın ve Arslan, 2014).

Bu son tanımdan da yola çıkarsak anlaşılacağı gibi eğitim süreci dediğimizde pek çok faktör bu sürece etki ve eşlik eden etmenler olarak ortaya çıkmaktadır. Daha geniş düşünecek olursak eğitim toplumsal yapının bir parçası yani toplumsal bir kurum olarak ortaya çıktığında, toplumsal bütünün işleyişine hizmet eden bir kurumsallaşma olarak karşımıza çıkıyor. Toplumsal bütünün işleyişine hizmet etmesi durumu eğitimin

araçsallığına işaret etmedir ve bunu belirttiğimizde eğitimin toplumda var olan egemen ideolojilerden bağımsız olduğunu düşünemeyiz.

Eğitim müfredatı, ders programları, ders kitapları vb. pek çok unsuru göz önünde bulundurduğumuzda bu ideolojik yapılanmayı daha rahat anlayabiliriz. Eğitimle ilgili yapılan pek çok çalışma ataerkil ideolojinin eğitim üzerinden nasıl sürdürüldüğünü ele almıştır. Bu çalışmalara baktığımızda müfredat, ders programları ve ders kitaplarında toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin göze çarptığı ve geleneksel cinsiyet rollerinin sürekli olarak pekiştirildiğini görmekteyiz. Çalışmalar eğitimde cinsiyet eşitsizliği üzerinde dururken literatürde cinsel yönelim eşitsizliğine dair alan tamamen görünmez kalmaktadır. Elbette ki eğitimdeki cinsel yönelim eşitsizliğinin, cinsiyet eşitsizliğinden bağımsız olduğunu söyleyemeyiz. Aksine cinsel yönelim ayrımcılığı cinsiyet ayrımcılığının devamı niteliinde ortaya çıkmaktadır. Ders kitabı ve içeriklerinde sıklıkla rastladığımız erkek ve kadın ikiliği üzerine olan bölünme ve cinsiyet rolleri doğrultusunda ortaya çıkan ayırım heteroseksüel yapılanmayı destekler nitelikte gelişmektedir. *Kaos GL'nin*, LGBT öğrenci ve öğretmen bireylerin eğitim sürecindeki deneyimledikleri zorluklara yer verildiği, *Eğitimde Cinsel Yönelim Ve Cinsiyet Kimliği Ayrımcılığı* (2010) araştırmasında katılımcılardan birisi sözünü ettiğimiz bu durumu çok güzel bir şekilde ifade etmektedir:

“Ben ilk ve ortaokula gittiğim dönemlerde eşcinselliğimin daha henüz farkında değildim. Ancak müfredat programı içerisinde, özellikle ilkokulda ünite dergileri içerisinde, Türkiye’de yaşayan ailelerin ne derece stereotipleştirilip, anne-baba-kız çocuk ve erkek çocuktan oluşan dört kişilik bir beyaz Türk ailesinin nasıl öğrencilere rol model olarak sunulduğunu hatırladığım kadarıyla şimdi geriye dönüp bakınca fark ediyorum. Bu dergilerin, her aya göre öğrencilere bir kompozisyon ve resim yaptırmak için soruları vardı ve sosyal-sanatsal yönden geliştirici olsa da ve her ne kadar bu ünite dergileri ana kitaplara yardımcı ve ek kaynak olarak faydalı da görünse de birçok sorunlu kavramı da besliyordu.

Bu dergiler, her bölümde yeni bir konuyu içeriyordu. Ve konuyla alakalı olarak okuma parçaları da vardı. Görsel öğelerle zenginleştirilen bu bölümlere ek olarak, arka kapağında karikatürler de vardı. Bu görsel öğeler, karikatürler ve kısa okumalar, genellikle toplumsal hayatla ilgili olurdu. Küçük bir çocuğun arkadaşları ile hikâyeleri olurdu. Gürbüz bir erkek çocuk, onun geniş ailesi ve hayatı üzerine sıkıcı espriler okurduk oradan. Bu ailede bıyıklı çalışan bir baba olurdu. Anne mazbut bir ev kadını olur, baba gelene kadar yemeği hazırlardı. Çocuğun ablası ise bebeklerle oynar ve salonda arkadaşlarıyla evcilik oynardı. Evcilik oynarken gürbüz çocuğu evin babası yaparlar, ekmek parası kazanmaya yollarlardı mizansen olarak. Anne ise onlar oynarken bir köşede gülümseyerek pirinç ayıklardı. Akşam ise ablayla anne mutfakta, o günkü yemeğin bulaşığı yıkarken, baba iç odada gazete okur, çocuk ise tam ayağının dibinde oyuncak arabası ile oynardı. Bu hikâyeler içinde ne bir engelli birey, ne de beyaz olmayan bir ırktan kişi olurdu. Eşcinsel karakter olması ise imkânsızdı. Eşini kaybedip, çocuğunu yalnız yetiştiren anneler veya babalar olmazdı içinde ya da boşanmış aileler olmazdı. Tüp bebekle çocuk sahibi olmuş kadınlar olmazdı. Eşcinsel çiftler hele hiç olmazdı. Bir ünite dergisinin bile bir çocuğun psiko-sosyal gelişimini nasıl etkileyeceğini şu verdiğim örneklerden apaçık görebilmenin mümkün olduğunu düşünüyorum.” (Eğitimde Cinsel Kimlik Ayrımcılığına Son [Kaos GL], 2010).

Elbette ki bu ayrımcılık sadece ilkökul müfredatında yer alan derslere özel değildir. Aynı şekilde ortaöğretim ve lise ders kitaplarında da aynı ayrımcılık biçimlerine rastlamak mümkündür. Eğitimde cinsiyet ve cinsel kimlik ayrımcılığının araştırıldığı Kaos GL'nin bu çalışmasında ortaöğretim ve lise ders kitaplarından bazıları da incelenmiştir. 2009 lise Milli Güvenlik ders kitaplarında eril dil ve militarist içeriğin kadını dışarıda bıraktığı, ortaöğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi kitaplarında heteroseksüel evlilik ve aile değerlerini yücelttiği, lise Demokrasi ve İnsan Hakları kitaplarının cinsel kimlik haklarına değinmeyişi, lise Sağlık Bilgisi kitaplarının ise eşcinselliği sadece AIDS ile bağlantılı olarak ele aldığı ve sağlıklı cinsel kimliğin karşı cinse ilgi duyma ile tanımlandığı sonuçlarına ulaşılmıştır.

Eğitimde cinsel kimlik ayrımcılığını ve buna bağlı olarak ders kitaplarının incelendiği çok kapsamlı çalışmalar maalesef ki bulunmamaktadır. Bunun yanı sıra bu alanın günümüzde hala nadir olarak çalışılıyor olması güncel ve yeni bilgilere ulaşmayı da zorlaştırmaktadır. Bugün yeni müfredatta yer alan kitap içerikleri hakkında ayrıntılı bilgilere sahip olamasak bile ayrımcılığın hala aynı oranda varlığını koruyor olmasında şüphesiz eğitim kaynaklarının da payı vardır.

Eğitimde müfredat ve ders kitaplarının yanı sıra ayrımcılık durumunu ortaya çıkaran ve pekiştiren diğer unsurlar arkadaş-akran çevresi ve öğretmenlerin tutum ve davranışları olmaktadır. Yine Kaos GL'nin yapmış olduğu bu araştırmayı ele alırsak görüülen eşcinsel bireylerin ortaokul ve lise dönemlerinde cinsel kimlikleri nedeniyle yaşadıkları olumsuz yaşantıları görüyoruz. Ergenlik dönemini kapsayan bu yaş dilimleri içerisinde özellikle erkek eşcinsellerin heteroseksüel akranlarından farklı olmaları gerekçesiyle okul arkadaşları tarafından çeşitli şaka ve alay durumlarına maruz kaldıklarını görüyoruz. Bu bireylerden çoğu arkadaşlarının bu davranışları nedeniyle cinsel kimliklerini saklayıp heteroseksüelmiş gibi davrandıklarını belirtmişlerdir. Bunu dışlanmayı önlemek ve daha fazla zarar görmemek adına yaptıklarını fakat yine de okul hayatlarının kendileri için zor bir süreç olarak geçtiğini dile getirmişlerdir. Göregenli(2009) gruplar arası ilişkilerde homofobiden söz ederken okul dönemi içinde yapılan bazı araştırmalar üzerinden şunları belirtir:

“Phoenix, Frosh ve Pattman’ın (2003), Londra’daki 12 okulda 11-14 yaş arası erkek çocukları ile yaptıkları çalışma göstermiştir ki, okul yaşantısı erkeksilik ideolojisini güçlendiren ve giderek ırkçılaştırılan bir etkiye yol açmaktadır. 45 grup tartışması ve 2 bireysel görüşme biçiminde yürütülen çalışmada çocuklar, bireysel görüşmelerde, duygularını grup tartışmalarında olduğundan daha rahat açıklayabilmişlerdir. Çocukların, grup tartışması sırasında “muhallebi çocuğu” ve “yumuşak” olarak

sınıflandırılabilirlerinden çekindikleri konularda yalnızken daha eleştirel ve en azından daha “ciddi” oldukları görülmüştür. Pek çok çalışma, okul yaşantısının, erkeksiliğin, dayanıklılık üzerine temellenmiş bir hiyerarşiye göre işleyen şiddet tehdidini veya gerçek şiddeti besleyen, 'zorunlu heteroseksüellik' ve onun ayrılmaz parçası homofobiyi saygın hale getiren yaygın ideolojiyi pekiştirdiğini göstermektedir.” (Göregenli, 2009b: 12).

Eşcinseller için zorlu olan bu süreci, dışlamayı gerçekleştiren heteroseksüel öğrenciler açısından değerlendirdiğimizde görüyoruz ki, kendilerine eğitim süreci boyunca öğretilen heteroseksist anlayışı dışlama pratikleriyle tekrar tekrar üretmeye ve sürdürmeye yardımcı oluyorlar. Bu anlamda dışlamayı gerçekleştirme nedenleri kendilerinin heteroseksüel eğilime sahip olmaları değil toplumun heteroseksist normlara sahip olması olarak görülmeli ki bu durumda dışlanmanın bireysel olarak değil toplumsal olarak üretildiğini bir kez daha anlıyoruz.

Bu süreçte özellikle öğretmenler ve okul yönetiminin de yardımcı olmaktan çok genel olarak süreci zorlaştırıcı bir etkiye sahip olmaları sanırım eğitimle ilgili diğer bir olumsuz boyutu oluşturuyor. Yukarıda belirttiğim çalışmada görüşülen bireyler okul süreçlerinde öğrencilerle birlikte öğretmenlerin de homofobik tutum ve davranışlarına maruz kaldıklarını ifade etmektedirler. Yine aynı şekilde Burcu Şenel’in 14 kadın eşcinselle gerçekleştirmiş olduğu çalışmada yazar, okul hayatı konusundaki bulguları şu şekilde aktarıyor:

“Eğitim hayatları görüştüğüm kadınların anlattıklarında cinsel yönelimleri merkeze alındığında aileden sonra gelen ikinci en problemlili alanı oluşturuyordu. Ergenlik ve cinsel kimliğin belirginleştiği dönemle kesişen özellikle ortaöğretim süreci, görünür olmaya başlamalarından itibaren kadınların okul arkadaşlarının sözlü şiddet ve dışlamalarına; ama en çok da okul yönetimleriyle ailelerin el ele verip kadınları ‘düzeltme’ çabalarına maruz kaldıkları dönemi oluşturuyordu.” (Şenel, 2014: 132)

Eğitimde ilköğretim, ortaöğretim ve lise dönemleri Milli Eğitim'e bağlı olarak işlediği için özgürlük ve özerklik alanı üniversitelere kıyasla daha kısıtlı olmaktadır. Bu açıdan baktığımızda üniversiteler etkileşim alanının fazla olması da göz önüne alınırsa, kimlikler bakımından ayrımcılığın daha az olduğu eğitim alanı olarak düşünülmektedir. Fakat üniversite öğrencilerinin farklı cinsel yönelim ve kimlikler hakkındaki görüşlerinin ölçüldüğü çalışmalarda görüyoruz ki, bu olumsuz tutumların eyleme yansımış hali ister istemez ayrımcılık ve dışlanma pratikleri olarak ortaya çıkacaktır.

Kaos GL'nin yukarıda bahsetmiş olduğum, eğitim üzerine gerçekleştirmiş olduğu araştırmayı göz önünde bulundurursak, görüşülen bireylerin anlatılarından hareketle onların üniversite yaşamları içerisinde de ayrımcılık ve dışlanmaya maruz kaldıklarını anlayabiliriz. Üniversite her ne kadar görece özgürlükçü bir ortamı ifade ediyor olsa da üniversite öğrencilerinin önceden heteroseksist bir eğitimden geçtikleri düşünülürse bu durumun çok kolay değişmeyeceği açıktır. Öte yandan eşcinsel öğrencilerin yanı sıra eğitim alanında çalışan bireylerle de görüşülen bu çalışmada milli eğitime bağlı eşcinsel öğretmenlerle üniversitede çalışan eğitimcilerin deneyimleri karşılaştırılırsa pek çok açıdan fazla fark görülmemektedir. Özellikle her iki grubun da çoğunluk olarak işyerlerinde cinsel kimliklerini gizlemeyi tercih etmeleri, iş alanlarının tam anlamıyla bunu tolere edecek düzeyde olmadığı şeklinde yorumlanabilir. Çünkü görüşmecilerin işlerini kaybetme konusundaki korkuları bir anlamda bu tehlikenin de varlığına işaret etmektedir. Fakat araştırmanın kapsamlı olmasına rağmen aradan on yedi senelik bir zaman diliminin geçmiş olması nedeniyle sonuçların bugün için ne kadar geçerli olduğunu bilmiyoruz. Bunu bilebilmek için konu hakkında daha güncel veriler gereklidir.

4.c. Çalışma Hayatı ve Dışlanma

İşgücü piyasasında çalışmaya hazır bireyin işin niteliğine uygun vasıflara sahip olması, iş için uygun eleman olduğu anlamına gelmemektedir. Aldığı eğitime, edindiği vasa ve işe yönelik becerilere rağmen pek çok kişi ırk, renk, din, dil, cinsiyet, siyasal görüş, etnik köken, engellilik, cinsel yönelim ve cinsiyet kimliği gibi nedenlerle ayrımcılığa maruz kalmaktadır (Doğan, 2015). Bu ayrımcılık çalışma hayatı içerisinde farklı şekillerde kendisini göstermekte ve dışlanma pratiklerine göre farklılık arz etmektedir. Cinsel yönelime dayalı ortaya çıkan dışlanma pratiklerine baktığımızda farklı sınıflandırmaların bulunduğunu görürüz.

Levine ve Leonard (1984)'in kavramsallaştırması ayrımcılığı “resmi ayrımcılık” ve “gayri resmi ayrımcılık” olmak üzere sınıflandırır. Resmi ayrımcılık kurumsal politika ve kararlarla ortaya çıkan ayrımcılığı ifade ederken, gayri resmi ayrımcılık, kurumsal politikaları içermeyen sözlü sözsüz taciz ve davranışları içerisine alır. Aysun Öner (2015: 87) Türkiye yurttaş beyaz yakalı sekiz lezbiyen ve on iki gey ile yaptığı alan araştırmasının sonuçlarını aktarırken görüşmelerinde dışlanma, alay etme, sert yahut sorgulayıcı bakışlar yöneltme, saygısızlık, yok sayma, mobing, cinsel taciz, evlilik ve aşk yaşamıyla ilgili sık sık sorular sorma, aşağılama, damgalama ve eşcinselliğine ilişkin hoşgörü içeren -ki heteroseksüelleri üstün nitelendirerek anlayış gösterme yetkisini kendisinde görme de bir ayrımcılık türüdür- ifadeler ileme gibi sözlü ve sözsüz taciz şeklinde ayrımcılık formlarına ulaştığını belirtir. Bununla birlikte Öner, görüştüğü bireylere yönelik gerçekleştirilen resmi ayrımcılığın çoğunlukla iş mevzuatındaki boşluktan kaynaklandığını belirtir. Özellikle devlet kurumlarında memurluk yapan bireylerin ahlak dışı davranmaya atıfta bulunarak işten çıkarılabildiklerini dile getirmiştir.

Ayrımcılığın deneyimlenme biçimine göre ise ayrımcılığı Chung (2001)'un ikili tasnifine göre ayırabiliriz. “Karşılaşılan ayrımcılık”, cinsel yönelimini gizlemeyen bireylerin doğrudan maruz kaldıkları ayrımcılığı ifade ederken “potansiyel ayrımcılık”, cinsel yönelimini gizleyen bireylerin başkalarının yaşamış olduğu ayrımcılıkları gözlemleyerek edindikleri bilgilerle yaşadıkları ayrımcılığı ifade etmektedir. Chung, bireyin cinsel yönelimi hakkında açık ya da kapalı olmasının potansiyel ya da karşılaşılan ayrımcılıkla karşılaşmasını etkilediğini ifade etmektedir (Chung aktaran Doğan, 2015: 64).

Ayrıca eşcinsel bireylerin cinsel yönelimlerinin dışarıya kapalı olması durumu, ayrımcılık sonucunda ortaya çıkan, ayrımcılıktan korunmaya dayalı stratejilere de dönüşebilmektedir. Yani bireyin cinsel yönelim bakımından açık ya da kapalı olması ayrımcılığa maruz kalıp/kalmamasını etkilemektedir, fakat öte yandan eşcinsel bireyler ayrımcılığa uğradıklarında da bir ayrımcılığı önleme stratejisi olarak cinsel yönelimini gizleme durumu ortaya çıkabilmektedir. Öner, görüşmecilerinin çoğunun iş yerlerinde kimliklerini gizlemeyi tercih ettiklerini belirtmiştir. Ve görüşmeleri sonucunda karşı cinsle ilgileniyormuş gibi davranma, karşı cinsten bir sevgilisi varmış gibi davranma, sohbeti yarıda kesme, konuyu değiştirme, sessiz kalma ve mekânı terk etmenin yanında giyim, takı, ses tonu, konuşma tarzı, tavır ve mimiklerle sözsüz ya da sözlü biçimde heteroseksüelliği taklit etme benzeri davranışları içeren gizlenme biçimlerine ulaştığını belirtmektedir (Öner, 2015: 89).

Aynı şekilde, eşcinsel kadınlarla görüşme yapan Şenel (2014), yedisi özel ikisi kamu kuruluşunda olmak üzere çalışan dokuz kadından sadece iki görüşmecisinin iş yerlerinde cinsel kimlik bakımından açık olduklarını belirtir. Diğer görüşmecilerinin ise kimliklerini açıklamadığını ve cinsel kimlikleri öğrenildiğinde nasıl problemler çıkacağına dair farklı kaygılar taşıdıklarını dile getirmiştir.

Aslında buradan hareketle ister özelde olsun ister kamu kuruluşlarında olsun, eşcinsel bireylerin cinsel kimlikleri nedeniyle iş yaşamında zorluklar yaşadıkları ve engellere uğradıkları kesindir. Toplumsal yaşamın diğer alanlarında olduğu gibi iş yaşamında da ortaya çıkan bu dışlanma pratikleri toplumsal alana nüfus etmiş olan homofobinin ürünleri olarak karşımıza çıkmaktadır. Özellikle daha önceki başlıklar altında dile getirdiğim gibi heteronormatif kalıpların varlığı homofobinin oluşmasıyla sıkı bir bağlantı içerisindedir. Bu açıdan baktığımızda iş yerlerindeki çoğu dışlanma pratiğinin bu eksende ortaya çıktığını söylemek yanlış olmayacaktır ki özellikle bazı meslek gruplarına baktığımızda heteroseksüelliğin ve dahası erkekliğin, diğerlerine göre daha fazla kurumsallaşmış meslek grupları olduğunu biliyoruz. Bu yüzden bu meslek grupları içerisinde yer alan eşcinsel bireylerin her yönden daha fazla zor durumda kaldıkları açıktır. Örneğin ordu içerisinde, polis teşkilatında ya da futbol alanında çalışan eşcinsel bireylerin durumlarını göz önüne alacak olursak diğer meslek gruplarına oranla daha fazla zorluk ve engellere maruz kaldıklarını söyleyebiliriz ve bunu çeşitli örneklerle görmemizde mümkündür.

Bianet gazetecisi olan Çiçek Tahaoğlu'nun 2014 yılında eşcinselliği nedeniyle görevden alınan polis memuruyla yapmış olduğu röportaj bu konuda iyi bir örnek olabilir. Emniyete gelen eşcinsel olduğuna dair ihbarın ardında telefonları dinlemeye alınan birey yaşadıklarını şu şekilde anlatmıştır:

“Bir gece 22.00 gibi telefonum çaldı. Polis arkadaşlar görüşmemiz gerektiğini söyledi. Aşağı indiğimde Emniyet'e gitmemiz gerektiğini söylediler ve nedeniyle ilgili hiçbir açıklama yapmadılar. Saat 23.00'da Asayiş Şube Müdürünün kapısında yarım saat bekletiler. Hiç umutmuyorum, içeride Hande Yener'in şarkısı çalıyordu. 'Buraya neden geldiğini biliyor musun?' 'Tahmin edebiliyor musun?' gibi soruların ardından, cinsel yönelimime ilişkin hakaret ve küfürler etmeye başladılar. Avukat istedim, 'Hayır, bu rezaleti

hiçbir avukat duymayacak' dediler. Tutanakta yapılan değişikliklerle Ahlak Masasından bir komiserle normal bir polis memuru, gündüz saatlerinde ifade almış gibi gösterildi. Ve bana da bunu imzalattılar. Bana gey olduğunu düşündükleri 4-5 kişinin isimlerini söylediler. 'Bunların isimlerini de ver ifadende' dediler. 'Hayır, ben onları bilmiyorum. Herkesin özel hayatı' dedim. Ama kendi cinsel yöneliminin farklı olduğunu da söyledim. Bu sırada telefonlarımı dinlerken konuştuğumu duydukları bir arkadaşımı da gözaltına almışlar. Onun hali de haraptı. Dövmüşler, hakaret etmişler, hakkımda sorular sormuşlar. Ailesine her şeyi anlatmakla tehdit etmişler. Bizim cinsel beraberliğimiz yoktu. Sadece dertleştiğim bir insandı."

Daha sonrasında sağlık kurulunun önüne çıkarılan polis, savunmasını yaptığı her seferinde özel hayatının en ince ayrıntısına kadar anlattırıldığını dile getiriyor. Bütün gizlilik kurallarının çiğnendiğini söyleyen polis memuru tüm bu baskılarla aslında kasıtlı olarak istifaya zorlandığını belirtmiştir. Buradan da görebileceğimiz gibi ayrımcılık resmi bir şekilde olmasa bile gayri resmi süreçlerle yine işlemektedir. Öte yandan Tahaoğlu, röportajı anlatırken yazdığı yazıda Emniyet Hizmetleri Sağlık Yönetmeliğinde A'dan E'ye belirli hastalık dilimlerinin belirtildiğini ve eşcinselliğinde D dilimi içerisinde yer alan bir hastalık olarak tanımlandığını belirtmesi, bu ayrımcılığı hukuksal süreçlerin de desteklediğini göstermektedir (Tahaoğlu, 2015: 102).

Olaydan iki ay sonra meslekten ihraç edilen polis memuru kararın durdurulması için dava açmış ve davayı kazanmıştır. Ama sonuç olarak bakarsak dışlanmanın resmi ve resmi olmayan pratiklerle halen devam ettiğini söyleyebiliriz ki bunun medyaya yansıyan pek çok örneğini görmek mümkün. Ve tabii ki medyaya yansımaları hesaba kattığımızda iş yaşamında dışlanmanın açığa çıkan kadar sessizliğe mahkûm edilen taraflarının da olduğunu söyleyebiliriz.

Aynı şekilde, polis teşkilatında olduğu gibi, ordu içerisinde çalışan bireylerin durumları için de aynı şeyleri söylemek mümkün gözükmektedir. ABD'de 2010 yılına kadar

orduda Clinton'ın uygulamaya koyduğu “Sorma-Söyleme” politikası geçerliydi. Aslında dönem itibariyle eşcinsellerin orduda bulunmasını sağlayabilmek amacıyla gerçekleştirilen özgürlükçü bir politika gibi gözükse de eşcinsellerin kimliklerini saklamasına eşlik eden bir uygulamayı gündeme getiriyordu. Yani eşcinsellere kimliklerini açıklamadıkları sürece orduda çalışabilmelerine izin verilmiş oluyordu. Fakat eşcinsel bireyler, kimliklerinin açığa çıkması ve işten atılma tehlikesiyle yüz yüze çalışmak zorundaydı. 2010 Aralık ayında bu politika ve uygulamaya kesin olarak son verilmiştir. Böylece orduda çalışan bireylerin cinsel kimliklerini gizlemeden çalışmasının yolu açılmıştır.

ABD ordusunda yaşanan değişimin önemli ilklerden olduğunu söyleyebiliriz, çünkü pek çok ülkenin ordusu için halen böyle bir uygulamanın geçerli olduğu bilinmektedir. TSK Sağlık Yönetmeliği eşcinsellik ve transseksüelliği 2013'e kadar olan süreçte “psikoseksüel bozukluk” olarak tanımlamıştır. 2013'te yürürlüğe giren yönetmelikte yapılan değişiklikle bu tanım yerini cinsel kimlik ve davranış bozuklukları ifadesine bırakmıştır. 2016 yılı içerisindeki geçerli olan yönetmeliğe baktığımızda halen bu tanım kullanılmaktadır. Maddenin yer aldığı açıklamada, “*cinsel tutum ve davranışları askerlik ortamında uyum ve işlevsellik sorunu yaratan ya da yaratacağı değerlendirilen olgular*” olarak bahsedilmesi, üstü kapalı da olsa normal kabul edilen heteroseksüel kimlik dışındaki kimliklere gönderme yaptığı sonucu çıkarılabilir. Zaten ordu gibi heteroseksüelliğin sıkı bir şekilde yapılandığı bir kurumda, eşcinselliği açığa çıkmış bir bireyin yönetmelikteki maddede açık olarak tanımlanmasa bile bu belirsizliğe dayanarak meslekten ihraç edilebileceğini tahmin etmek çok da zor olmasa gerek. TSK'nın Yüksek Disiplin Kurulları yönetmeliğine bakarsak silahlı kuvvetlerden ayırma cezasını gerektiren durumların belirtildiği bölümde “*Gayri tabi mukarenette bulunmak yahut bu fiili kendisine rızasıyla yaptırmak*” ifadesine yer verildiğini görürüz. Rızaya dayalı ilişki ifadesinin doğrudan

eşcinselliğe yönelik olduğu belirgindir. Öte yandan bu maddede “*ordu içerisinde ya da görev halinde bulunurken*” şeklinde bir ifade belirtilmediğini göz önüne alırsak, maddenin bireyin sadece iş yaşamını değil özel yaşamını da içerisine alacak şekilde geniş tutulduğu sonucu ortaya çıkmaktadır. Bu anlamda bu kurallar iş ahlakı kuralları olmaktan çıkıp özel hayata müdahale içerisine girmektedir. Bunun haricindeyse yine bu bölümde yer alan ikinci maddede ‘*toplumun genel ahlak yapısına aykırı fiillerde bulunmak*’ ifadesi de yine aynı şekilde ayırma cezası ile cezalandırılan disiplin suçlarından sayılmaktadır. Türk toplumunun ahlaksal yapısını değerlendirdiğimizde ‘sapkın’, ‘ahlaksız’ söylemleriyle eşcinselliğe karşı geliştirilen tavrın genel itibarıyla olumsuz olduğunu düşünürsek eşcinselliğin yine ordu içerisinde bir sorun oluşturacağı açık gözükmektedir.

Eşcinselliğe karşı ayrımcılığın ve homofobinin daha geniş yer kapladığı alanlardan birisi hiç şüphesiz futbol alanıdır diyebiliriz. Sanırım “man’s game” dendiğinde aklımıza hemen futbolun geliyor olması tesadüf olamaz. Çünkü futbol heteroseksüel erkekliğin en sıkı kurumsallaştığı alanlardan birisini oluşturmaktadır. Fanatikliği, tribün ve saha kavgalarını, küfürleri, kullanılan cinsiyetçi dili değerlendirdiğimizde bu dil üzerinden gösterilen homofobik tutumun en açık yansıtıldığı alanlardan birisi olarak karşımıza çıktığını görürüz. Ateşlenen her kavgada kullanılan ‘ibne’ sözcüğü eşcinselliğin hakaret olarak algılandığı bir kültürü anlamada çok açık bir ifade gibi gözükmekte. Bu alanda bir dönem medyada öne çıkan ve beraberinde uzun bir hukuksal mücadeleyi içeren, 2009 yılında eşcinsel kimliğinin açığa çıkmasıyla hakemlikten alınan Halil İbrahim Dinçdağ’ı örnek olarak verebiliriz. Bu süreçte hakemlikten alınan Dinçdağ medyada kimliğinin ifşa edilmesi nedeniyle daha sonra hiçbir yerde iş bulamadığını dile getirmiştir. Başta da belirttiğimiz gibi bireylerin iş gücü piyasasında işin niteliğine uygun vasıflara sahip olması işe girebilmesi için yeterli olmamaktadır. Dışlanma pratikleri devreye girdiğinde bireyin çalışma yaşamı da

zorlaşmaktadır. Uzun bir mesleki deneyimi olmasına rağmen Dinçdağ'ın cinsel kimliğinin ortaya çıkmasıyla iş bulamaması söz konusu durumu özetler nitelikte.

Sonrasında göreve iade edilmek için Türkiye Futbol Federasyonuna dava açan Dinçdağ, 29 Aralık 2015'de davadan olumlu kararlar dönmüştür, fakat sadece kendisine tazminat ödenmesi yönünde. Tabi ki bunu ülkemizde eşcinsel bireylerin haklarını araması açısından hukuksal bir gelişme olarak görebiliriz. Fakat öncelikle, altı yıl sonra gelen bir kararın, bireyin bu süreçte yaşamış olduğu sıkıntılı süreci ne kadar telafi edebileceği düşünülmelidir.

4.d. Medya ve Dışlanma

Medyayı çok farklı şekillerde tanımlamak ve çok farklı çerçevelerden ele almak mümkündür. Bu anlamda medya çok boyutlu bir yapıdadır diyebiliriz. Fakat konuyla bağlantılı olarak bu başlıkta medyayı yeniden üretim ve temsil boyutuyla ele alacağım. Biliyoruz ki medyanın toplumsal bir güç olarak ortaya çıkışının çok farklı nedenleri vardır. Bunlardan birisi topluma ait her şeyin medya aracılığıyla sürekli olarak yeniden üretilmesi; bir diğeri ise buna bağlı olarak, toplumsal alandan beslenen medyanın alımladığı her şeyi tekrar izleyiciye yansıtır grupları, bireyleri ve onlara dair imajları temsil etme sürecidir. Tabi ki bu süreç her birey ve grup için aynı şekilde işlememektedir. Bu anlamda medyanın ideolojik boyutundan söz edebiliriz. Yani medya egemen söylemi destekleyen ya da pekiştiren bir tutum sergilediğinde ideolojik bir araca dönüşmektedir.

İdeolojik bir araç olarak medyayı ele aldığımızda medyanın egemen söylemi yansıttığını belirtiyorsak, bu durum azınlık konumunda bulunabilecek gruplar için bir temsil sorunu haline gelecektir. Bu anlamda toplumsal olarak bir öteki konumunda yer alan eşcinsel

bireylerin durumunu değerlendirdiğimizde dışlanmanın medya üzerinden de sürdürüldüğünü söyleyebiliriz.

Medya bu dışlamayı sürdürürken farklı yollar izlemektedir. Sanırım bunlardan ilki temsil edilmeme durumudur ki bu görmezden gelmeye ve yok saymaya işarettir. Yayınlanan reklamlar düzenli bir süre izlenildiğinde rahatlıkla fark edilecektir ki eşcinsel gruplar medyada(özellikle görsel medyada) neredeyse hiç temsil edilmemektedir. Eşcinsel bireylere yer verilen reklamlara tüm dünyada sınırlı sayıda rastlanırken ölkemizde ise hiç yer verilmemektedir. Tabi ki muhafazakâr bir özelliği sürdüren toplumsal yapılar için bu durum çok şaşırtıcı gözükmemektedir ki aynı uygulamalara pek çok toplumda rastlamak mümkündür. Fakat diğer dünya ölkelerinde ise yayınlanan bu reklamların olumsuz tepkilere maruz kaldığını ve bu nedenle eşcinsel bireylerin temsil edildiği kısıtlı sayıda reklamların da genel itibariyle TV yayınlarından kaldırılmış ve yasaklanmış olduğunu görebiliriz. Bu da medyada eşcinsel bireylerin temsil ya da görünürlük problemi olarak karşımıza çıkmaktadır.

Aslında bu temsil edilmeme durumu pek çok açıdan heteroseksüel kimliğin egemen olarak tekrar inşa edilmesine hizmet eden bir süreç olarak karşımıza çıkıyor. Aynı şekilde olumsuz temsiller de bunun bir parçası. Örneğin Türk TV dizilerinde ve sinema filmlerinde eşcinsel karakterlerin daha doğrusu gay karakterlerin “komedi unsuru” olarak gösterilmesi heteroseksüelliği daha doğrusu heteroseksüel erkekliği (Connell’ın tanımıyla hegomonik erkekliği) her seferinde yeniden üretmeye yönelik bir durum olarak karşımıza çıkmaktadır.

Olumsuz temsillemeyi medya üzerinden görebileceğimiz farklı çalışmalar mevcuttur. 2008-2009 yılları boyunca *Hürriyet* ve *Sabah* gazetelerinde eşcinsel bireyler ile ilgili yayımlanmış olan haberlerin değerlendirildiği bir çalışmada sonuç olarak eşcinsellik

ile ilgili haberlerin diğer haberlere oranının çok az olduğu ve eşcinsel bireylerle ilgili yayınlanan haberlerde ise % 49,2 oranla ayrımcılık içeren sözcüklere rastlanıldığı belirtilmiştir (Kılıç, 2011). *Kaos GL*'nin medya izleme grubunun yapmış olduğu, 2009 yılında toplam 190 adet gazete ve derginin incelendiği bir çalışmada taranan 3645 adet haberde 999 stereotip besleyen habere, 833 homofobik ve 99 adet nefret söylemi içeren habere rastlanmıştır (Göker, 2010: 207). Yine yazılı medya üzerine gerçekleştirilen bir çalışmada 2009 yılının ilk beş ayı içerisinde yayınlanan gazete haberleri incelenmiştir. Sonuç olarak ana akım medyanın (Hürriyet, Milliyet, Vatan, Posta vd.) ağırlıklı nefret suçları ve şiddet haberlerini ele aldığı ve LGBT kurbanların cinsel kimliklerine vurgu yapılarak cinayeti meşrulaştıran bir dil kullanıldığı ortaya konmuştur. Aynı çalışmada incelenen İslami muhafazakar basının ise genel itibarıyla nötr ve mesafeli bir dil kullandığı ama istisna olarak Vakit gazetesinin ayrımcı, saldırgan ve nefret içerikli bir yaklaşımının olduğu belirtilmiştir (Depeli ve Rahte, 2009: 117).

Yazılı basının dışında youtube videolarının incelendiği bir çalışma da mevcuttur. Bu çalışmada incelenen videolar üzerinden yeni medyada eşcinsellere yönelik olan nefret söylemi üzerinde durulmuştur. Türkiye örneği temel alınarak 2014 yılında yayımlanmış olan en çok izlenen 3 video seçilmiş ve bunlar üzerinden bir söylem analizi gerçekleştirilmiştir. Bu videolardan ikisi eşcinselliği eğlence ögesi olarak sunarken diğeri bir hastalık ve dini açıdan lanetlenmiş bir durum olarak yansıtmıştır (Dondurucu ve Ulucay, 2015).

Örneklere baktığımızda sorun, medyanın yanlı tutumu olarak görülebilir. Burada medya kavramının etimolojisine bakacak olursak ne demek istediğimiz daha iyi anlaşılabilir. Latince “Medius” kavramından gelen medya, bu kavramla ortada bulunan anlamındadır. Kelime alıcı ve verici arasında bulunmaya işaret etse de kavramı metaforik olarak değerlendirdiğimizde “medyanın nasılsallığı” üzerine bir gönderme yaptığımızdan söz

edebiliriz. Alıcı ve vericiye eşit mesafede bulunma durumu bir anlamda tarafsızlığa işaret etmektedir ya da en azından etmelidir diyebiliriz.

Tabi ki medyanın gücünü salt olumsuzlama doğrultusunda ele almak doğru bir yaklaşım olmayacaktır. Eric Maigret *Medya ve İletişim Sosyolojisi* adlı kitabında, medyaya karşı aşırı iyimser ya da aşırı kötümser tutumların eleştirilmesi gereken noktaları üzerinde durur. Ona göre medya güç ilişkilerinin içerisinde yer alır, ama ona tek başına olumsuz ya da olumlu anlamlar yüklemek doğru olmayacaktır, çünkü neticede medya, gruplar ve bireyler aracılığıyla etkinliklerini gerçekleştirir. Ona göre: “*Medya büyük bir toplumsal bütünün dış belirleyicisi değil, yalnızca bu bütünün ögesidir. Toplumsal oyuna yabancı yanlarıyla kolayca tehdit ya da vaat durumuna getirilebilecek bir öge*” (Maigret, 2011: 24).

Bu anlamda baktığımız zaman medyanın pek çok grup ve bireyin seslerini duyurabildikleri bir zemin oluşturduğu gerçeğini de görmezden gelemeyiz. Medya aracılığıyla toplumsal örgütlenmelerin daha aktif olması ve insanların bu örgütlenmelere ulaşabilmeleri medyanın sunduğu imkânlar dâhilinde ele alınabilir. Bunun da ötesinde homofobinin ve LGBT bireylere karşı sosyal dışlanmanın sebeplerinden bahsettiğimizde tanışıklık düzeyinin önemli bir etken olduğundan söz ediyoruz. Bu anlamda sosyal medya, farklılıklarla karşılaşma alanı olarak karşımıza çıkıyor. Ama diğer yandan sosyal medya grup içi mantığının sanal alanda sürdürüldüğü bir ortam da yaratıyor. Farklı görüşe, farklı kimliğe sahip pek çok kişiden hareketle farklı insan profilleri hakkında bilgi sahibi oluyoruz, fakat bir sosyal medya kullanıcısı olarak hepimizin gözlemleyebileceği gibi çoğu zaman bu sebeplerden, yani farklılıklardan dolayı gruplaşmaların ortaya çıktığını da biliyoruz. Çünkü toplumsal alandaki grup içi dayanışması ve gruba aidiyet mantığıyla ortaya çıkan toplumsal onay anlayışı sosyal medya üzerinden kendisini sürdürmektedir. Artık insanların beğeni sayısına göre yaşadığı bir dünyada, beğeni kavramı onaylanma anlayışına denk düştüğü

sürece insanların sırf bu kaygılarla belirlenen kalıpların dışarısına çıkamayacağı açıktır. Bu da ayrımcılık ve dışlanma pratiklerinin sosyal medya üzerinden tekrar üretilmesi ve pekiştirilmesi anlamına gelecektir.

5. Hukuki Çerçeve Ve Eşitlik Arayışı

5.a. Hukuksal Süreçler ve Gelişmeler

Eşcinsellerin uğradıkları engeller elbette Tanrının gazabından ya da tıbbın neşterinden ibaret olmamıştır. Din ve tıp alanları dışında baktığımızda en büyük engellerden birisi hukuksal süreçler olmuştur. İlk din dışı yasaklama 1533 yılında Kral VIII. Henry tarafından çıkarılan bir yasa ile başlamıştır. Bu yasa sadece eşcinselliğe yönelik değil “sodomi” adı altında kadın-erkek, erkek-erkek ve erkek-hayvan arasındaki anal ilişkiyi yasaklamıştır. Bu yasa 1563 yılında tekrar düzenlenmiş ve bu kez doğrudan erkekler arasındaki eşcinsel ilişki yasaklanmıştır. 1885 yılına kadar bu yasa geçerli olmuş, aynı yıl erkekler arasındaki her türlü cinsel yakınlaşma suç kapsamına alınmıştır. İngiltere’de eşcinsellik ancak 1967 yılında cezası olan bir suç kapsamından çıkarılabilmıştır (Candansayar, 2009: 70-71).

Genel olarak bakarsak insan hakları için en önemli tarih İkinci Dünya Savaşı sonrasındaki dönem olmuştur. 4 Kasım 1950 yılında Avrupa Konseyi tarafından kabul edilen Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi uluslararası düzeyde insan haklarının garanti altına alınmasını sağlama yönünde önemli bir adım olmuştur. Sözleşmenin sekizinci maddesi özel hayatın korunması ile ilgili olduğundan bu madde, kişilerin cinsel hakları ve cinsel yönelimleri için de önemli bir dayanak olmuştur. Fakat doğrudan cinsel yönelim ve cinsiyet kimliği ile ilgili konular bu iki bölümlük maddede yer almamıştır. Bu konular net olarak belirtilmese de sözleşmeyi denetlemek adına kurulan Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi

farklı ülkelerden gelen eşcinsellikle ilgili davalarda (örneğin İrlanda ve Birleşik Krallıklardan gelen davalar) bu sekizinci maddeye dayanarak eşcinsel bireylerin lehine karar vermiştir (Karadağ, 2008).

Burada Dudgeon davasını örnek olarak verebiliriz. Çünkü bu dava uluslararası hukuk anlayışında cinsel yönelimle ilgili verilen ilk karar olarak tarihte yerini almıştır. Dudgeon bir eşcinseldir ve eşcinsel faaliyetlerini ortaya koyan günlük ve yazışmalarının araştırılmasıyla Kuzey İrlanda hükümeti tarafından “ahlaka aykırılık” gerekçesiyle tutuklanmış ve sorgulanmıştır. 22 Mayıs 1976’da komisyona başvuran Dudgeon Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinin sekizinci maddesinin ihlal edildiğini ileri sürmüştür. Mahkeme İrlanda hükümetinin karşı savunmasına rağmen Dudgeon’un lehine karar vermiş ve yetişkin erkekler arasında rızaya dayalı olarak gerçekleştirilen cinsel davranışların cezai yaptırımlara uğramasının doğru olmadığını belirtmiştir (Karadağ, 2008: 32-33).

Bu tarihten itibaren olumlu ve olumsuz pek çok süreç yaşanmış ve eşcinsellerin yaşamış oldukları ayrımcılık ve şiddetin yanında bunları önlemeye yönelik adımlar da atılmıştır. Eşcinselliğin hastalıklar listesinden çıkartılarak kayıtlara geçilmesi sadece tıp alanında değil hukuksal açıdan da önemli bir gelişme olarak tarihe geçmiştir. Hukuksal açıdan doğrudan cinsel eğilim ve cinsiyet kimlikleriyle ilgili olarak tarihe geçen en önemli gelişmelerden birisi ise 6-9 Kasım 2006 tarihlerinde Endonezya’nın Jogjakarta Gadjah Mada Üniversitesinde gerçekleştirilen toplantıda uzman katılımcılar tarafından kabul edilen Jogjakarta ilkeleri olmuştur. Bu ilkelerle cinsel eğilimi ve cinsiyet kimliği fark etmeksizin bütün bireylerin yararlanması gereken haklar ve özgürlüklerden söz edilmiştir. Bu kararlar aslında devletlerin insan haklarını cinsel eğilim ve cinsiyet kimliğini de dâhil edecek şekilde genişletmesine tavsiye olarak sunulmuştur. (Jogjakarta İlkeleri [İnsan Hakları Gündemi],

2007). 18 Aralık 2008 yılında BM tarafından yayınlanan Cinsel Yönelim ve Toplumsal Cinsiyet Kimliği Deklarasyonu da aynı ölçüde önemli olan hukuki gelişmelerden birisi olmuştur. Bu deklarasyonda kişilerin cinsel eğilim ve cinsiyet kimliği haklarıyla ilgili olarak devletlere insan hakları alanında bir çağrıda bulunulmuştur (Cinsel Eğilim ve Cinsiyet Kimliği Hakkında B.M. Deklarasyonu [İnsan Hakları Savunucuları], 2008).

İnsan Hakları İzleme Örgütünün açıkladığı 2016 Dünya Raporuna bakacak olursak günümüzde tüm dünyada önemli gelişmelerin kaydedildiğini görebiliriz. Rapora göre 2015 yılı içerisinde LGBT bireyler İrlanda, Meksika ve ABD gibi ülkelerde eşcinsel evliliklerin yasal olarak tanınması ve Mozambik'te eşcinselliğin suç olmaktan çıkarılmasıyla eşitlik yönünde büyük bir aşama kaydetmişlerdir. Elbette bu gelişmeler sadece LGBT bireyler için ya da bu ülkelerin demokrasi anlayışları için değil uluslararası insan hakları için önemli gelişmelerdir. Bununla birlikte BM İnsan Hakları Konseyinde 72 ülke cinsel yönelim ve toplumsal cinsiyet kimliğini temel alan şiddet ve ayrımcılığın sona erdirilmesi için mücadele taahhüdünde bulduklarını belirten ortak bir açıklama yapmıştır (Human Rights Watch, 27 Ocak 2016, 2016 Dünya Raporu: Korku Politikaları Hakları Tehdit Ediyor [Human Rights Watch], 2016).

Bugün dünyada pek çok ülke eşcinsellere kısmi olarak da olsa belirli yasal haklar tanımaktadır. Bunun yanında eşcinselliğin tamamen yasal olduğu ve bununla birlikte eşcinsel evlilik ve evlat edinmenin yasal olarak kabul edildiği on yedi ülke bulunmaktadır. Elbette ki bu sayı oransal olarak değerlendirildiğinde çok küçük bir dilimi oluşturmaktadır.

Bu gelişmelere kıyasla küçük bir adım olsa da bir örnek de Türkiye'den verilebiliriz. 2013 yılına kadar eşcinsellik için sağlık yönetmeliğinde yer alan "Psikoseksüel bozukluk" tanımının 2013 yılında "cinsel kimlik ve davranış bozuklukları" olarak

değiştirilmesinin ardından 2015 yılı içerisinde askerlik için gerçekleştirilen çıplak muayene şartının kaldırıldığını görmüş olduk. Bu değişiklikle birlikte eşcinsel bireyler eşcinselliklerini fotoğraflarla kanıtama zorunluluğundan kurtulmuş olacak ve sözlü ifadeleri yeterli sayılacaktır (*Türk Ordusu Çok Hassas Bir Konuda Sessiz Ama Önemli Bir Adım Attı* [Almonitor], 2015). Tabi ki bu değişikliklerin uygulamada ne kadar başarılı olduğunu ya da eşcinselliğe yönelik algıyı ne kadar kırmayı başardığı konusunu kesin olarak bilemiyoruz. Fakat bu değişiklikten sonraki tanıklıklara bakarsak eşcinseller için durumun hala sorunlu olma özelliğini koruduğunu görebiliriz. Kaos GL'nin yayınladığı bir haberde bu durumun örneğini görmek mümkün. Haberde askerlik sürecinde eşcinsellikle ilgili raporu almaya çalışan bir bireyin tanıklığına yer veriliyor. Anal muayene ve fotoğraf ile kanıtama durumlarının kaldırılmasına rağmen doktorun aile görüşmesinde eşcinsel birey hakkında sordukları (dar ve renkli giyer mi? Makyaj yapar mı? Gibi) ve bireye uygulanan kişilik testleri (yönelimini kanıtlamaya yönelik) algının hala ne noktada olduğunu göstermeye yetiyor sanırım (Rapor Sürecinde Zaten Eşcinsel Olduğunuzu Unutmayın! [Kaos GL], 2013).

Tüm bu gelişmelere rağmen halen günümüzde bireylerin cinsel eğilimleri nedeniyle ayrımcılığa ve şiddete uğradığını göz önünde bulundurursak bunun sebeplerinden en önemli olanların başını hukuksal düzenlemelerin çektiğini görebiliriz. Hala bugün, 21. yüzyılda bulunuyor olmamıza rağmen, eşcinselliğin bazı ülkelerde idam ve hapis cezasıyla cezalandırılıyor olması durumun insan hakları bakımından ne kadar anti-demokratik olduğunu göstermesinin ötesinde salt olarak insanlığın da vahim ve üzücü durumda olduğunu gösteriyor ne yazık ki...

Kaos GL tarafından yayınlanan rapora göre İslam Konferansı Örgütü'ne üye 57 ülke arasından seçilmiş 33 ülkenin yalnızca altısında eşcinsellik yasal; 4 ülkede durum belirsiz. 23 ülkede ise eşcinsellik idam, hapis, para, kırbaç veya sopa cezası ile cezalandırılıyor. (23 Ülkede Eşcinselliğe İdam Cezası Var [Bianet], 2005).

Bugün pek çok ülkenin Anayasasında cinsel yönelim ve cinsiyet kimliğiyle ilgili ayrımcılığı ve şiddeti önleyen doğrudan maddeler bulunmamaktadır. Türkiye'de bu ülkelerden birisidir. Ocak 2016'da yasalaşan İnsan Hakları Ve Eşitlik Kanunu Tasarısı tüm eleştirilere rağmen kabul edilmiştir. On dokuz sivil toplum örgütü tarafından itirazla karşılanan tasarı özellikle Cinsel yönelim ve cinsiyet kimliği konularını kapsamaması nedeniyle eleştirilmiştir.

5.b. Önyargı, Suç ve Şiddet

Cinsel eğilim ve cinsiyet kimlikleri konusunda ayrımcılık ve şiddet karşıtı yasalar oluşturulması konusundaki ısrarın ne kadar haklı olduğunu cinsel azınlıklara yönelik gerçekleştirilen şiddet ve cinayet haberlerinde görebiliriz ki medyaya yansıyanlar yanında yansımayan olayların var olduğu da bir gerçektir.

Bu alanda suç ve şiddetin pek çok biçiminden söz etmek mümkündür, ancak homofobi ekseninde düşünürsek LGBT bireylerin maruz kaldıkları şiddet ve ayrımcılık ile ilgili suçları nefret suçları içerisinde değerlendirebiliriz. Nefret suçları, suçun kurbanlarının herhangi bir eylemi nedeniyle yani gerçekleştirilen bir edim sonucunda değil, gerçek ya da algılanan renkleri, milliyetleri, cinsel yönelimleri, görünümleri, etnik kökenleri, bir başka söyleyişle eylemleri değil varoluşları nedeniyle maruz kaldıkları saldırganlık içeren davranışlardır (Göregenli, 2009: 49-50). Nefret suçu kavramı bir suç türü olarak Amerika da ırk, toplumsal cinsiyet ve cinsel yönelim konularında artan farkındalık düzeyinin bir sonucu

olarak 1980’li yılların ortalarına doğru ortaya çıkmıştır. Yanlılık suçu olarak da anılan nefret suçları, suçla ilgili popüler ve bilimsel söylemde giderek alışageldik bir kategori haline gelmiştir (Göregenli, 2009a: 50). Cinsel azınlıklara karşı işlenen nefret suçlarının homofobik tutumların eyleme dökülmüş hali olarak düşünebiliriz ve bu nokta da önyargılarımızın hangi sonuçlara kadar varabileceğini de görmüş oluruz.

LGBT bireylere yönelik taciz, tecavüz, darp, cinayet gibi fiziksel şiddetten tutalım da psikolojik ve toplumsal baskıya kadar farklı şiddet türlerinin hepsi, aslında, heteroseksist normların dışına çıkan cinsellikleri ve yaşayışları nedeniyle “öteki” olarak adlandırdığımız bireylere yönelik önyargıların ürünleridir.

Kimlik oluşum süreçlerinin konu edildiği önceki bölümlerde dile getirdiğimiz gibi kimliğin tanımı benzerliklerden önce farklılıklarla anlam kazanır. Kendi kimliğimizi oluşturabilmemiz ve tanımlayabilmemiz için her zaman ötekinin varlığına ihtiyacımız vardır. Bu açıdan baktığımızda öteki kavramı kimlik oluşumunun bir parçasıdır, fakat öte yandan dışlanmanın oluşumunun da bir parçası olarak var olmaktadır. Böylece ben ve öteki arasındaki ilişki, ötekinin kabul edilebilir, hoş görülebilir ya da katlanılabilir olandan, toplumun bütüncül yapısını bozucu bir tehdit olarak değerlendirildiği durumlara kadar değişken bir yelpazeye bürünür. Öteki, verili durum için potansiyel bir tehdit olarak kurulur. Tehdit yalnızca fiziksel değildir; onu tehdit yapan asıl şey farklı olmasıdır. Bu noktada öteki hakkında oluşturulan önyargılar devreye girer. Böylece tüm kötü olan, olumsuz olan ötekine atfedilir (Candansayar, 2009: 69). Aslında önyargılar devreye girdiğinde de tehdit etme ilişkisi bir anlamda tersine dönecektir. Farklılıklarıyla belirlenen ortak normlara tehdit sayılan ötekiler hem fiziksel hem de kimliksel olarak tehlikede bulunan kişiler ya da gruplar haline dönüşecektir.

Önyargılar, tıpkı kalıp yargılar (stereotipler) gibi, sosyal gerçekliği kabaca şematize etmeye dayanan sürecin bir ögesidir; kalıp yargılar ve önyargılar, insanın gerçekliğe ilişkin sosyal ve zihinsel temsillerinin bir biçimidirler. Kalıp yargılar, belirli bir objeye ya da gruba ilişkin bilgi boşluklarını dolduran, böylece karar vermeyi kolaylaştıran önceden oluşturulmuş birtakım izlenimler, atıflar bütünü olarak zihnimizde oluşturduğumuz imgelerdir (Göregenli, 2009a: 49).

Aslında önyargılar kişileri ya da grupları damgalayan kalıplardır. Bu bağlamda Erving Goffman (2014)'ın "stigmatize" kavramından söz edebiliriz. İçinde leke, damga gibi anlamları barındıran *stigma*, normal addedilen ile normal olmayan arasındaki sınır olarak ifade edilebilir. Bu sınır normal olan kimliklerle öteki olarak görülenler arasındaki mesafeyi belirleyen bir çizgidir. Bunun da ötesinde Goffman damgalı olmayı sınırı ihlal etmekle özdeşleştirir. Benzer bir yaklaşım Julia Kristeva (2014)'nın "iğrenç olan"ı, sınır ihlali ile tanımlamasında da kendini göstermektedir. Kristeva'ya göre *iğrenç*, sınırlara, konumlara ve kurallara saygı göstermeyen bir şeydir. Ve bu durumda düzeni ve sistemi rahatsız eder. Aslında buradan hareketle öteki olana, normal addedilen grup tarafından yüklenen kötü ve olumsuz yargı ve sıfatların bütünü normal olarak kabul edilen normun ya da yasanın ihlal edilmesini engellemek amacıyla oluşturulan toplumsal bir denetim mekanizması olarak karşımıza çıkmaktadır. O halde diyebiliriz ki önyargılar bu anlamda sadece bu denetim mekanizmasının işleyişini sağlayan parçalardan başka bir şey değildir.

Bilişsel kuramın sınırları içerisinden yola çıkarsak diyebiliriz ki bilişsel yapımızın doğal olarak kategorilere ayırma, sınıflandırma gibi özellikleri vardır. Ama neyi nasıl kategorize edeceğimiz yaşantılarımızın bir sonucu olarak ortaya çıkmaktadır. Toplumda ahlaklı/ahlaksız, iyi/kötü, doğru/yanlış kategorileri ya da bu kategorileri

oluşturacak ölçütler toplumdaki farklı iktidar mekanizmaları tarafından belirlenir ve pek çoğunu hiç sorgulamadan kabul ederiz. Belki de bu yüzden hiç tanışmadığımız insanlardan nefret eder ve onlar hakkında olumsuz yargılara sahip oluruz.

Judith Butler toplumsal iktidar mekanizmalarının oluşturduğu bu kategoriler doğrultusunda “öteki” konumunda yer alanların kırılabilirlik durumundan söz eder. Ona göre kırılabilirlik sosyal ve ekonomik destek ağlarından daha az yararlanabilen ve birçok farklı şekilde yaralanmaya, şiddete ve cinayete maruz bırakılan belli toplulukların içinde bulunduğu politik olarak uyarılmış olma durumuna işaret eder; o halde kırılabilirlik risk altında olmanın farklı açılardan dağılımıdır (Butler, 2010: 21). Bununla birlikte Butler, “yası tutulabilen” ve “yası tutulmayan” hayatlardan söz eder. Ve toplumda bu kategorilerin oluşmasını/oluşturulmasını şu şekilde dile getirir:

“... Kabul edilebilirlik derken sosyal zaman ve mekân içinde anlaşılmaya değer olmayı ve dolayısıyla sosyal normlarla belirlenmiş ve dolayımlanmış olan ötekiler (ve onların marjinalleştirilme, aşağılanma ve dışlanma ihtimalleri) ile açık bir ilişkiyi de kastediyorum. Bu normlar üretilir ve yeniden üretilir, yeniden üretim sürecinde bazen krize girer; iktidar ve tarihin vektörleridirler. Kabul edilebilirliğe erişimi sınırlı olanlar ve onun sembolik ikonografisinin somut örneği olanlar vardır. Bu yüzden toplumsal cinsiyet normlarının günlük hayattaki yeniden üretimi her zaman, kimin hayatlarının daha yaşanılır, kimin hayatlarının -tamamıyla yaşanılmaz olmasa da- daha az yaşanılır olduğunu belirleyen iktidarın çeşitli formlarıyla bir pazarlıktır. Bu normlar kimin hayatının yasının tutulabilir olduğunu ve kimin hayatının yasının tutulmayacağını belirleyen normlardır. Ancak unutmayalım ki, bir yaşam yitirildiğinde korkunç bir şey yaşamamış gibi davrandığımızda aslında bu kaybı mevcut yaşam kavramına içkin hale getirmiş oluyoruz. İşte bu yüzden, bir hayatın bir hayat olarak kabul görmesi için her şeyden önce yasının tutulabilir bir hayat olarak kabul edilmesi gerekir. Transeksüel insanların ölümünü, kadınlara yönelik ayrımcı şiddeti, homofobik saldırıları değerlendirdiğimizde gördüğümüz, hayatlara farklı değerler atfedildiği ve bazı hayatların diğerlerinden daha fazla yası tutulabilir olarak

değerlendirildiğidir. Azınlıklara yönelik sistematik saldırılar yası tutulamaz topluluklar yaratır. Ve bu yüzden de öldürüldüklerinde ortada herhangi bir suç ya da kayıp yoktur.” (Butler, 2010: 25).

Butler burada sosyal adaletin sağlanması için kamusal alandaki kimin kabul edilebilir olup olmadığını belirleyen normların dönüştürülmesi gerekliliğinden söz eder. Bunun da ancak kamusal alanda yeni bir sosyal hareket oluşturmakla mümkün olduğunu söyler.

5.c. Eşcinsel Hareket ve Örgütlenme

Genel anlamda baktığımızda cinsel azınlık hareketlerinin artış gösterdiği dönem ikinci dünya savaşından sonra gerçekleşmiştir. Fakat ilk modern eşcinsel hareketin başlangıcı Stonewall ayaklanması olarak kabul edilmektedir. New York'ta küçük bir gey bar olan Stonewall Inn, sık sık güvenlik güçlerinin baskınına uğramakta ve müşteriler rahatsız edilmektedir. Nihayet 29 Haziran 1969 gecesi yapılan polis baskınına karşı eşcinseller direnmiş ve karşılık vermişlerdir. İki gece boyunca devam eden Stonewall ayaklanması ile eşcinsel özgürlük hareketi, kitlesel bir harekete dönüşmüştür. Ayaklanma, gay ve lezbiyen politikalarında önemli bir değişim sürecine işaret etmiştir, artık eşcinseller görünür hale gelmişler ve sokağa çıkmışlardır. Stonewall öncesinde elliden az sayıda örgüt varken 1973'te ABD'nin her yanına yayılmış sekiz yüzden fazla gay ve lezbiyen grubu oluşmuştur (Karadağ, 2008: 83).

Eşcinsel hareket, 70'li yıllarda Batı'da ortaya çıkan yeni sosyal hareketler çerçevesinde cinsel kimlik farklılıklarının altının çizildiği bir sosyal harekettir. Dışlanmış cinsel kimliklerin ve eşcinsel hareketlerin politik olarak görünür ve kamusal alanda kabul edilebilir olma düşüncesinden yola çıkmıştır. Eşcinsel hareket, sadece cinsel yönelimin özgürleşmesi amacıyla mücadele etmemiştir. Hareketin politik yönleri giderek

belirginleşmiş ve zamanla cinsel kimliğin toplumsal yaşamda özgün biçimde kendisine yer bulması için çabalayan bir biçime bürünmüştür. Bu açıdan eşcinsel hareket hem cinsel kurtuluş, hem öznel varoluş, hem de siyasal dönüşüme zorlayan bir sosyal hareket olarak görülmelidir (Karadağ, 2008: 84).

1969 yılındaki ayaklanma ile başlayan ve 1970’lerde Kuzey Amerika’da görülen eşcinsel hareket, 1990’lara gelindiğinde ciddi anlamda farklılaşmıştır. 70’li yıllarda eşcinsel hareket, eşitlik talebi üzerinden biçimlenirken, yani gay, lezbiyen ve biseksüel bireyler cinsel yönelimlerine karşın toplumun diğer bireylerinden farklı olmadıklarını, tıpkı onlar gibi yurttaşlık görevlerini yerine getiren kişiler olduklarını ve bu nedenle onlarla eşit haklara sahip oldukları fikrini ve belki de normalliklerini ispatlamaya çalışırken, 90’larda eşcinselliğin gurur verici farklılığını belirginleştirmeye çalışan bir harekete dönüşmüştür (Karadağ, 2008: 84-85).

Burada eşcinsel hareketler içerisinde “normallik politikası” ve “queerlik politikası” arasındaki gerilime değinebiliriz. Kelime anlamı tuhaf ve acayip anlamlarına gelen *queer* kelimesi ilk olarak eşcinselliğe hakaret içeren argo bir kavram olarak kullanılıyordu. Fakat daha sonraki süreçlerde eşcinsel hareket tarafından benimsenerek, kullanıldığı olumsuz çerçeveden sıyrılmıştır. Temeline normal olan bütün kategorilere bir karşı çıkışı yerleştiren queer hareketi toplumsal yapının radikal olarak sorgulandığı bir hareket olarak belirmiştir. (Stevens, 2011: 111).

Judth Butler, queer hareketini şu şekilde açıklar:

“Queer hareketi belli politik amaçlar güden dinamik ve farklılaşmış bir harekettir. Uluslar ötesi düşündüğümüzde queer hareketi aynı zamanda homofobi, mizojini ve ırkçılıkla mücadele etmeyi de amaçlar ve her türlü ayrımcılık ve nefretle mücadele eden

hareketin bir parçasıdır. Queer politikasının ortaya çıkışı hangi kimliğe sahip olursan ol, homofobiyle savaşmanın öneminin kabul edildiği anlamı taşır.” (Butler, 2010: 24).

Queer aktivizmi kısa sürede akademiye taşınmış ve 1990’ların başı yeni queer teorisi disiplininde (ya da anti-disiplininde) bir dizi temel eser görmüştür. Queer teori, bir yandan yeni queer aktivizmi çoğulculuğu diğer yandan ötekinin kimliği üzerine post-yapısalcı ya da postmodern eleştiriler arasında ittifak kurar. Sedgwick, queer teoriyi ve politikayı “ayrılıkçılık karşıtı” ve “asimilasyonculuk karşıtı”, “ilişkisel ve tuhaf” diye nitelendirmiştir. Queer teori, radikal potansiyeli ve queer aktivizmin öfkesini muhafaza etmeyi ve lezbiyen-gay kimliklerinin aptallaştırıcı düz-kılıf olarak algıladıkları şeyden kaçınmayı hedeflemiştir (Stevens, 2011: 112-113).

Queer teori sabit ve mutlak olarak tanımlanan tüm kimliklerin sorgulanması gerekliliği üzerinde durur. Çünkü bir kimliği “genel geçer” ya da “normal olan” olarak tanımlanması karşısına yerleştirdiği kimlikleri ötekileştirecek ve bununla birlikte dışlanma pratiklerini getirecektir. Kimliklerin sürekli olarak sorgulanması kimlik kavramından söz edemeyeceğimiz anlamına gelmez. Bireyleri grupları ya da kendimizi tanımlayabilmek için ya da bunlar üzerinden yükselen konular hakkında konuşabilmemiz için belirli kimlik kategorilerinin varlığına ihtiyacımız vardır. Burada eleştirilmesi gereken belki de kimliklerin toplumsal alandaki işlevleridir. Yani kimlikler birini ve diğerini tanımlamaktan ziyade birini, diğerine göre dışlıyorsa işte bu noktada kimlik kavramı eleştirilmelidir. Kimliklerimiz bizi tanımlamalı fakat kapısına demir parmaklıklar çekilmiş küçük hapisanelerimiz olmamalıdır. Kimlikler birer etiket görevi görüyorsa farklı olanları toplumsal alandan yalıtır. Bu noktada aslında kimlik kavramının varlığı üzerine değil araçsallığının biçimi üzerine konuşulmalıdır.

Her ne kadar eşcinsel hareket kendi içerisinde bir ayrım yaşamışsa da genel olarak baktığımızda bu hareketle birlikte eşcinsellerin hukuki anlamda hak kazanımları bakımından ilerleme kaydettiği kesindir. Fakat yine de hukuki süreçlerde ortaya çıkan engeller yadsınamaz bir şekilde devam etmektedir. Dünya geneline baktığımızda bugün hala eşcinsel birlikteliklerin yasallaşması, eşcinsel evlilik ve evlat edinme gibi konularda tam anlamıyla hak elde edebildiklerini söylemek güç gözüküyor ki hak elde etmek için sadece bir boyutunu oluşturmaktadır. Çünkü öte yandan baktığımızda bu hakların özgür bir şekilde toplumsal alana nüfuz edebilmesi için toplumsal ayrımcılık engelini de aşılması gerekli. Örneğin Gert Hekma, 2006 yılındaki Uluslararası Homofobi Karşıtı Buluşmada, Hollanda'da eşcinsellerin elde ettikleri yasal eşitlik ile toplumsal bütünleşme arasında bir çelişki olduğunu ifade etmektedir. Ona göre Hollanda, 1970'lerden beri cinsel politika açısından dünyadaki en liberal ülkelerden birisi olarak görülmesine rağmen (örneğin 2000'li yılların başından beri eşcinsel evlilikler yasaldır) sosyal tavrın buna uygun olmadığını belirtir. Heteronormatif kalıpların ve homofobinin tüm cinsel gelişmelere rağmen sürdüğünü belirten Hekma, özellikle içinde Müslümanların bulunduğu etnik azınlıklarla gey erkekler arasında geçen anlaşmazlıklardan söz eder. Dolayısıyla, bugün son durum hakkında bir araştırmamız olmasa da, o yıllarda eşcinsel hakların toplum tarafından içselleştirilemediğinden söz eder (Hekma, 2009: 42-44).

Hukuksal anlamda ortaya çıkan engeller elbette ki ülkelere göre farklılık arz etmektedir. Bu anlamda baktığımızda eşcinselliğin konumlandırılması ülkelere ve onların yasalarına göre değişebilen bir özelliğe sahip olarak gözükmektedir.

Türkiye'deki eşcinsel örgütlenmelerin ilk örnekleri 1980'lerin ortalarında görülmeye başlanmışsa da, eşcinsel örgütler daha çok 90'lı yılların başlarından itibaren

kendilerini göstermeye başlamışlardır. 1993 yılında İstanbul’da lezbiyen, gay, biseksüel, tranvestit ve transseksüel dayanışması için Lambdaistanbul adlı eşcinsel sivil toplum girişimi ve 1994’te Ankara’da Kaos GL kurulmuştur. Bugün ise üniversitelerin oluşturduğu dernekleri de dahil edersek 30 civarında LGBT derneği bulunmaktadır. Bu örgütlenmelerden bazılarına karşı bazı kamu makamları tarafından “ahlaka aykırılık” gerekçesiyle engelleme girişimleri meydana gelmiştir (Karadağ, 2008: 86-87). Bu girişimler bize hala eşcinsellik hakkında sürmekte olan olumsuz pek çok yargının devam ettiğini göstermektedir. Türkiye’de, cinsel ayrımcılıkla ya da cinsel haklarla ilgili yasaların olmamasını da göz önüne katarsak, eşcinsellerin hem hukuksal hem de toplumsal anlamda engellere maruz kalmaları, ülkemizde cinsel azınlıkların dışlanmaya daha açık olduğunu göstermektedir.

SONUÇ

Giriş bölümünde temel hipotezimi kurarken eşcinsellere yönelik sosyal bir dışlanmanın mevcut olduğu varsayımı üzerinden hareket etmiştim. Sanırım ilk olarak bu varsayımımın doğruluğu ya da yanlışlığı üzerine konuşmam gerekiyor (her ne kadar doğruluğu aşikâr gözükse de). Üçüncü bölümde bahsetmiş olduğum LGBT bireylere yönelik gerçekleştirilen nefret suçlarını dışlamanın en açık göstergesi olarak bir kenara bıraktığımda bile bu dışlanmanın varlığını kanıtlayabilecek pek çok dışlanma formu mevcut ne yazık ki toplumda. Bu en uç noktadan tutalım da dışlanmanın en hafif biçimi olarak değerlendirilebilecek “saygı duyarım ama benden uzakta var olsunlar” ifadesiyle kamusal alandan dışarı itmeye ve eşcinselleri görünmez kılmaya yönelik o masum hoşgörü anlayışı da bir dışlanma biçimi değil midir aslında?

Üçüncü bölümde farklı başlıklarla eşcinsellerin dışlandıkları alanları ve dışlanma biçimlerini çeşitli örneklerle göstermeye çalıştığımı düşünüyorum. Tarihsel süreçte eşcinselliğin günah, hastalık ve suç söylemlerinden geçerek bugün nasıl cinsel eğilim ve cinsel kimlik bağlamlarında tartışılma noktasına geldiğini yine bu üçüncü bölüm içerisinde anlatmaya çalıştım. Ve tüm bunların sonunda eşcinselliğin toplumsal bir çıkmaz olarak dayandığı noktanın toplumsal cinsiyetin doğasından kaynaklandığı sonucuna vardım. Eşcinsellere yönelik korku esas olarak toplumsal cinsiyet düzenine ait temellerin yıkılmasıyla ilgiliydi. Eşcinsellik devreye girdiğinde kadın ve erkek olmanın, kadın ve erkek cinselliğinin mahiyeti ve sınırları sorgulanmaya başlayacaktı. Bu korktuğumuz arzu denetiminin zorlaşmasının ötesinde eşcinsellik, biseksüellik gibi yeni cinsel kimlik ve cinsel eğilimlerin cinsellik alanına girmesiyle, heteroseksüellikle inşa edilmiş bir dünya düzeninin

temellerini sarsacaktı. Bütün tek tanrılı dinler heteroseksüel bir dünya düzenine işaret ediyordu. Modern dünyanın dini kapitalizm, özne olarak “beyaz adamı” gösteriyordu. Hukuki ve tıbbi otoriteler zaten eril iktidarın elinde şekilleniyordu. Bunlara bağlı olarak şekillenen ve inşa edilen bir toplumsal yapıda sanırım eşcinselliğin kabulü çok kolay olmayacaktı. Bu noktada anlatmaya çalıştığım konuyu yeterli delillerle ortaya koyduğumu ve girişte de belirttiğim temel tezimi kanıtladığımı düşünüyorum.

Üçüncü bölümde farklı başlıklar altında eşcinsellere yönelik dışlanmayı ele alırken bu dışlanmanın sayılabilecek başlıca nedenlerini de ele almış oldum aslında. Bu nedenleri kısaca sıralamak gerekirse;

- ❖ Toplumsal anlamda eşcinsellik konusunda ki bilgi eksikliği ve kavram karışıklığı
- ❖ Eşcinselliğin toplumda ki erkek egemenliğine ve eril düzene tehdit oluşturması
- ❖ Dinlerin ve kutsal kitapların heteroseksüellik dışında ki cinsel ilişkileri yasaklaması
- ❖ Tıbbi otoritelerin eşcinselliğe bakışı ve eşcinselliği tanımlayışı
- ❖ Toplumun ahlaki ve kültürel değer ve kalıp yargıları
- ❖ Siyasal iktidarların ve politikaların etkisi
- ❖ Toplumda eşcinsellerin yalıtılması nedeniyle kamusal alanda eşcinsellerle olan tanışıklık/yabancılık düzeyi
- ❖ Hukuki yapıların ve kanunların yetersizliği ya da eşcinseller için daha az kapsayıcı oluşu v.b. nedenlerin varlığından bahsedebiliriz.

Üçüncü bölümde yukarıda ki nedenlere dair başlıkları oluştururken de ifade etmeye çalıştığım gibi aslında bahsetmiş olduğum bütün nedenlerin altında yatan temel şeyin toplumsal cinsiyet düzeni olduğu sonucuna vardım. Cinsellik olgusu toplumsal yapıda cinsiyet algısıyla o kadar iç içe bulunmaktaydı ki bunu cinsiyet ve cinselliğin ayrılamaz

karmaşası olarak adlandırmak mümkündür. Bölüm başlıklarında belirttiğim dini, toplumsal, ahlaki v.b. dışlanma sebeplerinden bahsederken aslında cinselliğe dayalı düzenlemede hep bir noktanın doğrudan ya da dolaylı olarak cinsiyet konusuna dokunduğunu farkettim. Cinsiyet ve cinsellik çoğu zaman toplumda farklı algı ve söylemlerle yer değiştirebiliyor, birbirinin yerine kullanılabilir ve kesişebiliyordu ve bu doğrultuda işlediğinde bu algı ve söylemleri koruyor ve yeniden inşa ediyordu. Fakat bu işleyiş kırıldığında yani cinsiyet ve cinsellik paralel, benzer ya da denk doğrultuda işleyiş göstermediğinde ise bu durum mevcut toplumsal düzen ya da söylem için tehdit ya da tehlike unsuru olarak algılanıyordu. Bu yüzden heteroseksüel cinsellik dışında kalan bütün cinsellikler toplumsal cinsiyet mekanizmasıyla bağlantılı olarak toplumda dışlanma olgusuyla karşı karşıya kalıyordu.

Bunun haricinde sosyal dışlanma kavramını ele aldığım birinci bölüm ve kimlik kavramını ele aldığım ikinci bölümü birlikte değerlendirdiğimde ortaya çıkan sonuç, sosyal dışlanma olgusunun neredeyse kaçınılmaz olduğuydu. Bunu birinci bölümde bahsettiğim kimliklerin farklılık ve benzerliklerle oluşturduğu gruplaşma mantığı çerçevesinde değerlendirmiştim. Bu durumda kimlik hangi açıdan tanımlanırsa tanımlansın beraberinde dışlanma süreçlerini yanında getirmiş oluyordu. Burada bahsetmiş olduğum kaçınılmazlık durumu sosyal dışlanışlığı çözümsüz ve içinden çıkılmaz bir mahiyete büründürüyordu. Merak ettiğim şey bu kaçınılmazlık durumunun hangi sebepten ötürü kaçınılmaz olduğuydu. Sanırım bunun cevabını queer teoriye dair okumalarımı yoğunlaştırmamla elde etmiş oldum. Burada sorunlu olan nokta kimliğin sabit ve değişmez ölçülerle ele alınıyor olmasından kaynaklıydı. Sabitlenen her kimlik doğası gereği yeni oluşan ve oluşacak olan kimlikleri ötekileştirmeye hazır hale geliyordu. Queer hareketin ya da teorinin kendinden önceki eşcinsel özgürleşme hareketini ve feminizmi eleştirmesinin bir sebebi de buydu aslında. Kadın olmak, erkek olmak ya da eşcinsel olmak kimlik olarak bir tanıma sığdırıldığında

belirli bir sınırlandırmayı getiriyor ve bu sınırın dışında kalanlar ister istemez dışlanmışlığı deneyimlemek zorunda kalıyorlardı. Hâlbuki kadın erkek ya da eşcinsel olmanın içeriği sanılanın aksine daha geniş olabilmekteydi. Bunun daha iyi anlaşılabilmesi için Amanda Kotler'ın farklılıklar üzerine yazdığı ve kendi lezbiyenliğini açıklayan yazısını örnek vermek istiyorum. Kendilik psikologlarından birisi olan Kotler bu yazıda cinsel kimliğini oturtmaya çalıştığı dönemlerde yaşadığı kafa karışıklığını çok iyi bir şekilde anlatmaktadır. O dönemde yazılı yazılı tshirt-botlar giyen ve makyaj yapmayan ve lezbiyenliklerini butch (erkeksi) olmak üzerinden tanımlayan bir lezbiyen grubuyla arkadaşlık kurduğunu, makyaj yapmayı ve kadınsı olmayı seven bir lezbiyen olarak nasıl zor bir ikilemde kaldığını dile getirmiştir. Önemli bir noktaya parmak basan Kotler yazısının sonunda “bir külhan ya da kadın” seçimine sıkıştırılmadan lezbiyenliğin kendi farklılığında yaşanabileceğini belirtir.

Hazır yukarıda sözü geçmişken butch/femme ikililiğine de konuyla ilgili olarak değinmek istiyorum. Burada erkeksi/kadınsı olmak üzere eşcinselliğe yönelik gerçekleştirilen bu ikili ayırım aslında cinsel kimliklerinde toplumsal cinsiyet kalıplarından ayrı olarak algılanmadıklarının bir kanıtı niteliğinde sanırım. Buradan hareketle cinsellik algısının toplumsal cinsiyet düzenine göre şekillendiğini söylemek yanlış olmayacaktır. Heteroseksüel bir cinsel ilişkide kurulan aktiflik/pasiflik ikililiği aynı şekilde homoseksüel cinsel ilişkilerde de varlığını korumaktadır. Hatta bu paralellik üretilen kalıp yargıları (stereotipleri) biçimlendiren en temel unsurdur. Örneğin ilişkisinde pasif konumda olmakla tanımlanan bir gay erkeğe yapılan kadınsılık vurgusu bundan ileri gelmektedir. Eşcinseller tarafından pekiştirilen bu kalıp yargılar eşcinsellerin kendi içerisinde de belirli dışlanma pratiklerine yol açmaktadır.

Hegemonik erkeklik diye tanımladığımız mevcut toplumsal cinsiyet düzeninde eril iktidarı temsil eden bir erkeklik Conell'in tanımıyla meşruiyetinin büyük bir bölümünü heteroseksüellik üzerinden alacaktır. Heteroseksüellik, eril cinsiyet düzeninde erkeğin, bir cinsel ilişkide kadının karşısında aktif olan konumda bulunmasını ima ettikçe, heteroseksüelliğin karşısında konumlanan homoseksüellik bu tahakkümün etkisinde kalmadan tanımlanamayacaktır. Bu yüzden toplumsal bağlamda cinsellik ve cinsiyet arasındaki ilişkiyi toplumun pek çok alanında görmek ve deneyimlemek mümkündür. Ve daha önce de söylediğim gibi Amanda Kotler'in toplumun patolojisi olarak adlandırdığı, heteroseksist düzen ya da söylem, bütün cinsiyet ve cinsellik kimliklerini belirli ölçülerde örseleyecektir. Tabi ki dışlanmışlık deneyimlerinin farklı olduğunu ve kendi koşulları içerisinde değerlendirilmesi gerektiğini unutmamak gerekir. Erkekliğin sürekli olarak pompalandığı bir yapıda erkeklik kaybına uğramış olarak görülen gayler ya da hem kadın hem eşcinsel olmaları gerekçesiyle iki defa dışlanmaya maruz kalan (Bourdieu bunu "çifte tahakküm" olarak adlandırır) lezbiyenler arasında hangisinin daha fazla dışlanmaya maruz kaldığı konusunda bir kıyaslama yapmak çok da doğru gözükmemektedir. Bununla birlikte burada bir kıyaslama yapmadığım gibi farklı grupların dışlanmışlık durumları arasında da bir kıyaslama yapmıyorum. Bu konudaki düşüncem Butler'in "azınlıklar koalisyonu" kadar geniş çaplı bir öneri olmasa da benzer sayılabilir. Butler'in bu önerisi teoride dönüştürücü bir politikayı sağlayabilecek kadar güçlü bir öneri olmasına rağmen ne yazık ki pratikte uygulamaya geçirilmesi güç gözüküyor.

Sosyal dışlanma ve kimlik konusunda diğer bir elde ettiğim sonuç ise sosyal dışlanmayı ortaya çıkaran şeyin, kimliklerin kamusal alanda görünürlük kazanmasıyla birlikte başladığı konusuydu. Yani birey ya da gruplar kimliklerini ortak toplumsal alana taşıdıklarında dışlanmaya maruz kalıyorlardı. Aslında kamusal alanın, farklılıkların

karşılaştığı ve çarpıştığı alanlar olarak ele alınması da bununla bağlantılıydı. Örneğin, bireyin gizil bir homoseksüel cinsel yaşam sürmesi, onu yakalanma riski ve korkusuyla baş başa bıraksa da toplumsal olarak dışlanma pratiklerinden uzak tutuyordu. Fakat birey eşcinselliğini toplumsal alanda görünür kıldığında yani yaşam tarzının bir parçası haline getirdiğinde onun için toplumsal dışlanma süreci başlamış oluyordu. Aslında kimlik ile ilgili bölümde bir eşcinsel kimlikten bahsetmemin temel nedeni de buydu. Sosyal dışlanmayı ortaya çıkaran şey kişinin eşcinselliğini toplumsal bir kimlik olarak tanımlamasıyla ilgiliydi. Örneğin Michelt Foucault ile yapılan bir röportajda Foucault, günümüz itibarıyla batıda iki erkeğin birlikte olup sabah kalktıkları yataktan birbirlerine arkalarını dönüp uzaklaşmalarının toplum için bir sorun teşkil etmediğini fakat aynı iki erkeğin o yataktan kalktıklarında birbirlerine şefkatle sarılıp bir çift gibi gündelik hayatlarına ettikleri zaman, tam da bunun bir problem olarak görüldüğünü dile getiriyor. Bu anlamda sorun, eşcinselliğin özel alanda yaşanması değil, toplumsal alanda görünürlük kazanmasıyla alakalı diyebiliriz.

Son olarak giriş kısmında belirtmiş olduğum queer ve feminist teori arasındaki kafa karışıklığı yaşamam noktasına bir açıklama getirmek istiyorum. Queer teoriye yönelik okumalarımı gerçekleştirirken bana queere yönelip yönelmeme konusunda ikilem yaşatan en temel şey öncelikle queer aktivistlerin metinlerde kullandıkları dil, bu dil içerisindeki argo ve ambiyane kullanımlar ve yükselen yıkıcı isyankâr tavır olmuştu. Bana göre eşitsizlik konusunda önemle üzerinde durmamız gereken noktanın “gücü tersine çevirmeye çalışmadan güç dengesinin nasıl sağlanacağı” olduğunu düşünüyordum. Bu soru daha yapıcı bir dönüştürme çabasının ürünüydü aslında. Ama sadece olaya bu yönden bakmak bir sosyal bilimcinin anlama çabasını fazlasıyla indirgemekten başka bir işe yaramayacaktı. Judith Butler’ın performative kavramını okurken bir arkadaşın translar konusunda yönelttiği bir soru geldi aklıma: “Tamam, trans bireylere saygı duyuyorum ama onur yürüyüşlerinde

gördüğüm transların kıyafetlerine baktığımda illa bu kadar vurgulamak şart mı diyorum” demişti. Buna ne olumlu ne olumsuz hiçbir yanıt verememiştim. Çünkü bu konuda zihnim tamamen bir ikilemdeydi (bu ikilemin bir yanını bu abartı görünüm sergileme ya da abartı dil kullanmanın dışlanmayı arttıracacağı yönündeki endişem oluşturuyordu). Hatta feministlerin translar konusunda yapmış oldukları eleştirilerden birisi de tam da bu görünüm konusundaki noktaya denk düşüyordu. Yani transların, yıllarca kırılmaya çalışılan geleneksel erkeklik ve kadınlık kategorilerini pekiştirdikleri noktası. Transparan büstiyeri, dar eteği ve makyajıyla trans bir birey gerçekten toplumdaki geleneksel kadın (Conell’ın ifadesiyle ön plana çıkarılan kadın) görünümünü mü pekiştiriyordu? Gerçekten pekiştiriyor mu sorusuna net bir cevabım yok çünkü bu sadece benim verebileceğim bir cevap değil ama pekiştirmeye çalışmıyordu bana kalırsa. Yani hedeflenen amaç bu değildi. Butler cinsiyetlerin performativesinden bahsederken LGBT gruplarının performativesinin queer hareket içerisinde abartılı ve aşırı şekilde gerçekleştirildiğini söyler. Bu aslında dışlanmışlık ve bastırılmaya verilen bir tepki olarak bilinçli bir çabanın ürünüdür. Bir trans birey içini gösteren transparan büstiyeriyle göğüsleri olmadığı halde bir kadın olduğunu, penisini belli edecek kadar dar olan eteğiyle var olan bir penise rağmen erkek olmadığını ve tüm bunlara rağmen makyaj yapabileceğini sergilemesiyle mevcut cinsiyet rollerini alt üst etmiyorsa bunu başka ne alt üst edebilir ki!

Bu görünüm örneğinde olduğu gibi aşırı ve abartılı dil kullanımı da aslında bir başkaldırı yöntemi olarak kullanılmakta. Elbette ki bu yöntemin faydalılığını ya da doğruluğunu tarafsızca sorgulamak gerekir ama eşcinsel özgürleşme hareketinin “sizden farklı değiliz” ifadesiyle topluma entegre olma çabasının da toplumsal dışlanma bağlamında kısıtlı bir gelişme sağladığını düşünürsek yeni bir yöntem geliştirilmesi gerektiği de açıktır. Bu anlamda Hughs Stevans’ın kitabında dile getirdiği biraz ambiyane olsa da queerin

tanımına ve diline uyan bir ifadeyle “farklıyız ve size kışımızın kenarı kadar yakınız” vurgulanan şey belki de LGBT bireylere görünürlük kazandırması açısından iyi bir çıkış ve başlangıç noktası olacaktır.

KAYNAKÇA

- Akın, U. ve Arslan, G. (2014). İdeoloji ve eğitim: Devlet-eğitim ilişkisine farklı bir bakış. *Trakya üniversitesi eğitim fakültesi dergisi*, 4, 1, 81-90.
- Aksoy, M. U. (2009). Psikanalizin eşcinselliğe yönelik tutumuna tarihsel bir bakış. *New Symposium Journal*, 47, 2, 60-63.
- Aşkın, M. (2007). Kimlik ve giydirilmiş kimlikler. *Sosyal bilimler enstitüsü dergisi*, 2, 10, 213-220.
- Atak, H. (2011). Kimlik gelişimi ve kimlik biçimlenmesi: Kuramsal bir değerlendirme. *Psikiyatride güncel yaklaşımlar*, 3,1, 163-213.
- Ataman, H. (2010). Homofobi bir hastalık mı? (Ed.) *Anti homofobi kitabı 2*. içinde (ss. 115-118). Ankara: Ayrıntı.
- Baird, V. (2004). *Cinsel çeşitlilik*. İstanbul: Metis.
- Başar, K., Nil, Ş. M. ve Kaptan, S. (2010). Eşcinsellikle ilgili yaygın yanlışlar bilimsel doğrular. (Ed.) *Anti homofobi kitabı 2* içinde (ss. 68-77). Ankara: Ayrıntı.
- Berens, E. M. (2011). *Antik yunan efsaneleri ve roma mitleri*. İzmir: İlya İzmir Yayınevi.
- Butler, J. (2010). Queer yoldaşlığı ve savaş karşıtı siyaset. (Ed.) *Anti homofobi kitabı 2* içinde (ss. 19-28). Ankara: Ayrıntı.
- Candansayar, S. (2009). Bir ötekileştirme pratiği olarak cinselliğin tubbileştirilmesi ve eşcinsellik. (Ed.) *Anti homofobi kitabı* içinde (ss. 69-72). Ankara: Ayrıntı.
- Castells, M. (2008). *Kimliğin gücü/enformasyon çağı*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi.
- Cinsel yönelim ve cinsiyet hakkında B.M. deklarasyonu*, (Çeviren: Hakan Ataman). (2008, Aralık 18). Erişim Tarihi: 20 Mayıs 2016, http://www.insanhaklarisavunuculari.org/ihlal/files/lgbt/Cinsel_Ynelim_ve_Toplumsal_Cinsiyet_Hakknda_BM_Deklarasyonu.pdf.
- Conell, R. W. (1988). *Toplumsal cinsiyet ve iktidar*. Ankara: Ayrıntı.

- Çabuk, D. ve Candansayar, S. (2010). *Tip ve homofobi* (Ed.) *Anti homofobi kitabı 2* içinde (ss. 85-89). Ankara: Ayrıntı.
- Depeli, G. ve Rahte Çaylı, E. (2009). *Bir yanlış var bu temsilde; Medyaya müdahil olmak.* (Ed.) *Anti homofobi kitabı* içinde (ss. 116-121). Ankara: Ayrıntı.
- Doğan, T. E. (2015). İş gücü piyasasında cinsel yönelim ve cinsiyet kimliği ayrımcılığının sosyal politika açısından değerlendirilmesi. Y. Tar (Derl.) *Çalışma hayatında ayrımcılık ve ayrımcılığa karşı mücadele* içinde (ss. 57-76). Ankara: Kaos GL.
- Dondurucu, B. Z. ve Ulucay P. A. (2015). Yeni medya ortamlarında nefret Söylemi: Eşcinsellere yönelik nefret söylemi içeren videoların youtube üzerinden incelenmesi. *International journal of social sciences and education research.* 1, 3, 1057-1091.
- Dünden bugüne eşcinsellik: Veleve ki hemcinsini sevdin, doğu ve batı kültürlerinde homoseksüellik ve homofobik ahlak bekçiliği. *#Tarih dergi.* Eylül 2014, sayı 04, <https://docviewer.yandex.com.tr/?url=ya-disk-public%3A%2F%2FZtkarOKCgRhJGFoi4oqjW7rAdSJqcOWT%2B0JIQctyeiE%3D&name=velev%20ki%20pdf.pdf&c=5818d2550aa7>
- Ertan, C. (2009). Hegomanik erkeklik ve eşcinsellik (Ed.) *Anti homofobi kitabı* içinde (ss. 156-160). Ankara: Ayrıntı.
- Eşcinsel kızıyla evlenecek erkeğe ödül verecek.* (2012, Eylül 27). Erişim Tarihi: 2 Haziran 2016, <http://www.ntv.com.tr/yasam/escinsel-kiziyla-evlenecek-erkege-odul-verecek,fyfx8aQMY02huorLantO2A>
- Foucault, M. (2003). *Cinselliğin tarihi.* Ankara: Ayrıntı.
- Freud, S. (1993). *Cinsiyet üzerine.* İstanbul: Say.
- Freud'dan eşcinsellik üzerine bir mektup.* (2006, Ekim 10). Erişim Tarihi: 10 Mayıs 2016, <http://www.kaosgl.com/sayfa.php?id=537>
- Gurcan, M. *Türk ordusu çok hassas bir komuda sessiz ama önemli bir adım attı* (2015, Kasım 17). Erişim Tarihi: 15 Mayıs 2016, <http://www.al->

monitor.com/pulse/tr/originals/2015/11/turkey-military-gay-rights-homosexual-picture.html

Göker, Ö. (2010). Yazılı basında homofobinin ve transfobinin yansımaları (Ed.) *Anti homofobi kitabı 2* içinde (ss. 206-208). Ankara: Ayrıntı.

Göregenli, M. (2009a). Ayrımcılığın şiddeti; Nefret suçları (Ed.) *Anti homofobi kitabı* içinde (ss. 49-54). Ankara: Ayrıntı.

Göregenli, M. (2009b). Gruplararası ilişki ideolojisi olarak homofobi (Ed.) *Anti homofobi kitabı* içinde (ss. 9-16). Ankara: Ayrıntı.

Hekimler, O. (2012). Yoksulluk mu yoksunluk mu? Sosyal dışlanma üzerine bir değerlendirme. *S.M.M.M. odası sosyal bilimler dergisi*. 1, 1-28.

Hekma, G. (2009). Hollanda da eşcinsellerin elde ettikleri yasal eşitlik ile toplumda bütünleşme düzeyi arasındaki çelişki (Ed.) *Anti homofobi kitabı* içinde (ss. 42-44). Ankara: Ayrıntı.

Human Rigths Watch, 27 Ocak 2016; 2016 Dünya Raporu: Korku politikaları hakları tehdit ediyor. (2016, Ocak 27). Erişim Tarihi: 15 Mayıs 2016, <https://www.hrw.org/tr/news/2016/01/27/286210>

İncil, Romalılar, 1, 26-27. (2009). <https://incil.info/kitap/rom/1>

Jogjogarta İlkeleri, çeviren; Zafer Salan. (2007, Mart). Erişim Tarihi: 20 Mayıs 2016, http://www.rightsagenda.org/attachments/479_Yogyakarta%20%C4%B0lkeleri.pdf

Kabacaoğlu, G. (2015). *Gey ve lezbiyenlerde açılma süreci: Nitel bir çalışma.* Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi, Ankara.

Kaos GL. *Eğitimde cinsel kimlik ayrımcılığına son*, Kaos GL. (2010, Mart 19). Erişim Tarihi: 15.04.2016. http://www.kaosgldernegi.org/resim/kutuphane/dl/egitimde_cinsel_kimlik_ayrimciligina_son.pdf

Karadağ, N. (2008). *Cinsel azınlıkların bireysel hakları.* İstanbul: On İki Levha.

- Kayır Öztunalı, G. (2015). Sosyolojik değerlendirme: LGBT bireyler açısından cinsiyet kimlikleri meselesi. *Eğitim bilim toplum*, 13, 51, 73-97.
- Kerimcan Durmaz'ı darp edenler teslim oldu. (2016, Aralık 2). Erişim Tarihi: 28 Aralık 2016. <https://www.youtube.com/watch?v=tDOh0cK6bsg>.
- Kılıç, D. (2011). Bir ötekileştirme pratiği olarak basında eşcinselliğin sunumu: Hürriyet ve sabah örneği (2008-2009). *Gümüşhane üniversitesi iletişim fakültesi elektronik dergisi*. 1, 143-169.
- Kohut, Heinz. (2004). *Psikanalizin öteki yüzü*, İstanbul: İthaki Yayınları.
- Madran Demirtaş, A. H. (2003). Sosyal kimlik kuramı, temel kavram ve varsayımlar. *İletişim araştırmaları*. 1,1, 123-144.
- Maigret, E. (2011). *Medya ve iletişim sosyolojisi*. İstanbul: İletişim.
- Öner, A. (2015). Türkiye'de iş yerinde cinsel yönelim ayrımcılığı ve mücadele stratejileri. Y. Tar (Derl.) *Çalışma hayatında ayrımcılık ve ayrımcılığa karşı mücadele* içinde (ss. 77-96). Ankara: Kaos GL.
- Özdemir, E. (2010). Kimlik kavramı ve teorik yaklaşımlar. *Eğitim bilim toplum dergisi*. 8, 32, 9-29.
- Rapor sürecinde zaten eşcinsel olduğunuzu unutmayın!. (2013, Ekim 23). Erişim Tarihi: 15 Mayıs 2016, <http://www.kaosgl.com/sayfa.php?id=15043>
- Sapancalı, F. (2005). *Sosyal dışlanma*. İzmir: Dokuz Eylül.
- Stevens, H. (2011). *Gay ve lezbiyen yazını*. İstanbul: Sel.
- Şahin, T. (2009). *Sosyal dışlanma ve yoksulluk ilişkisi*. Sosyal Yardım Uzmanlık Tezi, T.C. Başbakanlık Sosyal Yardımlaşma Ve Dayanışma Genel Müdürlüğü, Ankara.
- Şenel, B. (2014). *Cinsel yönelim ayrımcılığının gündelik hayata yansımaları*. Yüksek Lisans Tezi. Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İletişim Bilimleri Anabilim Dalı, Ankara.

- Tahaoglu, Ç. (2015). Ayrımcılığın yasal dayanakları ve eşcinsel memurlar. Y. Tar (Derl.) *Çalışma hayatında ayrımcılık ve ayrımcılığa karşı mücadele* içinde (ss. 97-107). Ankara: Kaos GL.
- Taratanoğlu, Ş. (2010). Sosyal dışlanma: küreselleşme perspektifinden bir kavramsallaştırma çabası. *Sosyoloji konferansları dergisi*, 42, 1-13.
- 6413 Sayılı Türk silahlı kuvvetleri disiplin kanunu (2013). Resmi gazete, 28561, 16 Şubat 2013.
- Turner, B. (2011). *Tıbbi güç ve toplumsal bilgi*. Bursa: Sentez.
- Türkiye’de büyük kentlerin gecekondulu ve çöküntü mahallelerinde yaşanan yoksulluk ve sosyal dışlanma, Adaman ve Keyder. (2005). Erişim Tarihi: 26 Aralık 2016, http://www.hic-mena.org/documents/study_turkey_tr.pdf.
- Yüksel, Ş. (2010). Eşcinsellik, sosyal dışlanma ve ruh sağlığı sorunlarına yaklaşım. (Ed.) *Anti homofobi kitabı 2* içinde (ss. 79-84). Ankara: Ayrıntı.
- 23 Ülkede eşcinselliğe idam cezası var. (2005, Haziran 15). Erişim Tarihi: 15 Mayıs 2016, <http://bianet.org/bianet/insan-haklari/62439-23-ulkede-escinsellige-idam-cezasi-var>

